

leki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

pásztor

LVI. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

1981. DECEMBER

Tanulmányok

„Emberré lettél, hogy ember legyek!”

Karácsonyi meditáció: Jézus — emberré lett értünk

„...Azért jöttél, hogy életem legyen,
bővülködő és gazdag életem.
Emberré lettél, hogy ember legyek.”

Mindnyájan emlékezünk még *Turmezei Erzsébet* legutóbbi verseskötetére, amelynek címadó verséből idéztem a fenti sorokat, az *Ecce homo* szonettekéből. Karácsony körül nem árt elgondolkozni ezen a témán: Jézus, Isten Fia emberré lett értünk. Meg vagyok győződve, hogy egy ilyen karácsony előtti közös elgondolkozás csak színesítheti karácsonyi igehirdetésünket, tartalmat adhat azoknak. Szerény tanulmányom a megjelölt témában szeretne lehetőleg mélyre ásni, ugyanakkor széles perspektívát is nyitni. S az én kérdésem nem egyszerűen a „*cur deus homo*”, hanem ez: *mit jelent az, hogy Jézus emberré lett?*

Igaz, hogy a címben megadott fogalmazás szó szerint a Bibliában nem található. Mégis: ez az üzenet a Biblia közepe, evangélium a szó legmélyebb értelmében. Benne van a karácsony: emberré, védtelen, védelemre, ápolásra szoruló kisgyermekké lett, akinek szüksége volt a meleg anyai szeretetre. Benne van ebben Jézus életének teljes tartalma, küldetése, szolgálata is: „szolgai formát vett fel” és „embernek bizonyult”. Erőről lesz még szó, de annyit máris: voltaképpen ezek a kijelentések igazán róla mondhatók el. De benne van ebben az üzenetben nagypéntek is: a kereszten látható igazán, mit jelent, hogy emberré lett, mennyire emberre lett. Haldokló, halálában egyedülmaradó, tusakodó emberré, sőt holttestté, így került a sírba. Az „élet pincéjébe” is belépett, oda, ahol sötét van és a halál csendje uralkodik. De benne van az üzenetben húsvét is, hiszen őt magasztalta fel Isten, őt hozta ki a halálból. *Werner Krusche* írja a talán szokatlan gondolatot, hogy Jézus embersége mennyire nem „felvett” és „letett”, hanem emberségünk mindenkorra magára vette annyira, hogy soha nem szűnik meg embernek lenni, Pál bizonyosságtételét ő úgy értelmezi, hogy a megdicsőült Jézus is „ember Jézus Krisztus.”

Természetesen azonnal hozzáteszem: senki ne gondolja, hogy ebben a dolgozatban Jézus embersége annyira erős hangsúlyt kap, hogy ezzel istenségét elhomályosítjuk. A *cur „deus homo”* csodáját nem homályosítani, hanem felragyogtatni szeretném. A 451-es chalcedoni zsinat jól fogalmazott, amikor a hosszú és sokszor éles, olykor véressé váló vitát úgy zárta le, hogy Jézus Krisztusban az istenség és emberség összekeverhetetlen és elválaszthatatlan. Az akkori egyház így csendesedett el az egyház Ura előtt, Jézus Krisztus személyének titka előtt. Akkor arról gondolkozunk, hogy Jézus emberré lett értünk, akkor voltaképpen titok előtt állunk, hódolunk mi is Urunk előtt. Ennek a hódolatnak a karácsonyi istentiszteletekről sem szabad hiányoznia. Sőt, ha továbblépünk, akkor

hitünk titka is ugyanebben az üzenetben rejlik. Hiszen a hit éppen ez a hitvallás: Isten Fia emberré lett értünk, a világért.

Amikor azonban „titokról” szölkünk, akkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy — bár titok — mégsem megfejthetetlen. Vagy méginkább: ebből a titokból Isten feltár nekünk valamit, talán egyre többet, ha alázatosan kérdezzük őt. Ez is hozzátartozik hitünkhöz. Nagyon szeretném, ha ez az írás a hódolaton és imádaton túl ilyen feltáró szolgálat is lehetne. S ami feltárható, amit megértettünk, az ne csak karácsonyi igehirdetésünket színesítene, hanem egész egyházunk életét és szolgálatát elevenítene.

Emberré az Istenért

Anélkül, hogy sokat időznénk a teremtéstörténet kérdéseinél, óhatatlan, hogy ne innen induljunk el. Isten az embert partnerévé teremtette a szeretetközösségben. Isten viszonya az emberhez az Én viszonya a Tehez, személyes kapcsolat. Az ember teremtése így is összefoglalható: „Te vagy a szeretett fiam. Téged akarlak szeretetem visszatükrözésévé tenni.” Istennek ez a megszólítása pedig feleletet kíván. Istenképűségünk: feleletre teremtettek és hívottak vagyunk, amíg az ember felel, addig istenképű. A bűneset arról beszél, hogy ez a kapcsolat tört meg.

Ezért lett Isten Fia emberré. Hangsúlyos az is, hogy Jézus Krisztus nem olyan ember, aki Isten Fiává lett, Isten mintegy „adoptálta” őt, ismerjük ezt a 2. századi tévtanítást, véleményem szerint ma is fellelhető. Fordítva: Isten Fia lett emberré, benne Isten lett emberré. De ugyanolyan hangsúlyos: emberré. Isten eredeti tervének megvalósítója. Ő lett Isten szeretetének egyetlen és igazi tükre. A „te vagy az én szeretett Fiam”-ra Jézus válaszolt engedelmes életével és halálával együtt. Ő az első, akiben maradéktalanul valósult Isten teremtő, eredeti szándéka. „Íme, az ember” — mondja róla Pilátus. Nem véletlen, hogy ez a biznyságtétel a megvesszőzött, megvetett, haláraitélt Jézusról hangzik. Mert még ekkor is tükrözi Isten szeretetét, sőt most legjobban. Mert még így is átragyog lényéből valami, ami másokból hiányzik. Szenvedésében is „embernek bizonyult”, vallja róla Pál apostol csodálatos Krisztushimnuszában. *Pascal* írja róla: „Jézus Krisztus által nemcsak Istent ismerhetjük fel, hanem magunkat is megismerhetjük általa. Jézus Krisztus nélkül nem tudánk igazán, milyen az életünk, halálunk, kicsoda Isten, kik vagyunk mi magunk.”

Jézus az ember, voltaképpen egyedül és igazán, aki betöltötte Isten akaratát. Születésének sokat vitatott titka is ezt példázza. „Asszonytól született” (Gal 4,4) és ugyanakkor „Lélektől fogantatott”. Anélkül, hogy itt ebbe a súlyos kérdésbe belemerülnénk, annyit megállapíthatunk mi is, amit *Werner Krusche* ír: Jézus az új-ember című tanulmányában: „születésétől a Lélek hatalma vezérelte. Ő az egyetlen, akinek nem volt szükségé Lélektől való újjászületésre. Születésétől az, aminek mi csak újjászületve felelhetünk meg — akkor is csak töredékesen.” Így lett ő nemcsak „élőlénnyé”, hanem „megelevenítő Lélekké” is (1Kor 15,45). Jézus Krisztus az egyedül, akin megnyugodott Isten Lelke, aki igazán a Lélek hordozottja és hordozója.

Így lett ő „ember az Istenért”. Így érthető ennek a résznek a címe. Istentől jött, Istenért élt, Istenhez ment. Benne látható, hogy az ember arra teremtett, hogy Istenhez tartozzék. Élete páratlanul Istenre irányított élet. Amikor ezt mondotta: „az én eledelem az, hogy teljesítem annak akaratát, aki elküldött engem (Ján 4,34), akkor ez nála — egyedül

nála igazán — nem frázis, hanem azt jelenti, hogy élete erőforrása, hajtóereje, tápláléka Isten akarata, soha nem a sajátja. És Jézus Krisztusban Isten akaratának valósulása soha nem kényszer, még akkor sem, ha a szenvedés előtt — ennyire emberré lett — az „Atyám ha lehetséges...” imádság ki is szakad szívéből. Így érthetjük meg igazán azt is, hogy „megkísértettet”, hiszen emberré lett, s a kísértés Isten akaratától való eltérítés volt, de győzött és „engedelmes volt halálig.” Ez igazában Jézus bűnnélkülisége, nem valami „természetfölötti” tulajdonság. Miközben Isten akaratából a bűnös helyére lépett, ő bűn nélkül maradt.

Igy végezte el páratlan szolgálatát, így jutott a keresztre. Így táruhat fel a titok, most már a kereszt titkáról szólok, mert ez is elválaszthatatlan a karácsonytól. Aki előzéken jött, kivettként halt meg. Aki soha nem hagyott cserben senkit, elhagyottan halt meg. Aki Istent nem hagyta el, Isten nélkül győtrődött a kereszten. Aki mindig Isten dicsőségét kereste, az istenkáromlás vádját hordozta. Aki segíteni jött, azon senki nem segített. Aki büntelenül járta végig az életet, a bűnösök közt fejezte be. Aki áldani jött, átokként függött a fán.

Istenért való szolgálata — mindaz, amit tett értünk — így is fogalmazható: hogy Istenhez vezessen minket, embereket. Hogy Isten szeretetközösségének partnerei legyünk igazán, tükröződjék életünkben Isten szeretete, s hogy Isten útját járva megérkezzünk Isten örök szeretetébe.

Más oldalról ez az, amit Pál így vall: „egy a közbenjáró Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus, aki váltságul adta önmagát mindenkiért...” (1Tim 2,5). Krisztus születésével az újratalálkozás az Atyával, a hazatalálás az atyai otthonba. Benne valóban részesedhetünk Isten szeretetében, gyermekei lehetünk igazán. Ez természetesen annyit is jelent, hogy Isten és ember között egyetlen *híd van*, egyetlen találkozási pont: az ember Krisztus Jézus. Krisztuson kívül minden emberi erőfeszítés hiábavaló ebben az irányban, Krisztuson kívül soha és sehol Istennel nem találkozhatunk. De benne megépült a híd, általa Isten nyújtotta ki kezét.

Ugyancsak az ember Krisztus Jézusban kezdődött el valami egészen új az ember életében is. S kezdődhet el ma is. *Silesius* írja: „És ha Isten ezerszer is megszületne Betlehemben, de nem születik meg benned, akkor is elveszett ember maradnál.” Ez az elkezdődő új elsősorban a hit, annak feltárulása, hogy az ember Krisztus Jézus az élő Isten Fia. S ebben a hitben valósulhat a csoda: az ember újulása. Így történhet, hogy az ember nem a réginek egy „javított kiadása”, hanem „új teremtés” (2Kor 5,17). Új egzisztencia jön létre, de beszélhetünk „újászületésről” (Jn 3,3) és „feltámadásról” (Róm 6,13) is. Ugyanazt az eseményt, csodát jelentik a szavak, most már így is folytathatom, a keresztyén élet titkát és csodáját, amennyiben az megvalósul. Ez egy valóságos új kezdet, „cesura”, ugyanakkor állandó küzdelem is. Idevágunk *Luther* szavai: simul iustus et peccator. Valóban így van, ez halálig tartó bűnt, alázatot, naponkénti megtérést, küzdelmet jelent. Aki erről megfeledekzik, nem józan keresztyén. Ugyanakkor azonban szeretném a figyelmet felhívni, hogy *Luther*nek ezt a mondatát általában és mindig a „peccator” igazolására szoktuk felhozni, s ezzel a hangsúlyt is erre tesszük. Igaz, de csak félig, s a féligazságok nagyon veszedelmesek. *Luther*nél ugyanolyan hangsúly esik a „iustus”-ra is, hiszen a hívő emberben valósul, kell, hogy valósuljon az igazság is. Nem igaz, hogy a keresztyén élet csak kudarc, csak bukás, kell legyen abban megújulás, erő és Isten akaratának valósulása is, kell legyen abban győzelem is. A „titok” így együtt

titok csak, külön nem. Igaz, hogy életünk „rejtett” még, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy kell legyen abban látható is, valami módon tükröződnie kell életünkben is Isten szeretetének világunkban.

A gyülekezetben pedig valósulnia kell „Krisztusban”, hogy ledőlnek korlátok, a nemiség, fajiság és a szociális ellentétek is (Gal 3,28). Más szóval valósulnia kell abból egyre többnek, hogy Isten népe a „megbékéltek gyülekezete”. A megbékélt ember pedig a béke hordozója is, megintcsak híd népek és emberek között.

Jézus emberré lett értünk — ez hitre és új életre hív. 1981 karácsonyán is. Az hív bennünket erre, aki az Istenért emberré lett. Hív minket lelkészeket, rajtunk keresztül pedig gyülekezeti tagjainkat.

Emberré az emberért

Amikor Isten Fia emberré lett, akkor ezzel az ember oldalára állt, azonosította magát az emberrel. Az emberi nyelv gyengeségéhez tartozik, hogy nem tud mindent egyszerre kifejezni. Most is erről van szó, amikor eddig azt hangsúlyoztam, hogy Jézus az Istenért, az Isten ügyéért lett emberré. Ettől azonban elválaszthatatlan, hogy az emberért lett emberré. Nem emberért „is”, hanem egyszerre és elválaszthatatlanul Istenért és emberért.

Jézus azzá az emberré lett, aki az emberi gyengeség minden alakjában szenvedőknek szolgált. Testvérünk lett. Gyermekeként jött közénk, hogy a kicsik, gyengék és segítségre szorulóknak segítsége legyen, hogy egészen közel jöjjön hozzánk. S egész életében mindig a gyengék, a segítségre szorulóknak oldalán állt. Mégcsak nem is az „igaz” emberek közé, hanem a „bűnös” emberek közé, bizonyos körökben ezzel óriási megbotránkoszt okozva.

Jézusnak ez az emberért való szolgálata legjobban az „Emberfia” igékben nyilvánul meg. Tudjuk, hogy ezeknek az igéknek a gyökere a dánieli prófécia: „jött valaki az ég felhőin, aki emberfiához hasonló volt...” (Dán 7,17). Amikor Jézus, mint Emberfia szólal meg, akkor voltaképpen ezt a próféciaát önmagára alkalmazza. Ő az, akiről a próféták szóltak, ő az, akit Izraelnek várnia kellett, ő az, aki a dánieli prófécia küldetését betölti. Jól értette ezt a zsidó nép. „Eljön az Emberfia Atyja dicsőségében angyalaival együtt és akkor megfizet mindenkinek cselekedetei szerint” (Mt 16,27). Mégis, ugyanezeknek az igéknek van egy másik tartalmuk, jelentésük is: aki Isten teljhatalmú küldötte, aki mindenek bírója és Ura, szolgálmi jött közénk. Jézus ugyanezekben az igékben csodálatosan szól földi küldetéséről: „Az Emberfia az emberek kezébe adatik” — olvassuk Máté 17. fejezetében, talán még ennél is kifejezőbb a 18. fejezet egyik verse: „Azért jött az Emberfia, hogy megmentse, ami elveszett.” Így jutunk el a 20. fejezet nagy mondatához: „Az emberfia sem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért.” Jézus egyetlen dicsősége a szolgálat, minden hatalmát, erejét, amit Istentől kapott, erre fordítja és használja. Aki ezt az ígét megérti, az előtt megnyílik a diakónia, vagyis Jézus személyének és küldetésének titka és az egyház nagy távlatú szolgálata is egyben, mindaz, amit így vallunk ma: diakóniai teológia, annak mélysége és széles perspektívája is.

Az emberré lett Jézus az emberért jött. S nem úgy élt, mint sokszor mi, hogy először magáért, azután másokért, hanem először, sőt kizárólag másokért. Idejét, életét, napjait, életritmusát teljesen az ember szolgálata határozta meg. S ebben egészen odáig elmegy, hogy az ember

bűnéért is odaadja magát, életével fizet. A bűnös emberért még az Istentől elhagyatottságot is elszenvedi ő, aki mindig Isten közelében él.

Így láthatjuk meg igazán, mit jelent Istennek az ember. Az emberré lett Jézusban válik nyilvánvalóvá, hogyan tekint Isten az emberre, világunkra a bűn után is. Drága neki az ember, ennyire drága. Értékesnek tartja, nem mond le róla, küzd az emberért és világáért.

Voltaképpen Jézusnak ebbe a szolgálatába tartozik minden gyógyítási történet is. Nem figyelmeztető-e, nem kellene elgondolkozni egyszer azon is, hogy az evangéliumok lényegében tele vannak olyan történetekkel, amelyekben Jézus tönkrement életeket helyreállít, beteget gyógyít, visszaadja őket a családnak és a társadalomnak, rehabilitál, ahogyan ma szoktuk ezt a szót használni? Az emberré lett Jézus küzd minden emberi életért, nem nyugszik a bűn és szenvedés rontásán. Minden cselekedete az élet szolgálata.

De feltétlenül meg kell emlékeznünk ebben a vonatkozásban is haláláról és feltámadásáról. Az emberi élethez hozzátartozik a behatároltság, a két dátum közé szorítottság. A születés voltaképpen nem az élet, hanem már a halál kezdete. A halál pedig az élet ellobbanása. Az egyik kapu feltételezi a másikat, a születés kapuja a halálét. Amikor Jézus emberré lett, ezt is vállalta. Mindkét kapun átment. A halál félelmes hatalmát is megkóstolta. De vele, feltámadásával valami új kezdődött világunkban. Jézus a feltámadottak között nem „egyetlen”, hanem „első”. Csak utalok a Római levél gondolatmenetére: Jézus halálával és feltámadásával megszakadt egy folyamat, ami Ádámtól tart, s elkezdődött egy új szakasz. Ahogyan az első ember bűne univerzális jellegű, az emberré lett Jézus halála és feltámadása is univerzális, világot átfogó s az egész teremtettségre nézve reménységet adó szolgálat volt. Ennyire mélyre jött Jézus, mert az Isten és ember közötti szakadékot teljesen át akarta hidalni, s így lett híd igazán szolgálata a halálon át az örök életre is. Azt akarta, hogy ahol az ember igazán egyedül szenved, mert a halál ez is, ott se legyen egyedül, őt, az értünk meghaló és feltámadott Jézust magunk mellett tudhassuk a halállal tusakodva és a halálban is.

De ha az előbbi részben azt mondtam, hogy az emberré lett Jézus hitre és újulásra hív, akkor most gyorsan hozzá kell tennem: követésre és szolgálatra is hív. A „jőjj és kövess engem” egyenlő ezzel a szóval: „menj el, te is hasonlóképpen cselekedj”. Amikor azt mondotta „olyan vagyok köztetek, mint aki szolgál” (Lk 22,27) — ezzel mindenkori tanítványainak példát is adott és mutatott. Az emberré lett Jézus követése a szeretet, az ember szolgálata. Miközben az emberért, a másik emberért, a felebarátért vagyunk — és csak annyiban! — vagyunk emberek mi is. Embernek lenni Jézus szemszögéből: Isten szeretetét hordozni, tükrözni. Az önző emberi élet Isten eredeti tervei, teremtő szándéka szerint, de Jézus szerint is, nem emberi élet, csak torz. *Schweitzer Albert* írja: „Sok modern ember, mint a robotgép, teszi dolgát s nem tud az emberek számára ember lenni... az a veszély fenyegeti, hogy élete önző tengődés lesz, s ő maga az elmulasztott odaadás miatt nyomorék, elsatnyult ember.”

Az emberré lett Jézus szolgálatából egyenesen következik diakóniánk. Sőt annyira, ha nem következik, nem értettük meg igazán Jézust, nem lett miénk egészen szolgálata. Mert Jézus, aki emberré lett, azt akarja, hogy őt az emberekben szolgáljuk. Erről beszél félreérthetetlenül a királyi példázatban. Ezt a Máté 25-ben megírt példázatot bátran fogalmazhatjuk úgy, hogy üdvösségünk egyedül a Jézus szeretetéből merített diakóniánktól függ. *Pereira* idevágó meditációs sorai jutnak eszembe, aki

mintha éppen az említett példázatot magyarázná mai módon az ő világában:

Arra vágytam, hogy elismerjetelek, hálátok jelére vártam, ti természetesen vettétek munkámat, s nem becsültétek semmire.

Jövevényként jöttem hozzátok és félretettetek.

Vendégmunkás voltam nálatok és távol tartottátok magatokat tőlem.

Lakást kerestem, ti nem fogadtatok be gyermekes családot.

Szegény voltam, nem tudtam mit adjak gyermekeimre, ti nem tudtátok hová tegyétek megúnt ruháitokat.

Hónapokig voltam kórházban, ti nem jöttetek el hozzám.

Meg voltam terhelve lelkileg, testileg, ti kerültetek, mint a pesti-sest.

Öreg voltam és nem gondoskodtatok rólam.

Megértés után szomjaztam, de nektek csak a magatok munkája, nyaralása, hobbyja volt a fontos.

Nem volt időtök számomra.

A mi világunkban is vannak betegek, öregek, egyedülmaradottak, fogyatékosak. Jézus szolgálatában rájuk különösen kellene figyelniük, tesszük-e? Nem kellene nekünk lelkészeknek is sokkal tudatosabban figyelni, keresni őket, és személyszerint elbeszélgetni velük, segíteni többet nekik és rajtuk? Nem kellene sokkal többet szóvá tenni őket a gyülekezeteinkben? Ki-ki maga mérje fel „az ember Jézus Krisztus” színe előtt: mit tettünk ebben az évben a fogyatékosokért?

De nem következik-e mindebből egyenesen társadalmi szolgálatunk is? Aki ezt még mindig valami „plusznak”, valami „hozzátételnek” valami „panellnek” érzi, messze, nagyon messze van az emberré lett Jézus szolgálatától, bárha közel is érzi magát ahhoz. Nincs-e rengeteg feladatunk a családi élet rehabilitálására, gyógyítására terén, nincs-e megbízásunk a tiszta életre tanítani, a munkát komolyan venni és vetetni? Társadalmunk fejlődése nem az ember ügye-e? Mai gazdasági kérdéseink nem függenek-e össze ezekkel a kérdésekkel? Lehet-e határt vonni, eddig szolgálók, itt a határ — ha Jézus határtalan szolgálatából élek? Nem kell-e napjainkban komolyan venni nemzeti egységünk kérdéseit? Nem kell-e többet imádkozni és tenni éppen napjainkban, a végletekig feszült helyzetben a békéért és a társadalmi igazságosságért egész világunkra, minden embertársunkra gondolva is? Híddá lenni minden vonatkozásban akkor is, ha esetleg már felégetett hidakat is látunk, nem mai feladatunk és szolgálatunk-e? Úgy érzem, hogy sok vonatkozásban ezek a mai, az 1981-es karácsonyi kérdések, amik Jézus szolgálatából következnek, és amiket feltétlenül el kell mondanunk azoknak, akik hallják szavunkat.

Igaz, hogy a korácsonyi igehirdetéseink egy-egy textusból fakadnak. De kell, hogy egy valamennyire átfogó, hasonló meditáció legyen mögöttük, hogy teljes mélységében és értelmében feltáruljon előttünk Jézus, az emberré lett Jézus szolgálata s valósuljon bennünk és általunk is, amire az „ember Krisztus Jézus” indít:

„Emberré lettél —, hogy ember legyek.”

Keveházi László

A katechetika égető kérdései a modern pedagógia tükrében

I. Bevezetés

Az elmúlt évek egyik visszatérő témája egyházunkban a katechetikai munka kérdése. Miért lett a katechetikai munka aktuális, égető kérdésévé egyházunknak? Több külső tényező is aktuálissá tette. Országos viszonylatban kevesebb az alkalom, kevesebb a gyermekek száma. Akik jönnek, teljes egészében tájékozatlanok sokszor a hit dolgaiban. Néha úgy tűnik, fiatal lelkeszeink sem rendelkeznek azzal a tapasztalattal vagy gyakorlattal, mellyel az előző lelkésznevezéket szárnyra bocsátották. Katechetikai munkánk, könyveink, módszereink nincsenek szinkronban a pedagógia ma használatos módszereivel és gyakorláival. Sőt, sok esetben ez a szakadék elmélyülni látszik. A külső tényezők mellett a diakóniai teológia fejlődése is arra ösztönöz minket, hogy az evangélium üzenetének továbbadására a gyermekek és fiatalok között minél többet tegyünk. Hiszen szolgálatával éppen Jézus adott példát nekünk, aki a legkisebbeket sem zárta ki szeretetének köréből, sőt ellenkezőleg, példának állította őket mások elé.

Úgy érzem, ez a kifejezés „égető” nagyon találó. Ami „égető” nemcsak sürgős, megoldásra váró, hanem fáj is. Nem tudunk belenyugodni, nem hagy nyugton. Ha a katechetika égető kérdésévé lett egyházunknak, ez nemcsak azt jelenti, problematikussá vált, hanem egyúttal azt is, hogy tudatosul bennünk: nem maradhatunk tétlenül, keresnünk kell a mostani helyzetünkben rejlő lehetőségeket, kiaknáztatni vagy felfedezetlen lehetőségeket. Mindenek előtt pedig a belső megújulást, hogy Istentől ránkibízott feladatunkat jobban, eredményesebben tudjuk végezni a gyermekek között.

Hogyan tudjuk azonban az evangéliumot közelvinni a gyermekekhez? Hogyan tudunk hitet ébreszteni? Sokan félnak a kérdésektől. Pedig az egyház történelme folyamán mindig ilyen „megkérdezett” helyzetekben született újjá. Mikor megkérdézték hite, szolgálata felől, mikor a körülmények önmaga megkérdézésére kényszerítették.

Tanulhat-e az egyház ebben a helyzetében a katechetikai munkát illetően a modern pedagógiától?

Vannak, akik erre talán nemmel válaszolnak. A hitet — mely a katechetikai munka, a keresztyén nevelés és tanítás „tárgya” — nem lehet úgy megtanítani, átadni, mint a matematikai ismereteket. Mások talán fellelkesülnek a modern pedagógia sokszínű próbálkozásaitól és a jó módszerektől, eszközöktől várják a katechetikai munka megújulását.

Luther felülmúlhatatlan tömörséggel és mélységgel kapcsolja össze Isten emberségességét és a nevelés humanitását, megtalálva a két szélsőség közti helyes utat, legyőzve a katechetika teológiai-krisztocentrikus és a pedagógiai-antropocentrikus vonása közti ellentétet, mikor így fogalmaz: „Krisztusnak, amikor az embereket meg akarta nyerni, emberré kellett lennie. Ha meg akarjuk nyerni a gyermekeket, úgy velük együtt nekünk is gyermekké kell lennünk.” Hogy „gyermekké legyünk”, ebben segíthet nekünk a pszichológia eredményeit figyelembe vevő modern pedagógia.

II. Elvek, módszerek, próbálkozások a modern pedagógián

Aki az elmúlt évtizedekben iskoláskorú gyermeket nevelt vagy még saját maga tanult, jól emlékszik rá: hányféle módszer, tanterv, vizsgáztatási és értékelési (osztályzási) forma váltotta egymást iskoláinkban az elmúlt évtizedek alatt. Kiiktatták a memoritert a magyar nyelv oktatásából, érettségi előtt döbentek rá, hogy a diákok még a Himnusz sem tudják. eltörölték történelemből az érettségit, ráálltak szinte teljesen a tesztmódszerre; néhány év után pótolhatatlan hiányok mutatkoztak saját népünk történetének ismeretében, döbenten tapasztalták a pedagógusok, hogy az „1, 2, X”-hez szokott tanulók képtelenek összefüggően beszélni. A sok változás, néha félresikerült újítás mégsem volt hiábavaló. Az új és új kísérletek, a pszichológia alkalmazása a pedagógiában, a sok változás mellett maradó elveket, bevált módszereket is hátrahagyott, melyek a pedagógiai munkát ma meghatározzák. Melyek ezek az elvek, módszerek?

1. *Önálló gondolkodásra nevelés.* A régi „magolás” módszer ellentéte. Az ismeretanyag mindenirányú ugrásszerű növekedése ezt a régi módszert, a „magolást” egyre inkább lehetetlenné tette. „Az emberi agyat okosabb célokra kell felhasználni és nem az ismeretek szolgai tárolására” — adták ki a jelszót. A tapasztalatok minden téren azt bizonyították, hogy a tanulóknak az a tudás, ismeretanyag vált sajátjukká, amit átgondoltak, összefüggéseiben megértettek. Már az általános iskolában az a célkitűzés, hogy az ismeretanyag elsajátítása mellett a tanulók minél előbb eljussanak az önálló gondolkodásra, ismereteik önálló továbbfejlesztésére, sokoldalú alkalmazására, új összefüggések felfedezésére. A modern pedagógia magáénak vallja Galilei régi megállapítását, aki a tanítás célját így határozta meg: „Az embert nem lehet valamire megtanítani, csak hozzá lehet segíteni ahhoz, hogy a tudását maga szervezze meg.”

2. *Aktív nevelés.* Ez azt a célt szolgálja, hogy a tanulók többsége aktívan vegyen részt egy-egy órán az ismeretek elsajátításában. Ennek elérése két szempontból is indokolt.

a) A marxista pszichológia megállapítása szerint „a képességek az emberben a neki megfelelő tevékenységek célszerű gyakorlásával alakulnak ki. A már kialakult képességek részt vesznek a további tevékenységek lebonyolításában.” A tanulók aktivizálása az órákon ezt a célt szolgálja, hogy minél több alkalmuk legyen a tevékenységre, ezáltal képességeik kibontakoztatására.

b) Az iskolákban pedagógusok és tanulók vannak. Bár a munkára nevelés anyagai a tanulók, mégis az a paradox helyzet áll elő sokszor, hogy a tanár „dolgozik”, a tanulók pedig passzív szemlélői a tanári munkának. Lénárd Ferenc a közoktatás fejlesztése és a pszichológia című könyvében azt írja: „A helyzet hasonlít egy olyan zenekarhoz, amelynek karmestere valamennyi hangszerre egyszerre játszik és a zenekar tagjai csodálják, hogy milyen nagyszerű karmester produkálja magát előttük. Az a természetes, ha a hangszereken a zenekar tagjai játszanak és a karmester lehetővé teszi, hogy a zenekari tagok egyéni teljesítménye együttesen magasszínvonalú, közepes színvonalú vagy alacsony színvonalú legyen.” Amikor a tanulók együtt dolgoznak a tanárukkal egy-egy tanítási órán ezzel a saját képességeik fejlesztése mellett a munkára, mégpedig a közös munkára is rászoktatjuk őket. Így

segíthet az aktív tanulás egyúttal a munkához való helyes viszony kialakulásához is.

3. *Integrálás képességének fejlesztése.* A modern pedagógiában történtek kísérletek arra, — elsősorban a természettudományok terén —, hogy a tudományág tárgyait egybehangolva, integráltan, komplex módon tanítsák. Ez azonban nem valósítható meg minden tárgy esetében vagy legalábbis nehézségekbe ütközik. Ma sokkal inkább arra esik a hangsúly, hogy a tanulók *maguk tegyenek szert* az integrálás, szintetizálás, a kapcsolatok felismerésének képességére. Ebből viszont az is következik, hogy nem szabad számukra mindent integrálva („előre megragva”) átadnunk, hanem meg kell találni a helyes arányt: milyen mértékű integrált ismeret szükséges ahhoz, hogy a tanulók tudatában kialakuljon saját tevékenységük eredményeképpen valódi integráció, kapcsolatteremtés.

4. *Képességfejlesztő nevelés.* A hatvanas években a régi meghatározást, miszerint a tanulókat „jó tanuló” és „rossz tanuló” kategóriájába sorolták, felváltotta a „gyorsan” és „lassan” tanuló megkülönböztetés. Egy 1976-ban megjelent könyv (Bloom: Human characteristics and school learning) rámutat arra, hogy a tanulók többsége nagyon hasonlít egymáshoz a tanulási képesség, a tanulás gyorsasága szempontjából abban az esetben, ha számukra *kedvező tanulási feltételekről gondoskodunk*. Így a tanulók képesek a tanterv követelményeit „jó” színvonalon teljesíteni. A „jó” ez esetben a hármas fokozat felső harmadát jelenti.

Egyes kísérletek azt bizonyították, hogy a tanulók sok esetben nem a tantervi anyagot nem értették, hanem magát a konkrét tanítási órát. Eredménytelen tanítás esetén tehát nem lehet egyértelműen a tanulók értelmi képességeinek hiányosságára hivatkozni.

5. *Önértékelésre, erőfeszítésre inspiráló nevelés.* Ma két hamis megállapítás is átmert a köztudatba a tanúlással illetve a neveléssel kapcsolatban. Egyik a „könnyen, gyorsan tanulás” jelszava. Ilyen tulajdonképpen nem létezik. Ahogyan a zenében szívós, kitartó munka, hosszú távú gyakorlás előzi meg a művészi teljesítmény elérését, a tanulás terén is ilyen szívós, kitartó, hosszú távú erőfeszítésre van szükség.

Sokszor beszélnek ma a tanulók túlterheléséről. Kísérletek és a tapasztalat azt bizonyítja, hogy az egészséges megterhelés a tanulók számára nemhogy káros, hanem tanulási és nevelési szempontból is előnyösnek bizonyul. Egy kísérlet során megvizsgálták: mi az oka, hogy az általános iskolában kitűnő eredményt felmutató tanulók a középisikolában kudarcot vallottak. A vizsgálat kimutatta, hogy ezek a tanulók az általános iskolában a jó eredményt könnyedén, szinte munka nélkül érték el. Egyéni erőfeszítés nélküli teljesítményükért állandó dicséretben részesültek. Ennek következtében túlzott mértékben fejlődött ki bennük saját értékük tudata. Nem szokták és nem szerették meg a munkát. A nehézségek, kudarcok, a megszokott dicséretnek hiánya elősegítette negatív hozzáállásukat a tanúláshoz.

Ehhez a megállapításhoz kapcsolódik a másik hamis jelszó: „a sikerélmények növelik egy ember teljesítményét”. Ez csak féligazság, éppen ezért veszedelmes. Igaz, mindenkinek szüksége van sikerélményekre. De a sikertelenség is hathat ösztönzően. Ha az iskolában már megszokják a gyermekek, hogy az ő erőfeszítésüktől függ, hogy a sikertelenség után újra sikerek következzenek. Sokszor éppen a pedagógustól vagy szülőltől kapott gyors segítség szokatja le a gyermekeket az

egyéni erőfeszítésről. A könnyű feladatokhoz, a gyors segítséghez ugyanúgy hozzá lehet szokni, mint az altatószerekhez. Ez esetleg a későbbiekben oda vezet, hogy a saját sikertelenségének okát sohasem magában, hanem mindig másokban fogja keresni. Ezért van szükség a kudarcokat is feldolgozni megtanító, kitartó erőfeszítésekre inspiráló tanításra és nevelésre.

6. *Közösségben, közösségre nevelés.* A modern pedagógiában hangsúly esik arra, hogy a tanítás és nevelés közösségi munka. Az iskolában nemcsak a pedagógus tanít és nevel, hanem a gyermekek is. A jobb tanulók húzó erőt jelenthetnek a tudásban gyengébbekre. Ha lehetősége van a gyermekeknek saját gondolatmenetük kifejtésére, ez a pedagógus számára is értékes tapasztalatokat, új szempontokat jelenthet. A közösségben ismerhetik meg — ha erre lehetőséget adnak nekik — egymás gondolatmenetét, tanulhatják meg ezeknek objektív megvitatását, a nézetek kulturált szembesítését. Mindezen keresztül pedagógus és tanuló, tanuló és tanuló megismerhetik egymást, közelebb kerülhetnek egymáshoz. Megtanulhatnak egy olyan emberi magatartást, mely az emberek közti jó közösség egyik alapfeltétele.

III. *A modern pedagógia és a katechetika kapcsolata*

Mindezek ismeretében, amit a modern pedagógiában elmondunk, fel lehet tenni a kérdést: lehet-e mindezt a katechetikai munkában alkalmazni? Direkt módon semmiképpen. Hiszen amint már a bevezetőben említettem a katechetikai munka célja vagy úgymondhatjuk „tárgy” az, hogy a gyermekek higgyenek az élő Jézus Krisztusban, ezt a hitet életük egészébe be tudják építeni és ennek megfelelően tudjanak élni. Ennek elérésére egyetlen pedagógiai módszer sem alkalmas, bármilyen modern, bármennyire megalapozott. A hit mindig és mindenkinél Isten ajándéka marad. A jó módszer csak arra szolgál, hogy a figyelmet felkeltse az evangélium üzenete iránt. Mivel az evangélium emberi beszéd, ezért emberi úton jut el a gyermekekhez. Ha az evangéliumot nem emberi módszerrel — lehető legjobb módszerrel — hirdetem, útjába állok annak, hogy a gyermekeket elérje. Amikor Isten emberré lett, igenelte az emberi teremtettséget. Ilyen értelemben az evangélium emberi természetnek megfelelő formáját is igenli.

Sokat tanulhat a mai katechetika e téren Luthertől, aki korának és lehetőségeinek minden eszközét felhasználta arra, hogy az egyház tanítói munkáját — melynek csak egy része tulajdonképpen a gyermekek közt végzett katechetikai munka — korszerűvé, közérthetővé, eredményessé tegye.

Másrészt a modern pedagógia és a vele szorosan összefonódó pszichológia megállapításainak, eredményeinek ismeretében talán mégértőbbek leszünk azokkal a gyermekekkel szemben, akik különböző környezetből, hatások közül a katechetikai munka során közelünkbe kerülnek.

IV. *A katechetika mai égető kérdései*

Melyek azok a gondok, melyek egyházunkban a katechetikai munkában a legnagyobb nehézségeket adják?

Néhányat kiemelek ezek közül, bizonyára ki lehet egészíteni a felsorolást.

1. *A gyermekek nem nőnek bele a keresztyén légkörbe.* A természetes, megszokott környezet számukra az, hogy nem hallanak a hit dolgairól. Valaki felnőhet közülük úgy, hogy soha nem járt templomban, nem tudja, mi az imádság, s Jézusról csak a történelem órán hallott. Számukra az a szokatlan, a kivételes eset nem az, ha valaki nem hisz, hanem, hogy valaki hisz. Úgy néznek rá sok esetben, mint kuriózumra.

2. *A keresztyén szülők sem tanítják gyermekeiket a hit dolgaira.* Sok keresztyén szülő, aki magát evangélikusnak vallja, gyermekét megkeresztelteti, arra azonban nem gondol, hogy keresztyénnek is nevelje. A legtöbb, amit a szülő megtesz sok esetben ebben a vonatkozásban, hogy konfirmálni elküldi a gyermekét. „Aztán döntsön maga a gyermek!” — felkiáltással befejezettnek tekinti a felelősség vállalását a hit dolgában.

3. *Fegyelem kérdése.* Mindegyikünk ismer történeteket szigorú régi papokról, akikről hittanórán vagy konfirmáción szinte remegtek a gyermekek. A katechetikai munkában ma nem állnak rendelkezésünkre külső eszközök a fegyelmezésre. Hogyan lehet mégis fegyelmezni? Főleg ott kérdés ez, ahol nagy gyülekezetekben sok gyermek van együtt.

4. *Fáradtság.* Újra visszatérő gond. Különösen a hitoktatásban. Főleg a hittanórákon probléma ez, ahol ötödik, hatodik órában kell tanítani. Le lehet-e győzni a gyermekek fáradtságát és hogyan?

5. *Összevontság.* Ez is nehezíti a munkát. Különböző korú gyermekeket kell legtöbbször tanítanunk. Ez szórványhelyzetünkől is adódik. Hogyan lehet lekötni a kicsik és nagyok figyelmét egyszerre?

6. *A tudás és az élet közti szakadék.* Sok gyermek talán megtanulja, amit hirdetünk nekik, de nem válik benne életté. Hűségés gyermekbibliakörösöket fenyeget sokszor az a veszély, hogy „írástudók” lesznek a szó negatív értelmében. Ismerik az egyházi terminus technicus-okat, de a szívüket mégsem érinti, a felületen marad az evangélium üzenete.

V. A modern pedagógia segítése

Hogyan segíthet nekünk a modern pedagógia, hogy katechetikai munkánkat jobban végezhessük?

1. *Felhívja a figyelmet a tanítás szükségességére.* Igaz, a modern pedagógia ellene van minden magolásos, csupán ismereteket elraktározó tanítási módszernek, s elsősorban az aktív gondolkodás fejlesztésére épít. De azt is megállapítja, hogy légüres térben lehetetlen a gondolkodás. Egy bizonyos ismeretanyag birtokában lehet csak gondolkodni. Ez áll a katechetikai munkára is. Éppen mert a gyermekek — de a felnőtt gyülekezeti tagok többségére is áll ez — hitbéli ismerete nagyon kevés, van különös jelentősége a keresztyén tanításnak. Lehetőségnyújtás ez a gyermekek, felnőttek felé, hogy megismerjék. Akiben hisznek, hisznek-e igazán.

Nem lehet a végsőkig redukálni az ismeretanyagot.

2. *Felhívja a figyelmet a gondolkodásra.* Az evangélium hirdetése hírközlés, így a katechetikában mindig van elbeszélés. Nem mindegy, hogyan mondom. Vannak tehetséges elbeszélők, de a technikáját meg lehet tanulni. Jó példa a Szentírás! Milyen szemléletesen, célratorőn tud elbeszélni. Ehhez azonban el kell mélyednünk a mondanivalóban, hogy át tudjuk adni, gondolkodásra tudjuk inspirálni a gyermekeket, hogy megértsék az ige mondanivalóját.

3. Nemcsak gondolkodtató, hanem *aktivizáló tanításra és nevelésre*

öszönöz. Ha bele tudjuk kapcsolni a gyermekeket a tanítás menetébe, szóra tudjuk bírni őket, jobban megismerve gondolatmenetüket, felismerhetjük azokat a pontokat, ahol az evangélium üzenete különösen közelről érinti őket. Így válhat személyessé az evangélium hirdetése.

4. Ehhez kapcsolódik, hogy *legyen bátorságunk és türelmünk az ellenvélemény meghallgatására*. Ne botránkozzunk meg rajta, ha valaki negatív véleményt fejt ki vagy helytelenül értelmez valamit. Az Amerikai Lutheránus Egyház kiadásában megjelent konfirmációi füzetekben pl. nagyon ügyesen alkalmazták ezt a módszert. Kikérik a tanuló véleményét arra vonatkozólag pl. „miért járnak az emberek templomba?“, azután a Szentírást kézbevéve korrigálják a véleményeket. Néha az ellenvélemények is hathatnak elgondolkoztatóan, pozitívan a gyermekekre!

5. *Figyelmeztet, hogy a képességfejlesztés hosszú távú munka*. Sem a tanításban, sem a nevelésben nem lehet gyors eredményeket elérni, csak szívós, következetes munkával. Mindez arra kellene, hogy ösztönözzé az egyházat, hogy tanító-nevelői munkájában átgondolt, összehangolt terveket dolgozzon ki, melyek egymásra épülnek. A „legjobb erőket” kellene ennek érdekében mozgósítani.

6. *Fokozott figyelmet kell fordítani a világos fogalmazásra*. A Christenlehre című NDK-ban megjelenő katechetikai folyóirat egyik tanulmányában mutat rá Eberhard Winkler, hogy ezen a téren a mai katechetika is mennyit tanulhat Luthertől. Luther sok megértést mutatott a gyermekek és az egyszerű emberek korlátozott tanulási lehetőségei iránt. Az ifjú és egyszerű (junge und alber Volk) nép számára egyszerű és egységes fogalmazást követelt.

Sehol nem okoz olyan kárt a nem világos, nem egyértelmű fogalmazás, mint éppen a gyermekek közti munkában. Éppen ezért sajnálatos, hogy hosszú időn keresztül ezt a munkát engedték ki a lelkeszek először a kezükből.

7. *Jó tankönyvekre lenne szükségünk!* Ezen a téren tettünk már lépéseket, de nem eleget. A mai pedagógiai követelményeket a használatban levő könyveink nem mindenben közelítik meg. Szükséges lenne minden tekintetben jól használható tankönyvekre, annál is inkább, mert szórványhelyzetünknel fogva sok gyermek él nehezen áthidalható távolságokban gyülekezeteinktől.

8. A közösségben és közösségre nevelés hangsúlyozása figyelmezteti az egyházat, hogy a *keresztyén tanítás és nevelés gyülekezeti munka*. Ez természetesen nem menti fel a keresztyén szülőket a hitre való nevelés kötelessége alól. Gyakorlatban azonban a keresztyén tanítás és nevelés nagyobb része a gyülekezeti munka keretében történik.

A finn evangélikus egyház az elmúlt években adott ki egy összefüggő, egységes nevelési programot, melynek megvalósulási formái közül a „gyülekezetre vezettség”-et (gemeindebezogene Planung) jelöli legeredményesebb formának. Ezen azt érti, hogy minden gyülekezet használja ki a saját adott lehetőségeit vagy teremtsen magának lehetőségeket. Az egységes programot a terv szerint a gyülekezeteknek a saját helyzetükben kell alkalmazni. Így a gyülekezet szabaddá válik a számára értelmetlenné vált munkaformák kötöttségétől, egyidejűleg viszont kötelezve van új formák kifejlesztésére, melyek megváltoztatott körülményeinek jobban megfelelnek. Ha valamilyen forma nem megy a gyülekezetben, ez nem ment fel az alól, hogy új lehetőségeket ne keressünk.

9. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a *keresztyén tanítás még kevés-*

bé maradhat pusztá ismeretelsajátítás, mint más tanítás. A modern pedagógia egyre inkább hangsúlyozza a tanítás és nevelés egységét. A tanulás során nemcsak a tanuló ismeretanyaga növekszik, hanem formálódik, érdeklődik gyermekből gondolkodni tudó, összefüggéseket felismerő, másokhoz alkalmazkodni tudó felnőtté.

A keresztyén tanításnak különösen is szoros a kapcsolata az étellel. Dr. Káldy Zoltán püspök is hangsúlyozta az Országos Katechetikai Bizottság ülésén, hogy a keresztyén élet gyakorlatáig (családban, egyházban, világban), a világ mai problémáira kiterjedően kell meghúzni a keresztyén tanítás szálait.

10. Szeretet, megértés megtapasztalását kell nyújtani. A mai magyar irodalom, de sok pedagógiai és pszichológiai könyv is utal arra, hogy a gyermekek a felnőtteknél sokkal érzékenyebben reagálnak a szereetre, megértésre, s arra is, hogy sok esetben talán ez az egy hiányzik az életünkből. Nem tudjuk, hogy mindabból, amit tanítunk és átadni szeretnénk a katechetikai munka során, mi marad meg a gyermekekben. Talán a legfontosabb, arra emlékezzenek, hogy a gyülekezetben, az egyházban szeretetet kaptak. Ahol meghallották azt a nélkülözhetetlen jó hírt, hogy Isten szereti, vállalja, elfogadja őket, ahol ennek a szeretetnek kisugárzásából a mi magatartásunkon keresztül is valamit megtapasztaltak.

Befejezésül még csak egyet. Mindazok mellett a próbálkozások mellett, melyek segítségével szeretnénk jobban, eredményesebben végezni a katechetikai munkát egyházunkban, egyről nem szabad megfeledkeznünk: az imádságról. A tanítottakért és önmagunkért!

**Sárkány Tiborné,
Horváth Erzsébet**

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Horváth Márton: Közoktatás politika és általános iskola (Akadémia Kiadó Bp. 1978.)
Lénárd Ferenc: A közoktatás fejlesztése és a pszichológia (Akadémia Kiadó Bp. 1979.)
Christenlehre (katechetikai folyóirat) 1977–80-ban megjelent számai
Amerikai Lutheránus Egyház (ALC) kiadásában megjelent „Belonging” sorozat
Pröhle Károly: Katechetikai jegyzetek

Valláselméleti szimpozionot

rendezett a Filozófiai Oktatók Továbbképző és Információs Központjának Debreceni Munkabizottsága, Debreceni Akadémiai Bizottság Filozófiai Munkabizottsága, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Hajdú-Bihar megyei és Debreceni Szervezete.

A szimpozionot Debrecenben, az Akadémiai Bizottság székházában rendezték 1981. szeptember 25—26-án.

Hazánkban vallásos és nem vallásos emberek együtt, közösen, vállvetve munkálkodnak nemzeti egységben népünk és hazánk felemelkedésén, boldog jövőjén.

A protestáns egyházak megtalálták helyüket és szolgálatukat szocializmust építő társadalmunkban.

A debreceni valláselméleti szimpozionon résztvevő marxista protestantizmus-kutatók és protestáns teológusok dialógusának célja az volt, hogy ideológiai ellentétek ellenére keressék közösen azokat a kapcsolópontokat, ahol együtt munkálkodhatunk Isten által teremtett emberért, emberiségért. Világáért és világunkért, amelyet az atomhalál pusztító, léte megsemmisítő réme fenyeget.

Ismertetjük Miklós Imre államtitkárnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének bevezető szavait, megnyitó beszédét.

Dr. Kónya István: A marxisták és a protestáns teológusok dialógusának helyzete és lehetősége;

D. Dr. Pröhle Károly: Együttműködés és együttgondolkodás;

Dr. Nagy Gyula: Párbeszédünk és együttműködésünk fejlesztésének ökumenikus és nemzetközi távlatai;

Dr. Poór József: A keresztyén ember- és személyiségfelfogásról című tanulmányokat.

Szerkesztő

Kibontakozóban van a közvetlen párbeszéd

(Miklós Imre államtitkárnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének megnyitó beszéde)

Tisztelt Tanácskozás!

Kedves teológus barátaink!

Kedves marxista barátaim és elvtársaim!

Szívélyesen köszöntöm a tanácskozás résztvevőit. Valamennyiünk számára öröm, hogy dr. Bartha Tibor püspök urat is körünkben üdvözölhetem. A megtisztelő felkérésnek eleget téve a protestáns teológusok és a marxista protestantizmus-kutatók első alkalommal megrendezett dialógusát ezennel megnyitom.

Engedjék meg, hogy mindenekelőtt kiemeljem azt a két körülményt, amely e tanácskozás jelentőségét különösen aláhúzza.

Az egyik: a mai nemzetközi helyzet. A termonukleáris fegyverek

korszakában a feszültség egyre inkább éleződik és a kiépített hidak és összekötő kapcsok nap mint nap újabb megpróbáltatásoknak vannak kitéve. Az imperializmus militarista erői az értelmes párbeszéd helyett az erő hangját, az érvek helyett a fegyvereket erőltetik a világra. E feszültségekkel terhes világhelyzetben fokozottan szükséges, hogy mindazok, akik bármilyen világnézeti alapállásból felelősséget éreznek az emberiség jelene és jövője iránt, keressék azokat a lehetőségeket, amelyeknek a jegyében összefoghatnak és munkálkodhatnak az emberiség közös ügyeiért.

A *másik*: szeretett, közös hazánk belső helyzete. Az elmúlt közel négy évtizedben — különösen az utóbbi negyedszázad alatt — a társadalmi fejlődéssel összhangban a nemzet alkotó többségének egyetértésével és összefogásával valósulnak meg célkitűzéseink és jönnek létre eredményeink.

Hazánkban nem csupán teória a különböző világnézetű emberek, a marxista és vallásos állampolgárok tartós összefogása. A Magyar Népköztársaságban a különböző világnézetű emberek együttélése és ezzel szorosán a társadalmi haladás és béke érdekében való együttműködésük objektív, történelmi tényé vált.

A Magyar Szocialista Munkáspárt szövetségi politikája megvalósításánál abból indul ki, hogy társadalmunkat világnézetileg különböző felfogású emberek alkotják. Ez, az állam és az egyházak számára egyaránt olyan objektív körülmény, amelyet minden elvi döntésüknél vagy gyakorlati lépésüknél szem előtt kell tartaniuk. Az elmúlt évtizedekben a szövetségi viszony keretei között, közös felelősséggel és akarattal fejlődött a marxista-keresztény dialógus.

Kezdetben az állam és az egyházak viszonyának rendezésével kapcsolatos nagy, döntő kérdések megoldása volt előtérben. Ezt követte a „monologizálás”, amikor mindkét fél egymástól lényegében függetlenül fejtette ki a világról, annak javát szolgáló feladatokról a felfogását és a véleményét, amelyekben azonban már benne volt az egymás teljesebb megismerésére való készség és törekvés csirája is. Ezt a viszonylag hosszú ideig tartó zsenge állapotot segítették fejlődni a magyar marxista társadalomtudósok és a magyar protestáns teológusok a társadalmi, szociális kérdésekkel foglalkozó könyveikkel, cikkeikkel és tanulmányaikkal. Ma már kibontakozóban van a közvetlen párbeszéd, de még főként a lehetőségekről és a feltételekről folyik az eszmecsere. A kölcsönös, őszinte érdeklődés, a megismerés igénye jellemzi az egymással vitaközlő, az ideológiai ellentétek ellenére egymást nem ellenségnek tartó teológusokat és marxistákat.

Az eddigi tapasztalatok bátorítóak és ígéretesek. Bátorítanak arra, hogy közösen keressük a lehetőségeket, amelyek révén hozzájárulhatunk nemzeti programunk megvalósításához. Meggyőződésem, hogy — több más követelmény mellett a háború és a béke összefüggéseiben a felmerülő társadalmi és emberi kérdésekre világos, meggyőző ideológiai és politikai válaszok a nemzetközi feszültség enyhítéséhez is hozzájárulást jelentenek.

Bízom abban, hogy a protestáns teológusok és a marxista protestantizmus-kutatók párbeszéde másokat is bátorít: adjanak teret minden olyan kezdeményezésnek, amely elősegítheti a kölcsönös megértést és bizalmat és támogatja a békéért, a leszerelésért, a társadalmi igazságosságért folyó küzdelmet. Közös feladatunk: leküzdeni a dialógussal szemben támasztott indokolatlan türelmetlenséget éppúgy, mint az alkotó párbeszéddel szemben fellelhető bizonytalanságot és bizalmatlanságot.

Debrecen történelmi hagyományai, a magyar tudománnyal, a kultúrával és gondolkodással való évszázados összefonódtsága méltó keretet ad a mai tanácskozásnak. E város történelmünk során többször volt bázisa népünk és más népek javát is szolgáló haladó eszmék és tettek elindulásának.

A marxista protestantizmus-kutatók és a protestáns teológusok debreceni tanácskozása — ha szerényen is — folytatása, újabb szép fejezete lehet e szép múltnak. Nincs kétségem arról, hogy a mai dialógus a magyar nép és az emberiség érdekében megfelelően a közös erőfeszítéssel és a mindennapi munkával összhangban lesz. Az MSZMP XII. kongresszusa világosan megjelölte a célokat. A realitások fontosak és vizsgáljunk kell arra, hogy figyelmünket mindig az előttünk álló hazai és nemzetközi feladatokra irányítsuk. Továbbra is következetesen haladjunk azon az úton, amely történelmileg helyesnek bizonyult és bevált. A marxisták és a vallásos emberek együttműködésének történelmi távlatai vannak, és azon kell dolgozni, hogy ez az együttműködés továbbra is népünk és az emberiség érdekeinek megfelelően alakuljon és azt szolgálja.

E gondolatok jegyében kívánok a tanácskozás valamennyi résztvevőjének eredményekben gazdag eszmecserét, sikeres alkotó munkát.

Dr. Kónya István:

A marxisták és a protestáns teológusok dialógusának helyzete és lehetőségei

Bevezetéképpen néhány olyan, — jórészt társadalmi és politikai jellegű — kérdésben szeretném elmondani a véleményemet, amelyek, megítélésem szerint, a marxista—leninista valláskutatók és a protestáns teológia neves képviselői között létező párbeszédet és annak társadalmi hátterét vizsgálják.

Fontos ez azért, mert a dialógus kérdéseiben mindkét oldalon merülnek fel kételyek, és a nemzetközi marxista—leninista (s tegyük hozzá: a külföldi egyházi) közvéleményben fel-felbukkannak viták is körülötte.

A) Miért szükséges ez a dialógus? Erre — legalábbis első megközelítésben — könnyű a válasz. Objektív tény, hogy szocializmust építő társadalmunkban együttélnek különböző világnézetű emberek. Tény az is, hogy ez a társadalom — lényegénél fogva — a marxizmus—leninizmus világnézetét preferálja és annak hegemoniáját törekszik megvalósítani. De teljes világossággal látjuk azt is, hogy ezt a társadalmat más világnézetű emberek is építik, benne jól és biztonságban érzik magukat, s ma már nagy tömegekben csakis ebben a társadalomban tudják életüket elképzelni.

Mind ezek következtében közös dolgaink közös intézése a cselekvés módszereinek közös kidolgozását követeli meg. A szocialista demokráciáról alkotott felfogásunk nem engedi meg, hogy társadalomépítésünk marxista elveit rákényszerítsük más világnézetű honfitársainkra. Vitában kell tisztáznunk, hogy elveink közül melyeket tudnak — világnézetük sérelme nélkül — magukévá tenni, s melyeket nem. Az együttműködés határai mindenkor addig terjedhetnek, ameddig az ilyen értelemben vett egyetértés megvan közöttünk.

B) Miért *lehetséges* az egyházakkal folytatott párbeszéd?

Mindenekelőtt a szocialista építés kialakult körülményei teremtik meg e lehetőségeket.

Az a tény, hogy a marxizmus—leninizmus elveinek megfelelően nemcsak alkotmányjogilag kimondtuk, de gyakorlatilag is megvalósítottuk egyrészt az állam és az egyház elválasztását, másrészt az egyházak normális működésének a feltételeit.

Az a tény, hogy az egyházak vezetői és a vallásos állampolgárok élni akartak ezekkel a lehetőségekkel és munkájukkal a szocialista építés, szocialista társadalmi rendünk mellé álltak.

Az a tény, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya olyan politikai rendszert épített ki, amelynek szervezetében minden becsületes, a szocializmus ügyét magáénak valló állampolgár megtalálhatja saját közéleti tevékenységének lehetőségeit, s ezzel beilleszkedhetik a szocialista népi-nemzeti egység kereteibe.

Az utolsó negyedszázadban pedig az a tény, hogy miután a szocialista Magyarország túljutott az éles osztályharcok történeti fejlődési szakaszán, amikor végérvényesen eldőlt a hatalom kérdése, kiszélesedik a szocialista demokrácia rendszere és szelleme. Ilyen körülmények között a gyakorlatban érvényesül az „aki nincs ellenünk, velünk van” — e korszakban, a szocialista forradalom konszolidált időszakában — helyes, egészséges politikája.

C) Tudjuk azt is, hogy a világnézetek különbözősége ütközési pontokat is teremt. Ezért a dialógus problémája szükségképpen úgy merül fel: hogyan lehetséges különböző világnézeti kiindulópontokból elindulva *a valóban közös ügyekben* együttesen cselekedni.

Tapasztalataink szerint vannak a társadalmi életnek olyan szintjei, ahol tudomásul vesszük egymást, egymás mellett élünk, kölcsönösen tiszteltben tartva a másik álláspontját, szokásait.

Van olyan szintje életünknek, ahol vállvetve együtt dolgozhatunk a társadalmi életben, hiszen ezen a szinten az érdekeink megegyeznek, céljaink közösek. *Ez a szférája életünknek a dialógus igazi szintere.* Itt lehet eszmét cserélni, tapasztalatokat átadni, a közös teendők megvalósításához vezető legcélszerűbb módszereket megkeresni.

De van olyan szintje is életünknek, ahol — mivel álláspontjaink összeegyeztethetetlenek — világnézeti vitát folytatunk egymással. Ezt a fajta vitát, amelyben mindkét fél a maga világnézetének belső logikája szerint gondolkodik, én nem tekintem a dialógus főrészenek. Itt — a mai terminológiánk szerint — ideológiai harc folyik a marxizmus—leninizmus és a vallás, a teológia nézetrendszere között. Hangsúlyoznám e harc *ideológiai* jellegét, mert ezzel tudom kifejezni, hogy itt sincs helye másnak, mint a világnézetek ütközésének. Tehát *eszmék* harca ez és *nem személyek közötti* küzdelem.

A dialógus szempontjából azonban ennek a szintnek is nagy a jelentősége, hiszen világnézeti vitáink tisztázhatnak olyan kérdéseket, amelyek mögött találunk ismét közös pontokat, közös cselekvési lehetőségeket. S akkor erről a szintről a dialógus szintjére kerülhet át az a problémakör is. Úgy vélem, elég csupán az erkölcs bizonyos kérdéseire utalni illusztrációként. Néhány évtizede az etikai problémákban — mivel erkölcsi felfogásunkat antagonisztikusan ellentétes forrásokból vezettük, és vezetjük ma is le — úgy gondoltuk, hogy etikai kérdésekben találkozási pontjaink nincsenek. Nem kell bizonyítani, hogy ma már másként látjuk ezt a problémát.

Milyen tapasztalatokat gyűjtöttünk össze eddig a protestáns egyházakkal folytatott dialógus során?

Történelmi okok miatt — amelyeket kritikusan és önkritikusan már eddig is sokszor elemeztünk — legelőször a hazai *protestáns* egyházakkal teremtődtek meg a dialógus feltételei.

Ennek voltak olyan tényezői, amelyeket a marxizmus—leninizmusnak kellett megteremtenie.

a) Megszabadítani az *általános* valláselméletet azoktól a mozzanatoktól, amelyek a marxizmus—leninizmus dogmatikus eltorzítása időszakában rakódtak rá. Mindnyájan tudjuk, hogy ez nem ment könnyen, sok volt a kezdeti botladozás, nehéz volt néhány leegyszerűsítő nézetet kiküszöbölnünk mind elméleti munkánkból, mind propaganda tevékenységünkben.

Ennek a folyamatnak — létrejötté óta — egyre következetesebb és állandóan növekvő színvonalú szervezője és irányítója a „Világosság” című folyóiratunk.

b) Megmutatni elméletileg és gyakorlatilag, hogy a marxizmus—leninizmus ateizmusa világnézetileg ugyan antagonisztikus ellentmondásban áll mindenféle vallásos világnézettel, de a köztük folyó ideológiai harc megmaradhat a világnézeti kérdések síkján, s elválasztható az ezeknél fontosabb társadalmi-politikai kérdések körétől. A marxizmus—leninizmus propaganda munkája a *materialista világnézetre való nevelésre* irányul, tehát egy meghatározott *pozitív* teendősort tartalmaz, s nem a vallásos világnézet *negációját* tekinti feladatának.

c) Meg kellett valósítanunk azt is, hogy a marxista—leninista valáskutatások ne csupán az *általános* valláselmélet kérdéseivel, s ha konkrét valláskritikai munkát végeznek, akkor ne csak a nálunk legjelentősebb keresztény vallással, a római katolicizmussal foglalkozzanak, hanem bontakozzék ki éppen Magyarországon — ahol a szocialista országok közül a legjelentősebb református egyház működik — a református vallás, szélesebben a protestantizmus marxista—leninista kutatása is. Ma is meggyőződésem, hogy ezzel a lépéssel a nemzetközi marxista—leninista valláselméleti kutatások területén is úttörő szerepet vállaltunk.

A protestáns egyházak részéről a dialógus megindulásához ugyancsak meg kellett teremteni néhány fontos feltételt.

a) Ezeknek az egyházaknak is meg kellett szabadítaniuk önmagukat korábbi teológiai és egyházpolitikai koncepcióik egyes lényeges korlátjától. Ahogy ezt a teológus szakemberek fogalmazzák, néhány fontos *felismerésre* kellett jutniuk, majd az egyházaknak e felismerések nyomán néhány alapvető *teológiai döntést* is hozniuk kellett.

b) E felismerések és döntések általános jellemzőiként részükről a következőket szükséges határozottan megállapítanunk.

Meggyőződéssel tanúsítjuk, hogy e felismerések és döntések egyszerre fakadnak a protestáns egyházak teológiai hitelveiből és a szocializmust építő magyar valóság iránti bizalomból.

Az egyház döntései szabad utat nyitottak egy olyan teológiai fejlődés számára, amely önálló módon hasznosította a nemzetközi protestáns teológiában Karl Barth óta megindult nagy teológiai átalakulás legpozitívabb mozzanatait, s ezáltal létrehozott egy olyan protestáns teológiai irányzatot, amelynek talaján jól ki lehet jelölni a kapcsolódási pontokat a marxizmus—leninizmussal való dialógus számára. Ezt a teológiai iskolát nevezik a református egyházban „a szorgáló egyház teológiájá-

nak”, az evangélikus egyházban „diakóniai teológiának”. De teológiai vonalvezetésüket tekintve — mutatis mutandis — ezen az úton járnak a Szabad Egyházak Tanácsába tömörült kisebb protestáns felekezetek is. Röviden és ezeket közösen tárgyalva — nevezhetjük ezt „szolgálat-teológiának”.

Mi saját nemzetközi tapasztalataink alapján is tanúsíthatjuk, hogy ez a teológiai irányzat sok tekintetben igen jelentős hatást gyakorol a protestáns teológia jelenkori fejlődésére, elsősorban a szocialista országokban, de kimutatható jelei vannak annak, hogy még a nyugat-európai protestáns teológiára is. Ez a tény is hozzájárul, hogy a hazai protestáns egyházak igen hatékony nemzetközi tevékenységet tudnak kifejteni, a nemzetközi békemozgalomban, a „harmadik világ” országaiban, s nemzetközi tekintélyük nagyságrendjüknél jóval nagyobb mértékben növekszik.

A mi hazai dialógusunk szempontjából pedig ez a teológiai irányzat is felismerte a dialógus lehetséges és szükséges voltát, világosan látja a dialógus határainak bővíthetőségét és korlátait is. Csak egyetértéssel idézhetem Kocsis Elemér professzor erre vonatkozó megállapításait: „A felszabadulás után, a régivel való küzdelmes önvizsgálatban és a szocializmussal való termékeny dialógusban bontakozott ki egyházunk új ethosa. Az egyház akkori vezetőinek és haladó gondolkodású teológusainak érdeme, hogy nem vesztegették az időt a filozófiai-ideológiai vitára, hanem elméletben és gyakorlatban azt vizsgálták, hogy mi a közös az új társadalmi törekvések, s az evangélium alapján álló egyház erkölcsi mondanivalójában. Mint később világszerte bebizonyult, a közös társadalmi cselekvésnek, az emberiség égető problémái közös megoldásának nem lehet feltétele az ideológiai egység. Ideológiai konvergencia nélkül is lehetséges társadalmi és etikai síkon való együttműködés az egyház és a szocializmus eszméinek képviselői, a marxisták között.”¹

Ezt a teológiai irányzatot mi természetesen nem tekintjük valami féle — a szocializmussal adekvát — vallási jelenségnek. De nem tekintik ilyennek dialógus-partnereink sem. Ezt a legplasztikusabban éppen Kocsis professzor terminológiai különbségtételével lehet illusztrálni. Ő írja azt a szolgálatteológia etikai felfogásáról, hogy az nem „szocialista keresztyén etika”, „hiszen ez a marxizmus és a keresztyénség szünkretizmusa lenne. A szocialista társadalomban élő keresztyén egyház etikája keresztyén etika, amelyben megmarad az alapvető különbség a keresztyén és a marxista etika kiindulópontját illetően, viszont lehetővé válik az együtt munkálkodás társadalmi és nemzetközi téren az emberért és az emberiségért.”²

Úgy vélem, hogy ezt a terminust, amelyet itt Kocsis az etikára vonatkoztat, az egész szolgálat teológiára is kiterjeszthetjük. Nem „szocialista keresztyén teológia” ez — hiszen illet létrehozni a marxizmus és a teológia „egybeomlása” nélkül lehetetlen — hanem „a szocialista társadalomban élő keresztyén egyház teológiája”. Olyan keresztyén teológia tehát, amelyre az egyház — ideológiai engedmények nélkül — ráépítheti a szocialista társadalom őszinte támogatását.

Mivel a dialógusnak ebben a szférában résztvevő partnerek a jelzett feltételeket kialakították, a dialógus ténylegesen létrejött. Eddigi fő jellemzőiről a következőket mondhatjuk.

Formailag nézve a párbeszéd általában *írásban* folyt. Számunkra — marxista—leninista protestantizmus-kutatók számára — megtisztelő, hogy az egyházi folyóiratok hasábjain és a könyvkiadásukban, ismertetve és vitatkozva, rendszeresen figyelemmel kísérik a mi munkáinkat. Mi pedig

munkánkban igyekszünk elemezni a protestáns teológia elméleti eredményeit.

Ennek az írásban folyó párbeszédnek — természetesen — megvan az a sajátossága, bizonyos szempontból: korlátja, hogy többnyire nem marad meg közös teendőink megbeszélésének keretei között, hanem óhatatlanul átlép világnézeti antagonizmusaink területeire is. Ennek van a dialógusra nézve olyan hatása, hogy keressük a dialógusba bevonható kérdések bővítésének a lehetőségeit is. Összességében úgy vélem, hogy e vitáinkat — az utóbbi 10—15 évben egyre következetesebben — az egymás világnézeti alapállásának a kölcsönös tiszteletben tartása jellemzi.

Az utóbbi években — nem kizárólag marxista—protestáns relációban — indultak személyes találkozások útján is kezdeményezések a dialógusra. (Rádióban, televízióban, egymás cikkeinek kölcsönös publikálásában stb.) Nem kétséges, hogy ezek a formák életszerűbbé és hatékonyabbá teszik a dialógust.

Tartalmilag azonban az eddigi dialógus jórészt megmaradt a marxisták és a keresztények *gyakorlati* együttműködése területén. Kölcsönösen tartózkodtunk az olyan *elméleti* kérdések bevonására a dialógusba, amelyekről mindkét fél számára egyaránt hasznos eszmecserét folytathatnánk, világnézeti kiindulópontjaink sérelme nélkül. Úgy vélem, hogy az e téren történő továbblépés lehetőségeivel mindenekelőtt a személyes találkozások alkalmával tudnánk jobban élni.

II.

Milyen lehetőségeink vannak a dialógus továbbfejlesztésére?

Miután a 70-es évekre alapjaiban kiépült a szolgálatteológia koncepciója, talán pontosabban meghatározhatjuk azoknak a kérdéseknek a körét, amelyekről hasznos eszmecserét folytathatunk dialógus-partnereinkkel.

En úgy gondolom, hogy dialógusunk továbbra is elsősorban a társadalomelmélet — ahogy teológus-partnereink mondják: a szociáletika — aktuális kérdéseiről kellene, hogy folyjék.

Nincs arra itt most lehetőség, hogy a dialógus módszereit illusztráljuk. Saját tapasztalataim alapján mégis megkísérlek néhány következtetést levonni a lehetséges továbblépéssel kapcsolatban. S bár én saját valláseméleti kutatásaimban főként a református teológiával foglalkozom, de anyai kitekintést már eddig is szereztem, hogy felelősséggel állíthatom: tapasztalataim lényege az evangélikus vallásra és a Szabad Egyházak Tanácsába tömörült protestáns felekezetekre is vonatkozik.

a) Az első következtetés talán az lehet, hogy megállapításainkat a dialógus során kölcsönösen ki tudjuk egészíteni. Az egymás eredményeit tovább tudjuk gondolni.

b) Ha szükséges, helye van a korrekcióknak is. Ilyen esetben tulajdonképpen közös elméleti eredmények is szülehetnek.

c) Lehetséges, hogy ezeknek a pontoknak a kölcsönös keresése teszi lehetővé a meglévő *gyakorlati* együttműködésen túl bizonyos *elméleti* együttműködésünket is. (Közös kutatások végzése stb.)

d) Tapasztalataim azt mutatják, hogy ez a fajta együttműködés a legtartalmasabb a *történelmi jellegű* kérdésekben lehet. Ezekben bizonyos határokig együttgondolkodhatunk anélkül, hogy jelentős *világnézeti* ütközéspontok keletkezzenek. *Tudományos* „ütközések” persze, így is létrejöhetnek, de ezektől nem szabad visszariadnunk. Vállalhatjuk nyugodtan a valóságos tudományos érvek *valódi vitában* történő ütközését.

Természetesen a dialógusban résztvevő partnerek *külön-külön* — szükségszerűen — gyakran átlépik a világnézeti határokat is. Az ilyen jellegű munkáinkban — tapasztalataim szerint — az utóbbi években már kölcsönösen tiszteltben tudtuk tartani egymás meggyőződését. Így ezek a vitáink nem zavarják a dialógus tárgyát képező eszmecsereink korrekt — és kölcsönösen hasznos — folytatását. Sőt! Véleményem szerint — áttételesen — a világnézeti jellegű ütközéseink hangvétele, légköre jelentősen befolyásolja a dialógus hangvételét és légkörét.

Végezetül szeretném azt a meggyőződésemet kifejezni, hogy a magyar protestáns teológusok és a magyar marxista protestantizmus-kutatók a biztató kezdeti eredmények nyomában sikeresen tovább tudják fejleszteni gyakorlati és elméleti dialógusukat. A közös ügyünkért, szocialista társadalmunkért, dolgozó népünk boldogulásáért és békéjéért.

JEGYZETEK

1. Kocsis Elemér: Keresztyén etika. Debrecen, 1979. 6—7. 1.
2. Uo. 12. 1.

D. Dr. Pröhle Károly:

Együttműködés és együttgondolkodás A keresztyén—marxista dialógus új szakasza felé

Kölcsönös bizalom alapján

Amikor megtesszük az első lépéseket a keresztyén—marxista párbeszéd új szakasza felé, újra elmondjuk azt, ami már ismételt elhangzott, hogy dialógusunk bázisa a keresztyének és marxisták közötti együttműködés és az együttműködéssel párhuzamosan megerősödött kölcsönös bizalom. Hangsúlyozzuk ezt azért, mert ebben látjuk eddigi dialógusunk fő sajátosságát, és ezt jónak, gyümölcsözőnek tapasztaltuk.

Sorsközösségben

Sokfelé folyt már keresztyén—marxista párbeszéd különböző helyzetekben és különböző célkitűzésekkel, de az együttműködés szükségességén és lehetőségein egyik sem orientálódott annyira egyértelműen, mint nálunk. A gyakorlati együttműködés határozta meg dialógusunk módját, tartalmát és egymás után következő fázisait. Lehet ennek okait és hátterét keresni. Bizonyára szerepet játszott benne az a tény, hogy hazánk a háború után romokban hevert nemcsak a szó betű szerinti értelmében, hanem politikai, gazdasági és társadalmi szempontból is. Minden józanul gondolkodó embernek látnia kellett, hogy az újjáépítés nem jelenthet restaurációt, a történetileg rég meghaladott rendszer felélesztését. Minden tekintetben újat kellett kezdeni, és ehhez szükség volt minden erő összefogására. Ezt a meggyőződést tükrözik az egyházak és az állam

között létrejött egyezmények 1948-ban. De nem volt könnyű és magától értődő egy úton járni, hiszen mindkét fél mélyen begyökerezett hagyománya volt a konfrontáció keresztényiség és marxizmus között. Újfajta gondolkodásmódot kellett tanulnunk, hogy az elvi és elméleti ellentétek fenntartásával azt keressük és azt helyezük középpontba, ami összeköt, és ami közös feladat. 1956 keserves tragédiája és önvizsgálatra kényszerítő tanulsága is hozzásegített a tisztázódáshoz. Világossá tette, hogy népünk létkérdése, tehát közös létkérdésünk a szocializmus építése és a béke megőrzése, és ezt hosszú távon vallásos és nem vallásos embereknek együtt kell végeznük.

Közös munka népünk javára

Az elmúlt 25 év igazolta az együttműködés politikájának helyességét, és ennek eredményeként ma már nemcsak az egyház és az állam rendezett viszonyáról beszélhetünk, hanem népünk javára végzett közös munkáról. Nemcsak felelős közéleti személyiségek nyilatkoznak így, hanem ezt állapította meg az MSZMP XII. kongresszusa is az egyház helyzetéről és szerepéről. Melléje egyúttal nem egyházi vezetőket idézünk, hanem egyházaink alaptörvényeit, mert talán az is szinte egyedülálló a világon, hogy egyházaink törvénybe foglalták együttműködésünk alapelveit.

A Református Egyház törvénycikke

A Református Egyház 1967. évi I. törvénycikke emlékeztet arra, hogy „Krisztus úgy volt jelen ebben a világban, mint aki szolgál (Mk 10,45), és tanítványainak azt a parancsot adta, hogy az Ő példáját kövessék”. Ez pedig azt jelenti, hogy az egyház „felelősséget hordozzon és munkálkodjék a magyar nép jólétéért, az ember földi javáért, az igazságosság érvényesüléséért, az emberiség és a teremtett világ békéjéért.”

Az Evangélikus Egyház Ünnepélyes Nyilatkozata

Az Evangélikus Egyház a törvénykönyvének szellemét meghatározó Ünnepélyes Nyilatkozatában valamennyi funkcionáriusára és tagjára kötelező erővel ezt mondta: „A Magyarországi Evangélikus Egyház 1966. évben összehívott zsinata mélységes hálával emlékezik arra, hogy a történelem és az egyház Ura a fasiszta embertelenségből, a nagytökés-nagybirtokos rendszer igazságtalanságától és a felekezeti elnyomásból felszabadult hazánkban új élet lehetőségét adta egyházunknak, és Szentlelkével arra indította, hogy az Úr Jézus Krisztus követelésében és az ő példája nyomán a szolgálat útját járja népünk és az emberiség közösségében... A zsinat ennek megfelelően a Szentírás alapján és a reformáció hagyományai szerint vallja, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház a történelmet formáló Isten akaratából él a magyar hazában és népe közösségében, ezért a szocializmust építő Magyar Népköztársaság törvényes rendjének megbecsülésével, a megkötött egyezmények szerint, a kölcsönös bizalom és megértés szellemében végzi igehirdető munkáját, és szolgáló szeretettel vesz részt népünk építő munkájában a jobb és emberibb életért.”

A szolgálat-teológia kialakulása

Ezekből az idézetekből is kitűnik, hogy a részvételt, ill. együttműködést társadalmunk közös feladataiban egyházaink szolgálatként értelmezik. Ez alkalommal nem tekintem feladatomnak, hogy a szolgáltató egyház, a diakóniai teológia, vagy a szolgálat-teológia tartalmát kifejtssem. Csak néhány észrevételre szorítkozom.

A nagykonstantinuszi korszak vége

A szolgáltató egyház, a diakóniai teológia vagy a szolgálat-teológia ott is jelentkezhet, ahol ez a terminológia közvetlenül nem szerepel. Lényege és tartalma ott van a politikai istentisztelet, az Istenszeretet — emberszeretet és a másokért élő egyház címszavai alatt is. Éppen ezért nem a terminológia dönti el, hol és mikor jelentkezik a szolgálat-teológia. Kiindulópontnak azt a felismerést tekinthetjük, hogy véget ért a nagykonstantinuszi korszak, vagyis véget ért az egyház és a keresztyénység uralmi helyzete. Ez a felismerés nem Magyarországon jelentkezik először. Viszont nálunk a nagykonstantinuszi korszak vége a negyvenes évek végén, az egyház és az állam szétválásával válik valósággá, és ettől kezdve tudatosul — kezdetben nagyon lassan. Megint merőben új lépés a „nem uralkodni” negatívuma után a „szolgálni” pozitívumának felismerése. Ennek első nyomai szintén jelentkeznek a negyvenes évek végén, kiépülése és tudatosulása szélesebben az ötvenes évek végén kezdődik.

Közös keresztyén felismerés

Nemcsak a magyarországi keresztyéniséget, hanem az egész világ keresztyéniségét jellemzi ma a fokozott mértékű bibliai tájékozódás Jézus Krisztus személyén, és ez szükségszerűen hozza magával annak felismerését, hogy Ő nem uralkodni, hanem szolgálni jött, s ugyanezt várja egyházától. El kell ismernünk, hogy szolgáltató egyházzal beszélni nem magyar specialitás. Egyebek között például a II. Vatikáni Zsinat „Az egyház a világban” című konstitúciójának bevezetésében, tehát hangsúlyos helyen ezt olvassuk: a Zsinat „felajánlja az egész emberiségnek az Egyház becsületes együttműködését minden ember testvéri közösségének felépítésére, amely küldetésének megfelel. Az Egyházat ebben semmiféle hatalmi igény nem vezeti, hanem egyedül az, hogy a vigasztaló Szentlélek vezetésével folytassa magának Krisztusnak munkáját, annak a Krisztusnak munkáját, aki eljött ebbe a világba, hogy bizonyosságot tegyen az igazságról, azért, hogy megmentsen, nem azért, hogy elítéljen, azért, hogy szolgáljon, nem azért, hogy szolgáltasson magának.”

Magyar sajátosság

A szolgálat-teológiájának, ahogyan azt mi Magyarországon értelmezzük, van mégis egy sajátossága, és ez az, hogy számunkra a szolgálat magába foglalja a pozitív együttműködést marxistákkal és az aktív részvételt szocialista társadalmunk építésében. A szolgálatnak ez az értelmezése és gyakorlati következménye természetesen azt is sejteti, hogy

szolgálat-teológiánk nemcsak ezen az egy ponton, hanem szellemében és struktúrájában is különbözik a szolgálat egyéb teológiai értelmezésétől. Nemzetközi ökumenikus szolgálatunk szempontjából érdemes volna ennek a különbségnek felmutatására külön tanulmányt fordítani.

Új jelenség

A felénk forduló érdeklődés — akár pozitív, akár negatív érdeklődés az —, arról tanúskodik, hogy itt valóban új teológiai jelenségről és ennek nyomán új útról van szó. Éppen ezért érthető az a gyanakvás, amellyel vállalkozásunkat nemegyszer mind marxista, mind keresztyén oldalról szemlélik: a szolgálat-teológia hátha csak leplezése vagy teológiai igazolása oportunitizmusnak, a megalkuvó konformizmusnak vagy a keresztyénség és a marxizmus közötti megengedhetetlen kompromisszumnak. Minden ilyen gyanakvással szemben két szempontra, ill. tényre hivatkozunk. Először is: szolgálat-teológiánknak éppen az az egyik sajátossága és újsága, hogy nem keverjük a marxizmust és a keresztyénséget, mert világnézeti alapjaik ellentétét kibékíthetetlennek tartjuk, és mégis megismertetésük lehetségesnek tartjuk, hanem meg is valósítjuk az együttműködést. Másrészt: a szolgálat-teológia egyáltalában nem szűkíthető le az egyháznak a szocializmusban való tájékozódására, hanem kiterjed az egyház lényegének és minden funkciójának újraértelmezésére. Szolgálatainknak csak egy része az együttműködés marxistákkal. Mert amikor szolgáló egyházzal beszélünk, akkor szolgálatként értelmezzük az igehirdetést, az evangélizációt, a missziót, a diakóniát, a lelkipásztorkodást, a tanítást, az egyház szervezetét és az egyháztagságot. Mind olyan terület ez, amelyen szó sem lehet együttműködéséről a nem hívőkkel, de ezt senki nem is várja tőlünk.

Az evangélikus diakónia teológia

Eddig elsősorban azt emeltem ki, amiben a protestáns egyházak — néha még a katolikusokkal is — egyeznek, amikor az egyház szolgálatáról beszélnek. A szolgálat-teológia azonban nem olyan merev és lezárt rendszer, amely lehetetlenné teszi a felekezeti vagy egyéni színvonalát. Sőt, éppen azt tételezi fel, hogy minden egyház saját hagyományaiából és felismeréseiből kiindulva értelmezze szolgálatát a világban. Mivel más előadások elsősorban református oldalról közelítették meg témánkat, megengedhetőnek érzem, hogy most néhány evangélikus sajátosságról is szóljak.

A lutheri reformáció öröksége

Jelentős szerepet játszott az evangélikus egyházban a diakóniai teológia kimunkálása felé Luther pozitív újraértelmezése. Ennek egyrészt hazai, másrészt külföldi háttere van. A felszabadulás után működő lelkész-nemzedék, vagyis a jelenleg működő lelkészek életkor szerinti felső rétege, a két világháború között a Luther-reneszánsz idején nevelkedett a teológián. Ha számukra nem is volt Luther abszolút tekintély, hitük és lelkiismeretük szempontjából mégsem volt közömbös, hogyan lehet a szocializmusban való tájékozódásunkat összhangba hozni Luther tanításával és hitvallásaikkal. De nemzetközi viszonylatban sem volt elha-

nyagolható ez a kérdés, hiszen a „lutheránus nagycsaládban” még inkább számon kérték Lutherhez és hitvallásainkhoz való viszonyunkat. Ebben a helyzetben vállalkoztunk arra, hogy Luther tanításából és hitvallásainkból kiemeljük és aktualizáljuk az előremutató, haladó elemeket. Ezzel, azt hiszem, új úton jártunk. Hiszen közismert, hogy Luthert és a lutheri reformációt sokszor csak konzervatív jelenségnek szokták tekinteni, főként társadalmi szempontból.

A Szentírás értelmezése

A szocializmusban való tájékozódásunk szempontjából minden egyház számára alapvető jelentősége volt a Bibliának, s ezt sokszor úgy fejezték ki, hogy benne kell „eligazítást”, konkrét döntéseinkre „eligazító igét” keresnünk. De egyre világosabbá vált, hogy a történeti és társadalmi helyzet különbözősége miatt a Biblia egyes kijelentéseit nem lehet közvetlenül alkalmazni a mai helyzetünkre. Számunkra elevenné vált Luthernek az az írásmagyarázati elve, hogy mi nem a Szentírás egyes szavaihoz vagyunk kötve, mert maga a Szentírás nem önmagához, hanem Jézushoz köt minket, és ezért a Szentírás minden részét és szavát Jézusra tekintve kell értelmeznünk. Ennek a szemléletnek továbbfejlesztése során Jézus működését korának politikai és társadalmi hátterébe állítva világossá vált előttünk, hogy Ő minden korabeli messiási várakozással ellentétben nem a hívők világuralmát, hanem szolgálatát hirdette meg. Így ez a vonal is Luther felől elindulva a szolgálat teológiájába torkollott.

Hit és értelem döntéseinkben

A szocialista társadalom valósága olyan új kérdések és döntések elé állított minket, amelyekre nem találhatunk analógiát sem a Szentírásban, sem az egyház múltjában. Erre nézve fogalmazódott meg az a tétel, hogy ilyen új helyzetben „hitből döntünk”, ami konkrétul azt jelentette, hogy hit által vállalhatjuk a szocializmus melletti döntés kockázatát. Nem kis dolog volt ez abban az időben, amikor szocialista társadalmunk a kezdet nehézségeivel küzdött. A hitből döntés elvét tovább kellett gondolnunk, hogy az élet realitásához közelebb hozzuk. Luther segített ebben is tovább. Ő hangsúlyozza, hogy a hitből következnek a szeretet cselekedetei, de hogy a hitből konkrétul milyen cselekedetek következnek, azt a hívő embernek a helyzet értelmes mérlegelésével kell eldönteni. Isten nem kazuisztikus parancsokkal irányítja az embert, hanem értelmet adott neki, hogy józanul tájékozódjék a világban, s teljes felelősséggel döntsön a politika, a gazdaság, a társadalom, a mindennapi élet kérdéseiben. Ez alól a hívő ember sem kivétel: neki is értelmét használva kell cselekednie a hit és a szeretet normái szerint. Világos, hogy ezzel széles terület nyílik, amelyen a hívő ember együttgondolkodhat és együtthaladhat a józanul gondolkodó nem hívő emberrel.

Az evangélium szellemében

Fonóssá vált számunkra az is, ahogyan Luther a törvény és az evangélium különbségét és összefüggését értelmezi. Szerinte a keresztyén ember egész életét meghatározza az evangélium és annak szelleme, a szol-

gáló szeretet. De a nem hívő embert nem lehet arra kényszeríteni, hogy az evangéliumból folyó etikai normákhoz tartsa magát. A világot nem lehet az evangéliummal kormányozni — ismétli Luther nagyon gyakran —, hiszen ez azt jelentené, hogy Isten az egyház által, mint az evangélium egyedüli letéteményese által kormányozza a világot. Szerinte azonban Isten nemcsak az egyházon keresztül végzi munkáját, hanem közvetlenül is a világban, mégpedig úgy, hogy a világba helyezett jó rendjét — amelyet Luther mindig dinamikus rendnek tekint, — az emberek, a nem hívők is felismerhetik egymással való sokoldalú dialógus közben (Rm 2,15). Ez a szemlélet szabaddá teszi a hívő embert arra, hogy a tévedhetetlenség igénye nélkül, a nem hívő emberrel együtt gondolkodva keresse az élet ésszerű, jó és igazságos rendjét, amelyen belül a hívő ember maga számára mindig érvényesnek tudja az evangéliumból folyó etikai normákat.

Luther jelentősége diakóniai teológiánk számára természetesen ennél sokkal szélesebb körű. Most csak azokat a vonásokat emeltem ki, amelyek szerepet játszanak közéleti és társadalmi szolgálatunk, együttműködésünk megalapozásában és értelmezésében. Evangélikus egyházunkban ezek a lutheri elemek integrálódtak diakóniai teológiánkba, és nagyban hozzájárultak ennek meggyőző erejéhez az evangélikus egyházban itthon és külföldön.

Együttgondolkodás új szinten

A mögöttünk levő út problémáinak és eredményeinek áttekintése után megpróbálunk előretekinteni dialógusunk új szakasza felé. Úgy értelmezem ezt az új szakaszt, hogy új szinten folytatjuk együttgondolkodásunkat, együttműködésünk alapjainak további tisztázása és területének kiszélesítése érdekében.

Közös alapok tisztázása

Új ebben az, hogy a dialógus tudományos elméleti szinten folyik teológusok és filozófusok részvételével. A cél az esetleges előítéletek, az egyoldalú megállapítások, az elnagyolt szemléletmódok lebontása egymás álláspontjának jobb megértése érdekében. Ezzel szorosan összefügg együttműködésünk alapjainak tisztázása. Erre is szükség van, annak ellenére, hogy látszólag régen tisztáztuk ezt a kérdést azzal a tétellel, hogy egymástól merőben eltérő alapokból kiindulva történik együttműködésünk. Egészen bizonyos, hogy nemcsak eltérő alapjaink vannak, hanem közösek, egyezők is. Elég arra gondolnunk, hogy hiszen mindkét oldalon emberek: gondolkodó és cselekvő emberek állnak. Meg vagyok győződve arról, hogy a tisztázás eredményeként kitűnik: együttműködésünk közös alapja sokkal szélesebb, mint eddig feltételeztük. Nem világnézeti konvergenciáról van tehát szó keresztyénség és marxizmus között, hanem olyan már meglévő közös alapok felismeréséről és tisztázásáról, amelyeket az elvi ellentét egyoldalú és merev hangsúlyozása elfedett.

A különbségek tisztéletben tartása

Dialógusunk egyik újszerű sajátosságát éppen abban látom, hogy mindegyik fél fenntartja és képviseli meggyőződését. Sőt egyik fél sem mond le saját álláspontjának terjesztéséről: a keresztyén misszióról, ill.

a marxizmus propagálásáról. De párbeszédünket nem folytatjuk sem a misszió, sem a propagálás szándékával. Mind a keresztyénség, mind a marxizmus propagálásának megvannak más széles lehetőségei és sokféle eszközei. Dialógusunkat erre nem használjuk.

A protestantizmusra specializált párbeszéd

Az új szakasz jellemzője az is, hogy nem általában keresztyén—marxista, hanem protestáns—marxista párbeszéd kezdődik. Ez konkrétabbá teszi, a valósághoz közelebb hozza párbeszédünket, mert a magasabb elvi szintű párbeszéd közben érzékelhetőbbé válnak a különbségek a katolicizmus és a protestantizmus között. Ugyanakkor differenciáltabbá válik párbeszédünk, mert mihelyt elvi kérdések felé fordulunk, a protestantizmuson belüli különbségek is előtűnnek nemcsak a református és az evangélikus teológia között, hanem a szabadegyházak között is, akiket természetesen létszámuktól függetlenül egyenrangú partnereknek tekintünk. Ha ezekkel a különbségekkel is szembenézünk, akkor ez nem teszi ugyan könnyebbé párbeszédünket, de egészen bizonyosan mélyíti és gazdagítja. Mert csak azt fogja bizonyítani, hogy különbségek tisztelben tartásával is lehet együttműködni. Sőt, csakis így!

Erre gondolva emlétek meg néhány témakört, amelyet nézetem szerint belevonhatnánk dialógusunk tárgykörébe.

A világnézetalkotás kérdései

1. Keresztyénség és világnézet. Részünkről ez a kérdés nézetem szerint nem intézhető el azzal a sokszor ismételt kijelentéssel, hogy a keresztyénség nem világnézet. Mert a keresztyén hívő ember is ember, és mint minden embernek, úgy neki is van a tudatosság többé vagy kevésbé magas szintjére emelt világnézete. Ez természetszerűleg lehet egyéni színezet, de mindenkor annak a társadalmi közegnek hatása alatt áll, amelyben az ember él és mozog. De ugyanilyen kétségtelen az is, hogy az evangélium formálja a hívő ember világnézetét. Ha pedig a hívő embereket magukra hagyjuk világnézeti kérdéseikkel, akkor könnyen lehetséges, hogy társadalmi valóságukkal ellentétes vagy tőle idegen, hagyományos, polgári társadalomba illő megoldásokat fogadnak el azoktól, akik foglalkoznak világnézeti kérdésekkel. Természetesen minden egyház belső ügye, hogy teológiai munkával segítse egyháztagjai világnézetalkotását. Dialógusunk azonban segítheti felismerni ezeket az idegen világnézeti elemeket, és hozzájárulhat annak kimunkálásához, hogy a szocialista társadalomban élő hívő ember hogyan alakíthatja ki az evangélium szellemének megfelelő és társadalmi valóságunkkal számoló világnézetét.

A keresztyén valláskritika és a tudomány

2. Vallás, keresztyénség és társadalmi haladás. Dialógusunk hasznos eredménye volna, ha az eddiginél szakszerűbben tudnánk kimutatni, hogy a keresztyénség nem jelent szükségszerűen társadalmi elmaradottságot a szocializmusban sem. Ki kellene értékelni a keresztyén valláskritika társadalmi jelentőségét. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a keresztyénség nem vesz pártfogásába minden vallást és vallásos jelen-

séget. Nemcsak a marxizmus, hanem a keresztyénség is, ezen belül különösen a protestantizmus harcol bizonyos vallásos jelenségek ellen, és ezek rendszerint egyúttal a társadalmi haladást gátló vagy azzal ellentétes irányú vallásos jelenségek. Milyen mértékben halad együtt a marxista és a keresztyén valláskritika, és mi ennek a jelentősége a társadalmi haladás szempontjából? Egy további kérdéskomplexum a vallás és a filozófia, a keresztyénség és a tudomány viszonya. Nem a hit és a tudás hagyományos kérdéseire gondolok, hanem arra, hogy új jelenség a vallások történetében a zsidóság talaján nőtt keresztyénség, amely nem azonosítja a valósággal az azt teremtő Istent. Ezzel hozzájárult a modern tudomány kifejlődéséhez, mert a tudósok nem kell számolniuk azzal, hogy Istenbe ütközik, amikor a valóságot kutatja. Azt lehetne mondani, hogy a keresztyén tudós is „ateista” a tudományos kutatás közben. Mit jelent ez a keresztyén és marxista tudósok egyenrangú együttműködése szempontjából? Mennyiben terjeszthető ki ez a szemléletmód a keresztyén tudósok a marxizmushoz, mint tudományos szocializmushoz való viszonyára?

Luther pozitív újraértékelése

3. Luther és a lutheri reformáció mai értékelése. Látszólag nem ide tartozik ez a kérdés. De az bizonyos, hogy Lutherről és a lutheri reformációról olyan kép él a köztudatban, amely eltorzítja a történeti valóságot és alkalmat adhat az evangélikusság igazságtalan megítélésére. Már szóltam arról, hogy Luther és a lutheri reformáció öröksége számunkra jelentős segítséget nyújtott a szocializmusban való pozitív tájékozódásunkban. De ismeretes az is, hogy az utóbbi két évtizedben az NDK-beli marxisták is dolgoznak Luther és a lutheri reformáció újraértékelésén, mert érzékelik ennek a protestáns—marxista együttműködésre kiható jelentőségét. A kérdés dialógusunk körébe való bevonása az 1983. évi Luther-jubileumra tekintve sem érdektelen.

A humánus értelmezése

4. Protestáns és marxista humanizmus. Érvényesnek tekintjük azt a közösen kidolgozott megállapítást, hogy az alapvető különbségek ellenére lehetséges a becsületos együttműködés keresztyének és marxisták között a közös területen. De mit jelent ez a közös humánus terület? Amíg politikai területek mozognak, és békéről, leszerelésről, igazságos világgazdasági rendről beszélünk, talán nincs is szükség ennek pontosabb meghatározására. Amint azonban átlépünk a társadalomépítés területére, különösen az etika, a kultúra és a nevelés területére, azonnal felmerül a kérdés, hogyan értelmezzük a humánus tartalmát egyéni és társadalmi összefüggésben. Kétségtelenül vannak közös vonások, és mindenképp ezeket kell kidolgoznunk. De a különbségek sem hanyagolhatók el, különösen a humánus és a vallás viszonyának értékelésében. Együttműködésünk szempontjából úgy fogalmazható meg a kérdés: tudjuk-e elvi szempontból fenntartás nélkül egyenértékűnek tekinteni a vallásos és a nem vallásos embert? Úgy vélem, egészen az alapokig kell követnünk ezt a kérdést, mert ha elveinkből értékkülönbség következik, akkor alig kerülhető el a legmagasabb elvi és gyakorlati diszkriminálása. A magunk részéről abból indulhatunk ki, hogy a protestantizmus és a humanizmus

szövetsége a reformáció értékes öröksége, amely nemcsak történeti találkozás eredménye, hanem a protestáns reformáció elvi alapjaiból is következik. Mint ismeretes, alapvető reformátori felismerés az, hogy a hitet nem az ember termeli ki önmagából, hanem Isten ébreszti az emberben. A hívő embernek tehát nincs mit dicsekednie azzal, hogy hisz, és nincs miért megvesse azt, aki nem hisz. A hívő ember nem magasabb rendű ember, hanem egyszerűen ember és embertárs. Ez a protestáns humanizmus alapja. A humánus tartalmának kölcsönös kifejtése és egybevetése bizonyára érdekes tárgya lehetne párbeszédünknek.

Életstílus a szocializmusban

5. Protestáns és marxista életvitel. Úgy tekinthetjük az életvitel kérdését, mint a humánus konkrét személyes megvalósulását a társadalomban. Itt válik a mindennapok kérdésévé a humánus protestáns és marxista értelmezése. Aligha fogadható el az az álláspont, hogy az életvitel kiformalása mindenkinek magánügye. Hiszen a személyes életvitel mindig szorosan összefonódik a társadalom normáival és értékrendszerével. Protestáns részről sem az etikai konformizmus, sem az etikai gettó életformáját nem tudjuk vállalni. Viszont már az előzetes megbeszéléseknél is kitűnt, hogy amikor az életforma konkrét kialakításáról van szó, akkor a protestantizmuson belül is vannak eltérések az evangélikus és a református hagyományokból folyó életstílus kérdéseiben, bár mindegyik meg van győződve arról, hogy a maga értékeivel gazdagíthatja a szocialista társadalmat. A szabadegyházak híveinek életstílusa pedig még egy külön kérdéskomplexum. De úgy tudom, a marxisták számára sem elintézett kérdés a marxista ember életstílusa a fejlett szocializmusban. Közös problémákról van tehát szó, amelyeknek megvitatása mindkét fél számára kölcsönösen hasznos lehetne.

Nyílt párbeszéd felé

Együttműködésünkre visszatekintve és párbeszédünk lehetséges témáinak előterjesztése közben a kérdőmondatok mellett a rövidség érdekében sokszor beszéltem kijelentő mondatokban. Képzeltben ezek után is kérdőjelet kell tenni. Mert a párbeszédnél őszintén és nyílt szívvel késsen kell lennünk nemcsak arra, hogy egymást kérdések elé állítsuk, hanem hogy önmagunkat is megkérdőjelezzük, és így tanuljunk egymástól. Nagy várakozással és reménységgel tekintünk az ilyen nyílt és őszinte párbeszédünk új szakasza felé.

Dr. Nagy Gyula:

Párbeszédünk és együttműködésünk fejlesztésének ökumenikus és nemzetközi távlatai

I.

1. Bevezetésül hadd induljak ki abból, hogy ez a közöttünk — marxista valláskutatók és protestáns teológusok között — most végbemenő dialógus sajátos és fontos középhelyzetet foglal el egyfelől a szocialista társadalmunkon belül családokban, munkahelyeken és a közéletben folytatott „hétköznapi dialógus”, másfelől a marxisták és vallásos emberek között nemzetközi síkban, világviszonylatban folytatott párbeszéd között.

2. Hazai szocialista társadalmunkban szüntelenül végbemeget egy, marxisták és hívők közötti, sokáig és rendkívül összetett „hétköznapi dialógus”, kisebb mértékben világnézeti-hitbeli kérdésekről, de sokkal inkább a személyes és társadalmi etika közös gyakorlati kérdéseiről. A „mindennapok dialógusa” nagyon jelentős: széles köröket érint, közvetlen hatással van a társadalmi közérzetre és gyakorlati magatartásra. Sőt még azt is meg merném kockáztatni, hogy a mi párbeszédünk sem jöhetett volna létre, ha marxisták és hívők az „élet sűrűjében” már jóval előttünk rá nem jöttek volna ennek a párbeszédnek a szűk-ségességére. A közöttünk folyó dialógusnak ezt a háttérét nagyon fontos szem előtt tartanunk, és felvetnünk először is azt a kérdést: milyen összefüggések, milyen kölcsönhatások vannak a széles körű „hétköznapi dialógus” és a mi párbeszédünk között?

3. Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy ez a párbeszéd és etikai együttműködés folyik a hazai marxista—protestáns relációin túlmenően is. Két-tős vonatkozásban: hazai és határainkon túli viszonylatokban.

A marxisták és a hazai protestáns egyházak között úttörő módon kialakult etikai kooperáció és dialógus mellett fokozatosan kialakultak és alakulnak — ha időrendileg, tartalomban és módszerekben sok vonatkozásban eltérően is — hasonló relációk a római katolikus és ortodox egyházakkal és a zsidó vallási közösségekkel. Csak arra utalok, hogy a Magyar Televízió nagy nyilvánossága előtt ez év márciusában végbement dialógusunkban aktívan részt vettek a római katolikus és zsidó teológia neves képviselői is. Irodalmi szintéren hasonló a helyzet. Ezért nem kerülhetjük el a kérdést: mi a viszony a mi mostani dialógusunk és az említett hazai egyházakkal és más vallásos közösségekkel kapcsolatos, hasonló kezdeményezések között?

4. Más szituációkban, részben más kérdésekkel és metodikával, folyik ez a párbeszéd és etikai kooperáció világviszonylatban is. Többben azok közül, akik ma jelen vannak, már találkoztak egymással más, nemzetközi jellegű dialógusokban. Lukács József akadémikussal magam jó tizenegynéhány évvel ezelőtt a Genfben tartott keresztyén-marxista dialóguson ismerkedhettem meg, amelyet akkor az Egyházak Világtanácsa hívott össze. Utalok itt a marxisták és a keresztyének között a bécsi

Nemzetközi Békekutató Intézet és a bécsi Római Katolikus Teológiai Fakultás közös rendezésében 1971-től máig megrendezett hét nemzetközi szimpozionra, a Latin-amerikában folyó széles körű keresztyén-marxista dialógus világszerte figyelemmel kísért megnyilvánulásaira és más, hasonló kezdeményezésekre a többi kontinensen is.

Dialógusunk során kétségtelenül az a legfontosabb, hogy marxista barátainkkal és a hazai protestáns egyházak képviselőivel együtt koncentráljunk közös kérdéseinkre a magyar szocialista társadalomban. „Itt és most” — ez mind közös gondolkodásunk, mind a közös etikai cselekvés meghatározó dimenziója. Számunkra, magyar protestáns teológusok számára is az a meghatározó tény e párbeszéd során, hogy „az állam és egyházak kapcsolata az utóbbi években tovább fejlődött, és ma már nem egyszerűen rendezett viszonyról van szó, hanem a nép javára végzett közös munkáról”¹.

Közös kérdéseink és feladataink megvitatását viszont csak úgy folytathatjuk releváns módon, ha közben figyelemmel vagyunk mind a szélesebb ökömenikus távlatokra, más egyházak és teológiai rendszerek lehetőségeire és kezdeményezéseire, mind a szélesebb nemzetközi viszonylatokra, a marxisták és vallásos emberek közötti párbeszéd és gyakorlati kooperáció világméretű összefüggéseire, ennek rendkívüli jelentőségére a jelenlegi veszélyes világhelyzetben. Személyes meggyőződésem s ezt az elmúlt tíz év során szerzett nemzetközi tapasztalataim is megerősítették, hogy marxisták és keresztyének olyan találkozásának, mint a miénk, határainkon messze túlsugárzó jelentősége van a nemzetközi kapcsolatok és embervilágunk sorsának alakulása szempontjából.

II.

5. Miközben — a társadalmunk közös építésében köztünk kialakult és egyre fejlődő jó viszony alapján — itt együtt tanácskozunk, nem fedkezhetünk meg arról, hogy egész társadalmunkban ott vannak és jövőnk közös építésében részt kívánnak venni azok a hívő emberek is, akiknek belső magatartását más egyházi adottságok és teológiai rendszerek határozzák meg. Hazai viszonylatban itt elsősorban a római katolikus, ortodox és zsidó hívő emberekre gondolok.

6. *Római katolikus* vonatkozásban a legfontosabb fordulatot a párbeszéd és etikai kooperáció vonatkozásában is XXIII. János pápa és a II. Vatikáni Zsinat (1962—1965) hozták. Az addigi éles és egyoldalú konfrontáció helyén a római katolikus egyházban megjelent az „aggiornamento”: a mai világ felé fordulás és a készség etikai kooperációra „minden jóakarató emberrel”. Ezt az újfajta magatartást jól jellemzik XXIII. János szavai a „Mater et Magistra”-enciklikában (1961): a római katolikus hívők „más felfogásokat is vizsgáljanak meg illő jószándékkal; ne nézzenek csak a saját érdekükre; legyenek inkább készek arra, hogy becsületes együttműködéssel részt vegyenek abban, ami természete szerint jó vagy a jóra vezethet”² VI. Pál a „Populorum progressio”-szociálenciklikában (1967), II. János Pál pápa pedig két eddig kibocsátott enciklikájában („Redemptor Hominis”, 1979 és „Dives in misericordia”, 1980) jórészt vállalják ezt az irányvonalat, ha nem is XXIII. János határozottságával. Mégis az az érzésünk — a protestáns teológiai fejlődés oldaláról nézve —, hogy a legfelső szintű római katolikus teológiai-szociál-etikai állásfoglalásokban az első követelmény a hűség a katolicitás teljességéhez és az egyházi vezetéshez, a második a készség a gya-

korlati etikai kooperációra jó közös célok érdekében — és csak ezután kerül szóba a párbeszéd kérdése a praxis és teória vonatkozásaiban.

Világviszonylatban, a keresztyének és marxisták közötti együttműködés és párbeszéd viszonylatában igen fontos jelenség a „felszabadítás teológiája” (theology of liberation) néven ismert latin-amerikai római katolikus teológiai irányzat. Latin-amerika a „legkatolikusabb kontinens”, nemcsak a római katolikusok számarányára és tényleges számára, hanem társadalmi befolyására vonatkozóan is. Leonardo Boff, brazil katolikus teológus, szerint ez a teológiai irányzat „olyan mértékben válik a megfelelő praxis megalapozójává és hajtórugójává, amilyen mértékben az egész egyház felismeri diakóniáját a nemzetközi viszonylatokban, mindenekelőtt a szegények javára irányuló igazságosság vonalán”³. Ennél még messzebb megy a Párizsban, számkivetésben élő Pablo Richard chilei római katolikus teológus. Szerinte a „felszabadítás teológiája... a hit specifikumát egy olyan felszabadítási folyamatban — tehát egy olyan praxis közepette — határozza meg, amely az elnyomó kapitalista rendszer ellentmondásos, irracionális és embertelen realitását törekszik felismerni és átalakítani”⁴.

Hazi viszonylatban ma elsősorban a „Vigilia” és „Teológia” folyóiratok körül csoportosulnak azok a római katolikus teológusok (csak Hegyi Béla és Nyíri Tamás nevét említjük itt), akik számára az Istenbe vetett hit konkrét megélése elválaszthatatlan a társadalmi igazságossággért, szocialista társadalmunk építéséért való etikai cselekvéstől.

7. Nincs most lehetőségem arra, hogy részletesebben foglalkozzam az *ortodox egyházak* teológiai alapállásával és gyakorlatával a marxista-keresztyén párbeszéd és kooperáció vonatkozásában. Csak utalhatok arra, hogy a világortodoxián belül ma két erős irányzat áll kölcsönhatásban egymással. Az egyik az egyház feladatát az ember és az emberi közösségek lelki, spirituális szolgálatában látja; a világ és a társadalom kérdései iránt kevés érdeklődést tanúsít. Van azonban egy erősödő, széles körű irányzat a mai ortodox teológiában, amely az egyházatyák — elsősorban Chrysostomos — szociális teológiai vonalát felújítva erős hangsúlyt tesz a hit etikai konzekvenciáira a mindennapi életben. Ez a „liturgia a liturgia után”: az élet mindennapi istentisztelete a templomi istentisztelet után. Ugyanakkor felelősséggel fordul a társadalmi és nemzetközi kérdésekben való keresztyén részvétel felé is. Nem véletlen, hogy ennek az újabb teológiai irányzatnak a legerőteljesebb képviselőivel a szocialista országok ortodox egyházaiban találkozunk.

Ennek az újabb, spirituális és etikai irányú ortodox teológiai alapállásnak a jellemzésére álljon itt egy idézet Alexy orosz ortodox metropolitá főreferátumából az európai egyházak krétái nagygyűlésén (1979): „Minden jócselekedet, amely az emberért, a népért, a hazáért történik, lehetetlen a Szentlélek közrehatása nélkül, s ezért a keresztyéneknek pozitív módon kell azokat értékelniük. Ezáltal nyílik meg az út az együttműködésre a jó cselekvésében minden jóakarató ember között, legyenek azok más hitbéli irányzatok követői vagy nem a hit emberei”⁵.

8. A *zsidó teológiai gondolkodás* és életfolytatás centrumában Isten szent törvénye, a Tízparancsolat áll. A Tízparancsolat etikai normáiból pedig a legtöbb olyan, hogy más etikai megalapozással marxisták is elfogadhatják azokat. A Tízparancsolat és mai társadalmi életünk etikai normái: itt nyílnék meg az egyik széles terület ma a zsidó, keresztyén és marxista gondolkodás párbeszédében. A másik fő téma — úgy érzem — a zsidó ember számára még ma is Auschwitz mérhetetlen pró-

batétele és az embertelenség elleni közös küzdelem. Utalt erre Schweitzer József főrabbi is az említett, legutóbbi TV-dialógusban.

9. A közöttünk végbemenő marxista-protestáns párbeszéd során kétségtelenül komolyan foglalkoznunk kell majd ezekkel a hazai és nemzetközi ökumenikus viszonylatokkal. Itthon sem élhetünk és folytathatunk párbeszédet, elszigetelődve társadalmunk más rétegeitől. De világviszonylatban sem hagyhatjuk figyelmen kívül a marxisták és más egyházak, vallások dialógusát, annak problémáit és tanulságait. Hogyan történjek ez: ez az előttünk álló párbeszéd egyik fontos, elkerülhetetlen kérdése.

III.

10. A hazai marxista—keresztyén társadalmi együttműködés és párbeszéd kialakulása nemcsak a mi sajátos hazai társadalmi szituációinkban ment végbe, sőt nemcsak szocialista társadalmi vonatkozásban érvényes, hanem *nemzetközi és világviszonylatban* is szükségszerű fejlődés. Egyes társadalmi helyzetekben gyorsabban alakulnak ki a feltételei. Más szituációkban még csak a mélyben érelednek ezek a feltételek, de csírái már ott vannak a konfrontáció vagy a közömbösség mögött. Hadd idézzem itt Miklós Imre államtitkárt, aki az Egyházak Világtanácsa és a többi genfi nemzetközi egyházi szervezet vezetői előtt két évvel ezelőtt állapította meg: „Nagyon sok új jelenség bizonyítja, hogy az egyházak haladó képviselői és a tudományos szocializmus reprezentánsai közötti találkozás történelmi szükségszerűség (historic necessity), amely új perspektívákat nyit meg az emberiség előtt”.⁶

11. Mi ennek a magyarázata? Miért vagyunk mi a magyar társadalmi szituációban a részesei és felelős hordozói egy világméretű, kibontakozóban levő folyamatnak? Hadd idézzek itt egy nyugatozemat protestáns teológust, Martin Stöhr-t. Szerinte „a keresztyén egzisztencia a szocialista országokban a jövő mai modellje; tudniillik élet egy teljesen szekularizált társadalomban, amelynek nincs már szüksége a maga igazolására, ön maga dekorációjára vagy alátámasztására a vallásos vagy keresztyén elemekre”.⁷

12. Mai világunk ugyanakkor egy elképzelhetetlen katasztrófával fenyegető nukleáris világháború szakadékanak szélére került. Egyes befolyásos köröknek a világrendszer közötti konfrontációra törekvése, a fegyverkezési verseny akcelerálása és ezzel együtt az ún. harmadik világ kétségbeejtő helyzete annyira kiélezték a nemzetközi helyzetet, hogy különböző meggyőződésű, hitű emberek és közösségek a legsürgetőbb szükségét érzik a párbeszédnek és közös cselekvésnek a közös nagy veszély elhárítására. Konfrontáció és közömbösség helyett dialógus és a megoldások közös, türelmes keresése, ahol pedig lehetséges, közös cselekvés — csak ez az egyedüli, reális alternatíva embervilágunk, kultúránk és civilizációnk megmaradására.

13. Ebben a világhelyzetben kell látnunk a marxisták és keresztyének közötti párbeszéd és etikai kooperáció igazi jelentőségét. Ma is valom, amit másfél évtizeddel ezelőtt így írtam le: „A marxisták és keresztyének minden kétséget kizáróan a mai emberiség nagyobb részét, két döntő szellemi hatalmát jelentik. Ezért, ha világviszonylatban is sikerülne megtalálniuk az emberiség jövőjéért való közös felelősségvállalás bizonyos formáit, annyi veszedelemtől fenyegetett világunk nagyobb reménységgel nézhetne a jövőbe!”⁸

14. Nem mondunk újat azzal, hogy közös társadalmi szolgálatra és a párbeszédre irányuló „diakóniai teológiánkat” nagy érdeklődés kíséri nemzetközi ökumenikus körökben, nemzetközi egyházi találkozókön és teológiai irodalmi vonatkozásban. Ennek az okát főleg a következőkben látom:

— ez a teológiai irány arra utal, hogy egyház igenis lehetséges a szocialista társadalmi rendben; hogy nem a konfrontáció, hanem a párbeszéd és etikai-társadalmi együttműködés a szocializmusban élő egyházak reális távlatja; ennek rendkívüli jelentősége van a szocializmus és a kommunizmus jövője megítélésében azoknál, akik másfajta társadalmi rendszerben élnek és másféle információk állandó pergőtűzében állnak;

— ez a „diakóniai teológia” olyan új, fontos teológiai felismerésekhez és egyházi életformákhoz vezetett, mégpedig egy gyökeresen új szituációban az egyházak és a hívők számára, amelyekről az elfogulatlan teológiai analízis és kritika kénytelen elismerni, hogy bennük az alapvető bibliai kinyilatkoztatás és az egyház kezdeti elfelejtett, háttérbe szorult lényeges elemei kaptak új fényt, új hangsúlyt új történeti helyzetben;

— és mindenekeelőtt, ez a „diakóniai teológia” különböző formáiban döntően fontos üzenetet hordoz az egész keresztyénység számára a mai világhelyzetben: a szeretet, a kivétel nélkül minden ember felé odaforduló etikai nyitottság, a világunk jövőjéért hordozott közös emberi felelősség és cselekvésre kötelezettség üzenetét.

A marxista-keresztyén dialógus és etikai kooperáció annak a bizonyossága, hogy ez a felelősség és magatartás ugyanígy jelentkezik a marxista világnézet követőinek sok százmillió táborában is. Ezért olyan fontos az, amit hazánk viszonylatában és nemzetközi fórumokon elkezdünk, folytatunk és továbbfejleszteni szeretnénk a marxisták és hívő emberek párbeszédében, közelebből ezen a szimpozionon.

15. Öszinte és nyílt etikai kooperáció jó és közös etikai célok érdekében sem hazai, sem nemzetközi viszonylatokban nem lehetséges hosszabb távon öszinte és becsületes párbeszéd nélkül. Hazai viszonylatban már vannak bizonyos tapasztalataink e párbeszéd lehetséges témáiról. Megkísérlem itt, hogy most hazánk határain *túlra* is tekintve néhányat felsoroljak ennek a mai, széles körű dialógusnak számunkra is aktuális, legfontosabb témái közül:

- a világ (immanens világ) új értékelése;
- az emberi élet dimenziói és az ember szerepe a történelemben;
- a közösség és az egyén viszonya;
- a gazdasági, kulturális és politikai tényezők jelentősége a társadalom és az egyházak életében;
- az etikai tényezők szerepe a gazdasági, kulturális és politikai életben;
- az „emberi jogok” körüli vita, a közösség és egyéni jogok és kötelességek viszonya egymáshoz;
- a munka és szabadidő etikai vonatkozásai;
- az ökológiai kérdés marxista és keresztyén megítélése közös feladataink;
- a béke-etika és békére nevelés jelentősége a társadalomban, a nemzetközi életben és a személyes életben; az egyházak szolgálata a közvélemény és a hívők magatartása formálásában stb.

Ezek a kérdéskörök egyre erőteljesebben jelentkeznek az nemzetközi egyházi életben, teológiai gondolkodásban. Meggyőződésem, hogy a ke-

resztyén—marxista dialógus nemcsak a múltban adott felbecsülhetetlen jelentőségű új látásokat és indításokat a teológiai gondolkodásnak világszerte, hanem ezután is ezt teszi, amikor a felsorolt kérdések megvitatására és felismeréseinknek megfelelő cselekvésre indít.

16. Az előbbi „téma-katalógus” bizonyára nagyon hiányos, kiegészítésre és további konkretizálásra szorul. De már így is jelzi a feladat nagyságát, amely előttünk áll. Ha az elmondott néhány gondolat és megjegyzés valamennyire is hozzájárult ahhoz, hogy felismerjük ennek a köztünk induló dialógusnak szélesebb, ökumenikus és nemzetközi vonatkozásait, akkor elérte a célját: segíteni szocialista társadalmunk javára és az azt fenyegető veszélyek távoltartására irányuló keresztyén szolgálatunkat, közös felelősségünket a gondolkodásban és cselekvésben.

IDÉZETEK JEGYZÉKE

1. Az MSZMP XII. Kongresszusa. Kossuth Kiadó, Budapest, 1980. 87. lap.
2. Die Sozialenzyklika Papst Johannes' XXIII. „Mater et Magistra”. Herder, Freiburg—Basel—Wien, 1961. 5. kiad. 201—202. lpk.
3. Schweizer. Evang. Pressedienst, 1981. Nr. 13, V. lap.
4. Evangelische Theologie — herausgefordert durch die Welt-ökumene. Konferenz Europäischer Kirchen, Genf, 1976. 45. lap.
5. Einheit im Geist, Vielfalt in den Kirchen. Konferenz Europäischer Kirchen, Genf, 1980. 193. lap.
6. Miklós Imre: Some Experiences of the Policy Regarding Churches in the Hungarian People's Republic (Thoughts for a conversation). Budapest—Genf, 1979. 5. lap.
7. Martin Stöhr: Anfang und Ziel eines christlich-marxistischen Dialogs. Disputation zwischen Christen und Marxisten. Kaiser, München, 1966. 17. lap.
8. Nagy Gyula: Egyház a mai világban. Teológiai szociológia. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1968. 314. lap.

Dr. Poór József:

A keresztyénség ember- és személyiségfelfogásáról

A keresztyénség századunkban is a legjelentősebb világvallás, több kontinens lakosságának körében széles körű befolyással rendelkezik. Így vitathatatlanul igen jelentős hatást gyakorol az emberiség társadalompolitikai, kulturális, tudományos fejlődésére, s egészében fontos szerepe és felelőssége is van korunk nagy problémáinak az emberiség érdekei szerint történő megoldásának segítésében. Referátumomban arra igyekszem kísérletet tenni, hogy a keresztyénség ember- és személyiség felfogásának századunkban létrejött progresszív társadalompolitikai jellegű átforgalmazását, ennek főbb csomópontjait kövessem nyomon, vázolva annak a lehetőségét, hogy az ember mai problémáinak és megoldásuknak a reális felmérése megvalósulhat a keresztyén tanítás keretein belül is. Így a problémák progresszív megoldásához, az ember, a személyiség oldaláról is messzemenően hozzájárulhat a keresztyén tanítás és egyházi praxis, felkeltve az ember felelősségtudatát, felelőségerzetét konkrét társadalmi-történeti helyzetében.

Ennek az áttekintésnek a folyamán több szempontot kísérek meg figyelembe venni. Egyrészt, hogy itt a *vallás*, vagy akceptálva az egyre általánosabb egyházi terminológiát a *keresztyén hit keretein belül* moz-

gó, az ember és a személyiség értelmezését illető, sokszor nagyon jelentős változástendenciákról van szó. Ennek megfelelően referátumom első részében azokat a koordinátákat kísérelem felvázolni, melyeken belül található a keresztény ember- és személyiségértelmezés. Másrészt figyelembe kell vennem, hogy a kereszténység felekezeti szempontból, s ebből következően szervezetenként is rendkívül heterogén, ami a tan és praxis gyakran nagyon jelentős heterogenitását is előidézi, illetve hozzájárul ahhoz. Ennek megfelelően referátumom második részében a protestáns, harmadik részében a római katolikus ember- és személyiség-felfogás századunkban megrett legfontosabb szakaszaival, új momentumaival igyekszem foglalkozni. S végül: e folyamatból a progresszív tartalmú és funkciójú változásokat szeretném kiemelni. Úgy gondolom, a kereszténység, a keresztény tanítás és egyházi praxis politikai, ideológiai és világnézeti megosztottsága, belső vitái és küzdelmei elsősorban ebben az összefüggésben, a társadalmi progresszió keresztény recepciójának realizitikus vonulatai kialakulása és fejlődése oldaláról érdemelnek figyelmet elsősorban, mind hazai egyházaink, mind a mi számunkra.

*

Milyen általános keretek között mozog tehát a kereszténység ember- és személyiségfelfogása? E keretek tisztázásához röviden át kell tekintenünk, milyen specifikus vonások jellemzik magát a kereszténységet, s ezekből milyen következmények fakadnak az ember és személyiség keresztény értelmezése számára.

A keresztény tanítás átfogó jegyei közül — egybevetve a többi világvallással — talán leginkább szembetűnő, hogy (a szakirodalom alternatíváit jelezve) valóságos vagy vélt *megalapítójáról*, *Jézus Krisztusról* kialakult és általánossá vált az a vélemény a keresztény tanításban, hogy *lényege szerint isten*. Így nem csupán metafizikai és etikai tanok szerzője, mint Buddha vagy Konfuciusz, nem csupán az istenség emberi prófétája, mint ahogyan Mohamed Allahé, s nem is csupán a világ ura megtestesüléseinek egyike, mint Krisna. Másrészt azonban megszilárdult az a hagyomány is Jézus Krisztusról a keresztény tanításban, amely szerint egyszersmind *valóságos ember is*, a „második Ádám”. Azonban Ádámtól eltérően mentes az eredeti vagy eredendő büntől. S míg Jézus isten-voltában a kereszténység istenképének absztraktszpirituális jellege manifesztálódik, az ember és az isten közötti távolság, különbség, ellentét, ember-voltában dinamikus, eleven, történeti-társadalmi jellege jut kifejezésre. Ember- és személyiségértelmezésük is e két momentum szerves egységét fogja át. Jézus Krisztus egyúttal a keresztény ember- és személyiségértelmezés példaképe is. Azt, hogy mi és milyen az ember, lényege szerint csak a krisztusi kijelentés alapján lehet megtudni. A kereszténységen belül a Krisztus-kép két említett mozzanata közül valamelyik előtérbe kerülhet, s így a krisztocentrizmus többféle, sokszor ellentétes interpretációk lehetőségét rejti magában. Nemcsak a kereszténység felekezeti eltéréseire gondolok ezzel összefüggésben, a római katolikus, görögkeleti és a sokszínű protestáns felekezeti differenciákra, amelyek mögött történetileg eltérő konkrét társadalmi szituációk és érdekek álltak, hanem arra is, hogy a felekezeteken belüli irányzatok, iskolák interpretációi e kérdés megoldása alapján is nagyon sokszínűek. Természetesen ezek mögött is valóságos társadalmi helyzetek, érdekek, viszonyok állnak. Csupán jelezni sze-

retném, hogy a krisztológia az ún. trinitász-tan részeként jelenik meg a legtöbb keresztény felekezet tanrendszerében (az antitrinitárius unitárius felekezet kivételével), s ezzel összefüggésben is jelentős, az emberfelfogást is érintő eltérésekkel találkozunk a különböző keresztény egyházak és teológiai iskolák tanrendszerei esetében.

A kereszténység átfogó specifikumai között szólnunk kell arról is, hogy az emberiség történetét egyszerű, megismételhetetlen és a keleti vallások felfogásához viszonyítva rendkívül rövid időtartamra teszi. Isten, pontosabban a szentháromság teremti a világot és benne az embert, a „creatio ex nihilo” elve szerint. E tanban az emberteremtésnek középponti szerepe van, mivel isten egyedül őt „magára nézve”, „képmásaként” teremtette. S itt újra egy olyan ponthoz jutottunk, mely az interpretációk rendkívüli sokszínűségének lehetőségét rejti magában. Az emberteremtés az istennel való „szeretközösség” elve szerint ment végbe, tehát létezett egy „őskijelentés”, amellyel az ember szembefordult, „bűnbe esett”. Ennek az eredeti vagy eredendő bűnnek a különböző egyházak, s a különféle teológiai irányzatok eltérő konzekvenciákat tulajdonítanak. A bűntől való megszabadulás, a megváltás csak isten inkarnációja, „helyettesítő” halála és feltámadása útján mehetett végbe. Ebben az összefüggésben újra egy Krisztus-központú szemlélet jut érvényre a kereszténységben. Ugyanakkor jeleznem kell, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit konkrét tartalma is rendkívül jelentős differenciálódás forrása a kereszténységen belül. Nemcsak az egyház szerepének a megítélése szempontjából kialakuló eltérésekre gondolok itt (a katolicizmus által képviselt „közvetítő” szerepére, „tanítói hivatálára”, a „látható egyház” tanára, melyeket a protestáns teológia megkérdőjelez vagy elutasít), hanem a társadalompolitikai és etikai differenciálódás sokszínűségére is, különösen századunkban. Ez a Jézus-tradíció tartalmilag sokszínű értelmezési lehetőségeivel függ össze.

A világ a maga egyszerű folyamatát a keresztény tanítás szerint az isteni gondviselés különböző formáinak befolyása alatt futja be, ez határozza meg célját, rendeltetését, a társadalom esetében individuális és közösségi vonatkozásban is. Aligha állhatunk meg ezzel összefüggésben a teleologikus momentumra történő hivatkozásnál, mivel a földi élettel összefüggő isteni célok rendkívül sokszínű keresztény interpretációt tettek és tesznek lehetővé. A kereszténység történetét vizsgálva aligha vitatható, hogy ezek mögött az interpretációk mögött végső fokon mindig jelen vannak a konkrét társadalmi szükségletek, indítékok.

A világfolyamatnak azonban nemcsak kezdete van a keresztény tanítás szerint, hanem befejeződése is: Jézus Krisztus második eljövetele, amely lezárja a teremtéssel kezdődő világfolyamatot és kezdete egy új korszaknak. Ebben az összefüggésben is rendkívül változatos megoldástípusokkal találkozunk, történetileg a kozmikus világkatasztrófáról szóló tanítástól egészen a keresztény hitnek a személyiség síkján történő vállalásáig.

Nem tekinthetünk el a keresztény tanításnak végül attól a specifikus vonásától sem, hogy az egyetlen igaz vagy üdvözítő tanítás igényével lép fel történetileg. Mint minden más téren, itt is igen jelentős történelmi differenciálódás alakult ki, különösen századunkban a kereszténység különböző iskolái, sőt, egyházai esetében is, s részben a többi nagy vallásokkal, részben a szekularizáció tényével összefüggésben jelentős realiztikus konzekvenciák is létrejöttek.

A kereszténység különböző vonulatainak ember- és személyiség-felfogása ezek között az általános keretek között mozog. Mint erre több

összefüggésben is igyekeztem — természetesen a teljesség igénye nélkül — utalni, e koordináták konkrét tartalommal való megtöltése történelmileg, felekezetenként és irányzatonként is jelentős eltéréseket, különbségeket mutat. Vitathatatlan, hogy ezek között fontos világszemléleti eltérések is találhatók. Talán elég ezzel összefüggésben arra hivatkoznom, hogy az egzisztencializmus szubjektivisztikus mozzanatainak megjelenései mind a katolikus mind a protestáns tan interpretációjában (perszonalizmus vagy R. Bultmann) milyen heves vitákat váltott ki általában, különösen az ortodox-racionalisztikus irányzatok képviselői részéről. Mégis tartalmi szempontból az ember- és személyiségértelmezés vonatkozásában is a legfontosabb mozzanat a társadalompolitikai és etikai megoldások progressziójának kibontakozása és fejlődése századunk keresztény teológiájában.

*

Ha most már a vázolt összefüggésben konkrétabbak akarunk lenni, nem tekinthetünk el a kérdést nagyobb felekezetenkénti vagy felekezet-csoportonkénti vizsgálatától. S jóllehet a protestantizmus kisebb és felekezeti-szervezeti szempontból heterogénebb a római katolikus egyháznál, mégis ezzel kell kezdenünk témánk kibontását. Ennek az a magyarázata, hogy minden bizonnyal a már említett eltérések miatt is századunkban a társadalmi haladás progresszív recepciója itt korábban és markánsabban bontakozik ki, mint a katolicizmus esetében. Az igazsághoz természetesen az is hozzátartozik, hogy a jobboldali szélsőségek is itt rajzolódnak ki korábban és erőteljesebben. Mindkét esetben minden bizonnyal arról van szó, hogy a protestantizmus eredetéből és jellegéből következően gyorsabban képes plasztikusabb variációk kialakítására.

Fel kell figyelniünk továbbá arra, hogy századunkban a protestantizmus nagyobb affinitást mutat a katolicizmusnál a kortárs profán filozófiai és ideológiai apparátus felhasználására. Elsősorban egzisztencialista, újkantiánus és fenomenológiai tendenciák irányában mutat már a 20-as évektől nagyobb érdeklődést, ami feltehetően abból a sajátosságából fakad, hogy a katolicizmusnál kevésbé alkalmaz racionalisztikus módszereket. Ez a sajátossága történelmileg nem egyértelmű, hiszen már a reformációt közvetlenül követően létrejött a „protestáns skolasztika”, a racionalizálás igényével, s később „racionalisztikus” irányzatai is voltak, s még ma is léteznek. E kérdések részletezésére azonban itt nincs mód.

A protestantizmus ember- és személyiségfelfogásának a tekintetében is fordulópontnak kell tekintenünk a századfordulón Nyugat-Európában uralkodó liberális protestáns teológiával szembe forduló „valóságos szocialista” mozgalmat, amely Németországban és Svájcban alakult ki. Nagy hatással volt e mozgalom tanításaiban válik kontinensünkön isten „élő istenné” századunkban olyan értelemben, hogy ez az isten-hit feloldja, megszünteti a valóságos társadalmi problémákkal szembeni közömbösséget, és az imperializmusba átnövő tőkés társadalom evilági megváltoztatásának (esetenként szocialista társadalmi átalakulásának) pszichikus szabályozásában is részt kíván vállalni. E mozgalmak képviselői lépnek fel először a keresztény egyházak exponensei közül a kereszténység istenét polgári osztályérdekek céljára történő mindenféle ki-sajátítás, mint isten ügyének elárulása ellen. Az ilyen értelemben emberi céloknak alárendelt istenképzetet „halott istenné” minősítik. Kö-

zülük ismerik fel jó néhányan először, hogy a keresztényeknek hitükből fakadóan nem kell szembefordulniuk a szociáldemokrata, sőt a marxista mozgalommal. Úgy vélték, együtt haladhatnak a szocializmus, szerintük isten országának földi megvalósításában. Romantikus miszticizmusuk és a társadalmi realitások iránti érzékenységük ellentmondásos keretei között először ismerik fel az ember evilági hatalmát és nagyságának lehetőségeit, annak minden tradícióikból fakadó relativizálása mellett is. Nem tudunk a „vallásos szocialisták” útjának ellentmondásos történetével részletesebben foglalkozni, de úgy véljük, az ember társadalompolitikai realitásának felismerése vonalán bizonyos értelemben meghatározó jelentőségük van a progresszív keresztény teológiai-egyházi vonulatok kibontakozásában és fejlődésében.

Az európai protestáns egyház- és teológiatörténet második nagy korszaka a vizsgált szempontból a németországi protestáns lelkészek „Bekennende Kirche” elnevezésű mozgalma. Két kiemelkedő teológus alakja K. Barth és D. Bonhoeffer. K. Barth teológiai gondolkodását és gyakorlati egyházi tevékenységét ekkor, a 30-as években a polgári demokráciának talaján és az autentikusnak hitt keresztény hit bázisán a fasizmussal, mint brutális antihumanizmussal és a fajmítosssal való szembefordulás és szembenállás jellemzi. Mint állampolgár és mint keresztény hívő egyaránt elutasítja az ember autonómiáját és a hit autonómiáját is megsemmisítő fasizmust, s a vele való szembenállást a helyesen értelmezett hit kritériumává minősítik. Később, a második világháború után válik teológiájában az emberi humanizmus kötelezettsége isten humanizmusából fakadó szükségszerű konzekvenciává.¹ Itt kell megemlítenem, hogy K. Barth később, az ún. hidegháború korában is (saját szavait idézve) Kelet és Nyugat között állt. Elutasította az „antikommunizmus” eszméjének keresztény honorálását, a fasizmus és szocializmus azonosítását a „totális állam” kategóriájában. Nagy figyelemmel követte és segítette is a szocialista országok, közöttük hazánk protestáns egyházainak új tájékozódását. Nem ismerte fel a marxizmus valóságos történelmi jelentőségét, de a szocialista országok esetében olyan kísérleteket látott, melyek fölött a „jövő mond ítéletet”. Az ember evilági törekvései, progresszív gyakorlati tevékenysége így nem állhat szemben az ember elé tűzött isteni célokkal. Ezt jelzi az is, hogy nála a predestináció-tan lényegében az egyetemes kegyelem tanában oldódik fel.

Bizonyos mértékig más úton járt D. Bonhoeffer. Ő nemcsak az analogia entis elve alapján interpretált, vallással minősített hamis hitet utasította el, mint K. Barth, hanem — korát messze megelőzve — szorgalmazta a kereszténység szekularizációját. Emberfelfogására az ember magasfokú autonómiájának felismerése jellemző. Szerinte a keresztény lét a szekuláris társadalomban nem más, mint részt vállalni az emberi lét minden feladatában. Embernek lenni — ez jelenti a keresztény léte. Az, ami Bonhoeffernél a történelmi értelemben vett keresztény tanításból megmarad, voltaképpen isten faktuma, az emberre mint emberre tartott igénye, s ebből következően a keresztény hit — isten elfogadása, vállalása. Bonhoeffert a német fasizmus a Hitler-ellenes merényletben való részvétele miatt fiatalon kivégezte. Teológiáját elsősorban börtönben írt feljegyzései és levelei alapján lehet rekonstruálni. Másrészt munkáját nem tudta befejezni. Pl. nyitott kérdés, hogy mire gondolt a Biblia szekularizált interpretációja esetében. Mégis, töredékesen fennmaradt írásai és tevékenysége alapján is rekonstruálható, hogy messzenőven felelősnek tartotta a kereszténységet és a keresztény egyházakat

az ember minden evilági problémájában, azok segítő megoldásában. Nem a világtól való elfordulás, hanem a viláért érzett felelős tevékenység szerinte a hit fő tartalma.² Élete is ezt példázza.

Bizonyos értelemben a protestáns teológia harmadik nagy vonulatként említhetjük a vizsgált szempontból az egzisztencializmus „behatalosát” vagy „térhódítását” a protestáns teológiába. Felételes módban kell itt fogalmaznunk, mivel az egzisztencializmus egyes elemei már K. Barth teológiájában feltűntek, különösen a 20-as években (az ún. „dialektikus teológia” keretei között) és a 30-as évek elején, Sören Kierkegaard hatására. Magát a protestáns egzisztencializmust azonban R. Bultmann alapozta meg a 40-es évek elején, majd teljesebb szisztémáját a második világháborút követően alkotta meg. Csak címszavakban jelezzük intencióit, melyek ember- és személyiségfelfogásának is általános keretei. Szerinte a mai ember és a Biblia korának embere között szakadék tátong. A Biblia a korabeli ember felfogásának megfelelően mitikus keretek között szól az olvasóhoz, s az embert heteronóm lényként ábrázolja. Ez a mitikus forma elfedi autentikus megszólítás-jellegét a bibliai kinyilatkoztatásnak a tudományosan iskolázott és az önmagát autonómnak tartó ember számára. Ezért fel kell tárni a Biblia tényleges üzenetét, hogy az feleletet kiváltó megszólítás legyen a modern ember számára. Így a Bibliát mitológiátlanítani kell és így feltárható tényleges értelme. Ez utóbbi nem más, mint két létlehetőség felmutatása az ember számára: a hívő és a hitetlen lét. Ez esetben a Biblia minden kijelentése az ember legsajátosabb létére vonatkozik, s feleletre készítet. A hívő lét: a világtól, annak kötöttségeitől való ténylegesen képzeletbeli eltávolodás, függetlenség és odafordulás istenhez. Bultmann Martin Heidegger létanalízisét használja fel a hívő lét kritériumainak kialakításánál. Ezért az egzisztencializmus általános létredukcióját veszi át, a személyiség ennek megfelelően azonossá válik individuális pszichikus folyamataival. Megőrzi azonban R. Bultmann is bizonyos pontokon a protestáns teológia tradicionálisan objektív attitűdjeit, pl. isten ill. Jézus Krisztus objektív létét, az ember ún. előzetes létviszonyát istennel stb. Meg kell jegyezni, hogy Bultmann kísérlete nem vezet nála ahhoz a konzekvenciához, hogy neutrálissá minősítené a társadalmi valóságot az ember, a személyiség szempontjából. Ezt példázza, hogy ő maga is kapcsolatban állt az egyházi fasizmus-ellenes csoporttal, a Bekennende Kirche-vel. Kísérlete azon az egzisztencializmusra általánosabban jellemző momentumon nyugszik, hogy a kor — s itt az imperializmus, majd az állammonopolista kapitalizmus koráról van szó — mintegy atomizálja a társadalmat, s a hit fenntartása az egyén személyes meggyőződésén alapulhat. Míg K. Barth előtérbe állította egyfelől a tudomány, a ráció, másfelől a hit ellentétét, s erre építette teológiáját, R. Bultmann más úton járt: a tudomány, a ráció és a hit sajátos szintézisén munkálkodott, ami a hitnek az individuális lét szférájára történő vetítését segítette elő.

A második világháború után a protestantizmus is sokrétűen megosztott marad világnézeti-ideológiai és politikai szempontból egyaránt, sőt megosztottsága a szocialista világregndszer létrejötté, az imperializmus gyarmati rendszerének felbomlása, az egész emberiséget átfogó progresszív társadalmi mozgalmak megerősödése hatására további differenciálódáson megy át. E folyamat során számos protestáns teológiai vonulat formálódik ki. Ezek között létrejön egy nagy figyelmet érdemlő, progresszív politikai tartalmú fordulat a Magyarországi Református és Evangélikus Egyházakban. Úgy gondolom, nem túlzok, ha ez esetben

a negyedik nagy vonulat létrejöttéről szólok, amely felhasználja az előző vonulatok progresszív felismeréseit, de azoknál gyökeresebb, radikálisabb jellegű átformálódás jellemzi. Minden bizonnyal egy minőségileg új egyház- és tanfejlődési korszak nyitánya ez a protestáns és a keresztény egyháztörténetben.

Ember- és személyiségértelmezése társadalmi tartalmának rövid összefoglaló jelzéseként a következő momentumokat tartom feltétlenül szükségesnek kiemelni. A Magyarországi Református Egyház a „szolgáló egyház” ill. „a szolgáló egyház teológiája”, a Magyarországi Evangélikus Egyház „diakonia”, ill. „diakoniai teológia” terminussal jelöli az új tan- és praxis-fejlődési szakaszát. Ez a tan és praxis is azon az általános koordinátarendszeren belül foglal helyet, amelyet a referátum bevezetőjében vázoltam, tehát keresztény-protestáns tan és egyházi praxis. E kereteken belül azonban az egyház- és tantörténet progresszív vonulatait kutatva, mind a távoli, mind a közeli múltban, megvalósít egy olyan — kísérletet — mely egyre átfogóbbá és teljesebbé válik —, hogy az emberiség és az ember, a személyiség mai valóságos problémáit konkrét társadalmi összefüggéseiben feltárja, megértsé és sajátos eszközeivel ezek pozitív megoldását elősegítse. Egy hasonlattal szólva: elindultak az ember felfedezésének útján, s ezen az úton messze előre jutottak. Magas fokú realitás- és felelősségérzettel ismerik fel, hogy korunk a társadalmi forradalmak kora, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korunk fő tartalma. Az egyházak és a hívők nem kapcsolódhatnak — hitükre hivatkozva — e világméretű alternatívák közül ahhoz, amely morálisan és szociális tekintetben ellentmond isten ember-szeretete törvényének. Tétlenek sem lehetnek, mivel benne élnek a társadalomban, s felelősek mindenért, ami abban történik. Az egyház szolgálatának, diakóniájának integráns része, hogy a maga eszközeivel segítse elő, éppúgy mint a hívők, az új, humánusabb társadalom építését. Hitükből fakadó elkötelezettséget éreznek szolgálatukért az emberiség, a társadalom javára. A szocializmusban az elnyomás és kizsákmányolás, az embertelenség leküzdését ismerik fel, s vallják, hogy aki az ember-szeretet parancsát teljesíti, akkor is isten ügyéért küzd, ha nem isten-hívő. Másrészt nem teljesítik isteni küldetésüket azok az egyházak, amelyek nem vállalják az ember-szeretetet e konkrét parancsát. Nem az egyház feladata ennek a társadalmi-forradalmi folyamatnak a programját kidolgozni, s irányítani, hanem az „önként vállalt utolsó helyről” felelősséggel kell támogatnia.

E történelmi jelentőségű egyházi — teológiai átalakulás folyamatában a Református és Evangélikus Egyházak vezetői és teológusai szisztematikusan feldolgozzák mindazokat a politikai és morális problémákat, amelyekkel összefüggésben az egyházak és hívők hitükből fakadó felelősséggel tartoznak. Így pl. szakítanak a magántulajdon tradicionális keresztény apológiájával, mint a római jog inautentikus konzekvenciájával. Elítélik az osztálytársadalmak uralkodó köreivel szövetségre lépő „uralkodó egyház” teóriáját és praxisát. Az új társadalom építésében a feladatokat keresik, s nem a szekularizációval való szembe fordulást, a dialógus útjára lépnek, s elvetik az apologétikát. A marxizmusnak sem az ateizmusát emelik ki, s az ezzel való konfrontációt, hanem társadalmi programját, a közös problémákat, az együttműködés lehetőségeit.

Míndezek az új vonások, melyek részletes felsorolására itt nem vállalkozhatok, úgy gondolom, alátámasztják, hogy itt a keresztény-protestáns tan- és praxisfejlődésnek egy minőségileg új szakaszáról

kell beszélnünk. Funkcionálisan vizsgálva azt mondhatjuk róla, hogy lakosságunk hívő rétegeit nem eltávolítja evilági feladataitól, nem fordítja szembe evilági kötelezettségeivel, hanem mintegy hitéből következő feladataként, kötelezettségeként állítja elé. Ember- és személyiségértelmezése az egyént valóságos társadalmi viszonyaival kontaktusban közelíti meg, az emberiség valóban nagy sorskérdéseiről érzett felelősségérzetét igyekszik felkelteni hívőinek. Nagyon nagy jelentősége van annak a hatásnak is, amelyet az egyházak gyakorolnak számos külföldi egyházra és számos nemzetközi egyházi szervezetre. Elméletileg feltárja és a gyakorlatban igazolja, hogy különböző világnézeti alapokról elindulva lehet eljutni korunk nagy társadalmi problémáinak felismeréséhez, és részt venni progresszív megoldásukban. S a fejlett szocializmus építése korszakában hívői és a többi egyházak vonatkozásában messzeemenően elősegíti hívő és ateista lakosságunk, egész népünk békés munkájának fejlődését.

*

A protestantizmus 20. századi történetében e rövid vázlatnál sokszínűbb, sokoldalúbb fejlődéstendenciák alakultak ki és léteznek napjainkban, az ember- és személyiségértelmezés területén is. A lerövidítés azonban szükségképpen együttjár a probléma leegyszerűsítésével. Át kell térnem a kereszténység másik nagy vonulatára, a római katolicizmusra. Itt elsősorban a II. Vatikáni Zsinat döntéseit szeretném olyan összefüggésben áttekinteni, hogy milyen legfontosabb progresszív változások jelentek meg azokban az ember- és személyiségértelmezésre kihatóan is. Természetesen itt is a társadalmi aspektusokkal igyekszem elsősorban foglalkozni, elkerülve a szak-teológiai problémaköröket.

Közismert, hogy XXIII. János pápa uralkodása és a II. Vatikáni Zsinat előtt a hivatalos római katolikus tanításra egyrészt a neoscholasztikus módszer, másrészt a társadalom valóságos folyamataival csak nagyon kis mértékben számoló integrizmus volt jellemző. Ilyen körülmények között a Zsinat által hozott fordulat előkészítésében igen nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk mindazoknak a mozgalmaknak és személyiségeknek, amelyek és akik nagy figyelmet fordítottak századunkban a társadalmi-tudományos fejlődés új tényeire és a tant és praxist igyekeztek ezzel kontaktusba hozni. Nemcsak a francia ellenállási mozgalomban részt vett katolikus irányzatra, nemcsak J. Maritainra, vagy Theilhard de Chardinra és a theilhardizmusra és nemcsak K. Rahnerre gondolok itt, hanem a második világháború után a szocialista és a harmadik világ országaiban fellépő progresszív személyiségek és mozgalmak tevékenységére is, közöttük jó néhány magyar katolikus személyiség kiemelkedő szerepére is. Mindezeknek nagy jelentősége volt az egyházon belül a Zsinat dokumentumaiban jelen levő progresszív-realisztikus felismerésekre. Nyilvánvaló, hogy az egyházvezetés álláspontjában létrejött átalakulások szerves kapcsolatban álltak a szocialista világrendszer megerősödésével, a harmadik világ népeinek antiimperialista függetlenségi harcaival, a nemzetközi békemozgalom megerősödésével és a békés egymás mellett élés létrejöttével. Ezek minden bizonnyal a legfontosabb külső körülmények, melyek a katolikus egyház vezetésében sajátos fordulathoz vezettek. Nem feledhetjük el azonban, hogy a zsinati döntések sajátosan tükrözik azt a kompromisszumot, amely a realisztikus és integrista vonulatok között kialakult. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az integrista vonulat képviselői igyekeznek a pozitív zsinati döntések megvalósítását visszaszorítani, megakadályozni.

Itt most az ember- és személyiségértelmezés vonatkozásában azokat a mozzanatok szeretném kiemelni, amelyek progresszív változást mutatnak a hivatalos egyházi tanítás vonalán. Ismét utalnom kell arra, hogy sem a protestáns, sem a katolikus egyház tanításainak és gyakorlatának az elemzése folyamán nem állhatunk meg azon a ponton, hogy mindkettő eltér alapvető világnézeti tartalmában a marxizmus ember- és személyiségfelfogásától. Ez természetes és szükségszerű is. Azonban az ember és a személyiség megítélésében számos olyan mozzanatot mutathatunk ki a zsinati döntésekben, melyek közeledést mutatnak a mai ember konkrét helyzetének, aktuális problémáinak a felismeréséhez, s így lehetőséget adnak arra, hogy bizonyos pontokon a katolikus ember- és személyiségfelfogás találkozzon a marxizmus felfogásával. Még egy előzetes megjegyzést kell tennünk. A római katolikus felfogás szempontjából a zsinati döntéseket vesszük figyelembe, a protestantizmus esetében irányzatokról szoltunk, s csak a szolgáló egyház — diakóniai teológia esetében vettük egy-egy országos egyház zsinati döntéseit is figyelembe. Ez a két egyház ill. egyházcsoport szervezeti eltéréseiből adódó, megítélésem szerint akceptálható elemzési különbség. A II. Vatikáni Zsinat utáni időszakra vonatkozóan már a katolicizmus esetében is lehet, sőt szükséges is ezek országonkénti vizsgálata. Ez is a zsinati döntések egyik szerves konzekvenciája.

A katolikus ember- és személyiségfelfogás társadalmi tartalmának e progresszív változásai között fel kell figyelni arra, hogy a Zsinat az emberi vonatkozásokra, az emberre nagy figyelmet fordít. A „Gaudium et Spes” is az emberre tett hangsúly útján keres kontaktust a hívők és nem-hívők között. Idézem ezt a gondolatot: „Hívők és nem-hívők nagyjából egyetértenek abban, hogy a földi lét középpontjában és csúcán az ember áll, reá való tekintettel kell tehát rendezni minden egyebet.”³ Ez az antropológiai hangsúly azon a gondolaton nyugszik, hogy a teremtett világ hierarchiájának csúcán az ember áll, rendeltetése szerint fölötte áll az összes földi teremtménynek, hogy gazdájuk legyen és uralkodjék rajtuk. Ember és természet viszonyában így az ember a természet fölötti uralom lehetőségével rendelkezik. Másfelől nagyon fontos eleme az emberfelfogásnak az ember és ember közötti reláció. Az ember — „ízzigvérig társas lény” — hangsúlyozza a már említett Lelkipásztori Rendelkezés, ami azt jelenti, hogy az emberi személy tökéletesedése és a társadalom viszonyai, az egyén társadalomban elfoglalt helye kölcsönösen összefüggnek. Az emberi személy rászorul arra, hogy társadalomban éljen, a társadalmi intézményeknek pedig az emberi személy az alapja, alanya és célja.⁴ S jöhet a Zsinat az emberi személyiség tökéletesedésének feltételül szabja a magántulajdont, a személyiség szempontjából felveti a társadalmi csoportok és az emberiség egésze érdekeinek fontosságát is.⁵

Mindezekkel összefüggésben a Zsinat a tudományos és technikai haladás eredményeit nagymértékben honorálja, ugyanakkor hangsúlyozza azoknak az ellentmondásoknak a fenyegető hatását is az emberre, melyek e fejlődéssel együttjárnak.⁶ Az ember testből és halhatatlan lélekből áll. Teste a természettel kapcsolja össze, ezért nem szabad lenézni a testi életet, de le kell küzdeni a „test lázongását”. A halhatatlan lélek és a lelkiismeret — istennek az emberi szívbe írt törvénye — inti az embert arra, hogy a jót szeresse és gyakorolja. A bűnből a hit jelent azonban kiutat, melyet isten Jézus Krisztusban jelentett ki. Ezzel kapcsolatban nemcsak arra kell figyelni, hogy ez a tanítás bizonyos fordulat a protestantizmus irányában, hanem arra is, hogy nem redukálja a Zsinat a „húsvét

titkában való részesedést” sem a katolikus sem a keresztény hívők körére. Ennek idézem egy példáját: „Mivel Krisztus mindenkiért meghalt, és mivel az embernek valójában csak egy végső hivatása van, tudniillik az isteni, hinnünk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek módot ad — Isten tudja, hogyan — a húsvét titkában való részesedésre.”⁷

A katolikus tanításnak ez a „nyitottsága” abban is kifejezésre jut, hogy hangsúlyt kap benne az emberek egyenlőségének gondolata. Ennek indoklása során olyan gondolatokkal találkozunk, hogy minden embert egyformán saját képmására teremtette isten, minden embernek egyformán „szellemi lelke” van, azonos az emberek eredete és természete, Krisztus minden embert megváltott, s istennek ugyanaz a szándéka minden emberrel.⁸

Kíséreljük meg röviden összefoglalni az eddigieket: az ember a teremtett világ csúcán áll, ural annak, az emberek isten előtt egyenlőek, s nyitottak isten tervének, céljainak befogadása előtt. Mindezek elsősorban arra utalnak, hogy a Zsinat a hit vagy általánosabban a lelki tökéletesedés útján látja megvalósíthatónak az emberiség mai problémáit. Valójában azonban sokkal többről van szó. Kiderül ez akkor, ha a hívők és az egyház tevékenységével, magatartásával összefüggő feladatokat tekintjük át. Induljunk ki abból, hogy az egyház a zsinati döntések szerint nagymértékben hozzájárulhat az „emberiség nagy családjának és a család történetének emberibbé tételéhez...” Eközben elismeri és nagyra értékeli a többi keresztény egyház ilyen jellegű tevékenységét, s kifejezi meggyőződését, hogy nem kevés segítséget kaphat ebben a világtól.⁹ Az egyház és a hívők ilyen tevékenységét az teszi lehetővé, hogy „Küldetése és természete következtében az Egyház nem kötődik az emberi kultúrának semmilyen különleges formájához és semmilyen politikai, gazdasági vagy társadalmi rendszerhez. Epp e miatt az egyetemessége miatt tehát az Egyház lehet a legszorosabb összekötő kapocs a különböző emberi közösségek és nemzetek között.”¹⁰

E misszió teljesítéséhez az egyháznak fel kell ismernie a társadalom történetiségét, hogy konkrét helyzetekben megvalósíthassa e felismert feladatát. Nagyon figyelemre méltó ilyen összefüggésben a „Gaudium et Spes” egyik felismerése: „Az Egyháznak... szüntelenül vizsgálnia és az evangélium fényénél értelmeznie kell az idők jeleit. Köteles rá azért, hogy minden egyes nemzedéknek korszerű választ adhasson az örök emberi kérdésekre az evilági és túlvilági élet értelméről és a kettőnek egymással való összefüggéséről.”¹¹ És az emberi kérdések feldolgozása vonalán két mozzanatot kell kiemelnünk. Az egyik, hogy „nincs az az igazán emberi, ami visszahangra ne lerne szívükben” (a keresztény hívők szívében, ill. az egyházban), továbbá, hogy az egyház, „Ez a közösség... igazán és mélységesen összetartozónak érzi magát az emberi nemmel és az emberiség történetével.”¹² A másik, nem kevésbé figyelemre méltó és új gondolat, állásfoglalás, hogy Krisztus munkájának analógiájára az egyháznak az az egyetlen feladata, hogy „üdvözítsen, nem pedig, hogy elítéljen; ... hogy szolgáljon, nem pedig, hogy neki szolgáljanak.”¹³ Ezzel összefüggésben meg kell jegyeznünk, hogy a Zsinat döntései szerinti „szolgálat” csak bizonyos momentumait foglalja magában azoknak a tanításoknak, melyek a protestáns szolgálat-diakóniai teológiában találhatóak. Itt azonban a katolikus tanfejlődés belső koordinátáit tekintve figyelembe kell vennünk két fontos változástendenciát. Az egyik, hogy a Zsinat megengedhetőnek tartja, hogy az állampolgárok — ha a köztekintély túllépi a maga illetékességét, és elnyomja őket —, ne vonakodjanak megtenni mindazt, amit a közjó tárgyilag megkövetel tőlük.¹⁴ Meglehetősen elvont

formában — úgy véljük —, itt a társadalmi forradalom lehetőségét is megengedő momentumról van szó. Másfelől a „Populorum progressio” kezdetű enciklika, melyet VI. Pál adott ki, rendkívüli esetekben megengedettnek tartja a forradalmat is.

Mint ez közismert, a II. Vatikáni Zsinat vitathatatlanul erőteljesen konfrontálta tanítását az ateizmussal, s ezen belül a marxizmus ateizmusával is. Ugyanakkor azonban önvizsgálatra szólítja fel a katolicizmust, hogy nincs-e szerepük annak létrejöttében. Úgy véljük, ilyen összefüggésben ma még erős fenntartások is jelen vannak az egyház felső vezetésében a marxista mozgalommal összefüggésben. Másfelől azonban megfogalmazódik a katolicizmus és az ateisták közötti párbeszéd szükséges voltának gondolata is, az emberiség javára.

S ha a II. Vatikáni Zsinat is — Krisztus kinyilatkoztatása alapján — az ember számára adott legfontosabb parancsnak az isten és az embertárs szeretetét vallja, ennek igazán mély analízisét a neokolonializmus, a fegyverkezési verseny visszaszorításáért vívott küzdelem vonatkozásában végzi el. Minden előrelépés mellett is nyitva maradt azonban egészében, de ebben az utóbbi összefüggésben is a tőkés és szocialista társadalom lényegének összehasonlító vizsgálata. Mégis nagyon jelentősnek kell tartanunk a megindult önkorrekciókat, a társadalmi valóság egyes vonatkozásainak felismerését, melyek a katolicizmus ember- és személyiségfelfogásának bizonyos mértékű progresszív politikai tartalmú módosulását tették lehetővé. A zsinati döntések jó alapot nyújtanak arra, hogy az emberért, személyiségéért felelősséget érző katolikus hívők és teológusok a társadalmi haladás és hit között ne a feszültségekre helyezzenek hangsúlyt, hanem kimunkálják a kettő egységének lehetőségeit.

Engedjék meg, hogy ennek egy nagyon figyelemre méltó példájáték Lékai László bíboros prímásunk egyik nyilatkozatából idézzek egy részt. „Mint esztergomi érsek prímás, a hivatásomnak tekintem, hogy a realitások talaján álljak: a fejlődés folyamatát ne próbáljam visszafordítani, hanem előmozdítani. A valóság pedig az, hogy szocialista társadalomban együtt élünk hívők és nem hívők. Itt akarunk boldogulni mindnyájan, és ezt az emberhez méltó életet, jólétet még magasabbra törekszünk fejleszteni a saját fizikai és szellemi munkánkkal. De mindegyikünk a maga világnézetéből alapozza meg a haza, a családja, önmaga érdekében végzett munkáját. Bár e világnézetek szemben állnak egymással, mégis ezek lendítenek előre bennünket a közös tevékenységre. A nem hívő számára értékes a saját világnézete, mert ez ösztönzi az ország építésére és a maga emberibb kialakítására.

Mi, hívők ugyanolyan drága, sőt szent értéknek őrizzük legnagyobb kincsünket: vallásos világnézetünket. Mert ez ad nekünk erőt a mindennapok munkájának végzéséhez. De egyúttal e szolgálaton át bontakozik ki Isten- és felebarát-szeretetünk. Ami azzal a reménnyel tölti el bennünket, hogy elsurranó életünk végén az Abszolutumhoz, a szerető Istenhez térünk örökre haza, amint azt Krisztus kinyilatkoztatta nekünk.

Világnézetileg tehát nem egységes hazánk népe, de mindennap igazolja az élet, hogy a haza közös érdekeiben összhangot lehet teremteni: ha nem azt nézzük felebarátainkban, ami elválaszt, hanem ami összeköt.”¹⁵

Korunk társadalmi feszültségei és ellentmondásai sokrétűen megosztják az emberiséget. Világosan fel kell ismernünk ebben a folyamatban a világnézeti frontok és a politikai frontok közötti különbségeket. Társadalmi valóságunk tudományos analízisét a dialektikus materialista társadalomelmélet valósítja meg, s a reális kiutat is ennek alapján ismerhetjük

fel. A világnézeti feszültségek és ellentmondások ellenére azonban valóban azonos következtetésekre juthatunk a hívőkkel és különböző egyházainkkal társadalmi céljaink megítélésében, s a hívők körében — a hívők és nem hívők közös érdekeinek érvényre juttatásában — nagyon jelentős szerepet kell tulajdonítanunk az egyházak elméleti és gyakorlati tevékenységének. Az egyházak és a profán társadalom, a hívők és a nem-hívők együttműködésének útját messzemenően elő kell segítenünk, s ennek fontos eszköze, hogy felismerjük: az egyén, a személyiség milyen pozitív impulzusokat kaphat az egyházak és egyházi közösségek részéről e közös munka végzéséhez.

*

IRODALOM

1. Vö. K. Barth: Kirchliche Dogmatik III/2. kötet: „Minden ember humanitása lényének azt a meghatározottságát jelenti, hogy együtt legyen más emberekkel” (290. old.) — A Kirchliche Dogmatik III/4. kötetében pedig ezt írja: „Az ember azon meghatározottsága, hogy Istennel szövetségben legyen, abban leli meg ellenpárját, hogy az *embersége*, hogy létének a különleges értelme természet-től fogva abban van, hogy az embertársasság.” (127. old.) — Karl Barth: Die menschlichkeit Gottes, Zürich, 1956. — Jánossy Imre: Az Isten embersége, Theológiai Szemle, 1959. 52. kk. old.
2. Vö. D. Bonhoeffer: Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft. München, 1951.
3. „Egyház a mai világban”, Szent István Társulat kiadása, 1967. 22. old.
4. Vö. uo. 22., 23., 39. old.
5. Vö. uo. 40. old.
6. Vö. uo. 13—14. old.
7. Uo. 36. old.
8. Uo. 44. old.
9. Uo. 59—60. old.
10. Uo. 64. old.
11. Uo. 8. old.
12. Uo. 5. old.
13. Uo. 7. old.
14. Vö. Uo. 120—121. old.
15. Lékai László esztergomi érsek nyilatkozata: „Egyházunk és hazánk fejlődésének szolgálata.” TIT Filozófiai Közlemények 1980. 25—26. old.

Az igehirdető műhelye

ÚJÉV UTÁNI VASÁRNAP

Máté 2,13—23

Textusunk három történetet foglal magában: menekülés Egyiptomba, a bethlehemi vérfürdő és a Názáretbe való visszatérés. Az evangélisták között egyedül Máté számol be ezekről az eseményekről. Mindhárom történet elbeszélésénél egyező szempont: a hitűkben még erőtlen zsidó-keresztyének, illetve az érdeklődő zsidók számára bizonyítani, hogy Jézus a megígért Messiás. A zsidó háttérre mutat az, hogy Máté olvasóinál alapos ószövetségi ismeret tétel ez fel. Tipikusan zsidó szituációt érzékelünk Máté írásbizonyítékai esetében is, hiszen a nép vezetői, a szinédrium már kimondta az elutasító ítéletét. Meggyőző írásbizonyítékok nélkül meg sem hallgatták volna Mátét, de el sem olvasták volna evangéliumát. Lehet, hogy számunkra naivnak és erőltetettnek tűnik ez az eljárás és missziói gyakorlat. Isten azonban nyilvánvalóan megáldotta és tán erre is áll, hogy amit az Isten megtisztított, azt ember ne mondja tisztátalannak. Modern ellenérzésünk amúgy is könnyen visszajára fordul és bennünket marasztal el. Hiszen a zsidók gyermekkoruktól tanulták és ismerték az ószövetséget. Ugyan melyik gyülekezetben tételvezetők fel manapság hasonló bibliaismeretet? Azok, akikhez Máté szól és ír, gyermekségüktől fogva ismerték II. Mózes 4,22-t. Ez a bibliai vers adta meg Izraelnek a belső tartást, ez volt elhivatottságuk és választottságuk magna chartája. Bár az ÚR az egész föld és minden nép Istene, elsőszülött fiává Izráelt tette. A hóseási idézet is ismerős volt a nép számára, hiszen történelmük legnagyobb eseményeként tartották számon az Egyiptomból való szabadulásukat. Ami az őszanya, Rákhel zokogását illeti, már inkább számított friss magyarázatnak: A babiloni fogságra elhurcolandókat Ráma közelében gyűjtötte táborba annak idején a győztes hatalom. Állítólag akkor az ősök hallották Rákhel zokogását... Máté azonban azt állítja, hogy valójában most siratja Rákhel fiait, mert Jézus visszautasításával pecsételődik meg sorsuk. Még cifrább a harmadik történetnél Máté filológiai magyarázata, mert szerinte a Názáret nevében rejtve ugyan, de felcsendül Ézsaiás ígérete a sarjról, gyökérszárlól (11,1) s amikor Jézust később „názáreti” előnévvel emlegették, valójában beváltott próféciát mondtak ki tudatlanul is. Nincsen igaza János 1,46-ban szereplő Nátánáélnak, mert pontosan Jézus messiásvoltát bizonyítja, hogy názáreti háttérből lépett népe nyilvánossága elé. Korunk embere számára szokatlan mindhárom történet „mitikus” hangszerelése. Angyalok jönnek-mennek, információt közölnek, intézkednek. Sokan ezért is legendának minősítik Máté elbeszéléseit. Úgy vélem, az angyaljárás dolgában értelmetlen a vita. Hiszen könnyen lehetséges, hogy mi tartjuk mesébeillőnek Isten nagyságos dolgait és nem a régiek primitívek, hanem mi szegényedünk meg a láthatatlan és értelemfölötti dolgok ismeretében és érzékelésében. Azok közé tartozom, akik számára semmi meglepőt nem tartalmaznak az „angyali”

események. Ami pedig Máté szándékát illeti, az egyszerűen példás. Mindent megtenni, hogy elgördítsük az akadályokat emberek hitrejutása elől. Ha szónak és betűnek nem a térítés a célja, akkor minden csupán zengő érc és pengő cimbalum. Ezt sokan megtanulhatnák manapság az öreg Mátétól. Arra is gondoljunk, hogy a missziói szolgálatnak, a térítésnek alapja a krisztológia, a theológia szíve. S ez érvényes mindhárom történetünkre. Hiszen Máté érvelésében az a motívum jelentkezik, ami jellegzetesen krisztológiai motívum!, hogy ami Jézussal történik, egyenesen vonatkozik reánk is. Tömören fogalmazva tehát! Ha az első történet az Atya oltalmazó szeretetének dokumentuma, akkor nekünk sem kell szoronganunk viharban, hiszen Fiában és Fiáért védeltséget nyújt nekünk is a veszedelem napjaiban. A kellő pillanatban, lehet az utolsóban, de mindig kiderül, hogy az Atya szeretetére számíthatunk, soha, senki még nem csalódott benne. A második történet krisztológiája Jézust jelenti ki páratlan értelemben az emberiség, sőt a világegyetem fordulójának, akivel szemben abszurdum az emberiség, Vele minden a miénk, Nélküle semmink sincsen. A harmadik viszont megindító módon vallja, hogy Jézus mindig elrejtett, a kinyilatkoztatás egyúttal elrejtőzés is és csupán hit által ismerhető fel a valóság, hiszen „ellenkező látszat alá” van rejtve. Mekkora vigasztalást és bátorítást jelentett ez Jézus tanítványai számára a szenvedés és üldöztetés növekvő hullámverésében!

Végül arra is gondoljunk, hogy ez az evangéliumi szakasz mennyire evangélium a szó igazi értelmében a karácsonyi és újévi ünnepek után talán azonnal jelentkező kudarcok vagy fenyegetések, felvetődő kísértések és kétélyek szituációjában. Hol vannak már ilyenkorra a szentesti ellágyulások és szilveszteri fogadalmak?!

Igehirdetési vázlat

I. Védeltségben

A vendéglátás után mélyen alszik a kis család. Első otthonuk végtelenül szegényes. Mégis otthon, mert együtt vannak és vigyáz reájuk az Isten. Jeruzsálemben tombol a gyűlölet, készül az iszonyatos tev. Éjjel van. Fegyveres csapat lopakodik a városból át a hegykoszorún Bethlehem irányába. A parancs: bekeríteni a falut, majd rátörni a házakra és kard-élre hányni minden gyermeket. Lélegzetállító. Heródes nem tagadja meg magát, hatalmáért mindenre kész. Azonban Isten sem tagadja meg magát. Isten valóban Isten. Utolsó percekben érkezik az angyali üzenet és József azonnal engedelmeskedik, hiszen a hit engedelmisséget is jelent. Hármásban kicsúsznak az ostromgyűrűből a még nyitott résen át délre, Egyiptom felé. A Gyermekek az Atya oltalmában áll! ugyanekkor ígéret beváltásról is szó van. József is, Mária is gyermekkorától ismerte a történetet, hogy népüket, Isten elsőszülött fiát hogyan ragadta ki a Fáraó könyörtelen gyűlöletéből „azon az éjszakán” az ÚR! eddig úgy gondolták, hogy ez a szent múlt drága eseménye. Most megértik, hogy minden korábbi esemény Jézusnál tetőzik és Őbenne ér el minden ígéret beváltást és teljességet. Az evangélista szövegén át érződik Máté megrendültsége, mint amikor valaki nagyon mélyre lát vagy nagyon magasra tekint. Evangélium a gyülekezet számára, hívogatás a haborzók felé, árad a vonzás: jöjjetek az ÚR oltalmába. Van élet védeltségben. Ezer veszély között is lehet élni Isten szeretetének rejtékén!

II. Szüntelen döntésben

Lehet, hogy hosszú idő telt el, de Egyiptomba is eljutott Józsefhez a hír, mi történt „azon az éjszakán”. A vérfürdő gyalázatosságára oda-átról hull Isten uralmának fénye. Nem lehet büntetlenül elutasítani Jézust. A mikeási próféciaóra oly büszke falu valójában már nem hitt, hiszen nem akadt egyetlen gyermekágy sem az érkező Gyermekek számára. Most üresek a gyermekágyak szerte a faluban. Sír a nép. Mögöttük, fölöttük azonban az őszanya, Rákhel zokogása hangzik. Ami Jeremiás idején történt a Babilonba hurcolt ősökkel, kemény ítélet volt. Bűnbánat és megtérés útján azonban lett hazatérés, új kezdet, országépítés... Jézus visszautasítása azonban végleges és megmáshíthatatlan pusztulást jelent, hiszen egyedül Jézus a Segítő s ha Őt nem fogadjuk be, akkor ugyan ki vagy mi segíthet?! Ezt felismerni napról napra s ezért szüntelenül Jézushoz menekülni, Benne bízni, hitünkkel Mellette dönteni jelenti egyedül az igazi, örök életet! Miképpen Isten Jézusért alapvetően javunkra döntött s ezt megújuló kegyelmével naponta folytatja, úgy kell nekünk is egyszer, alapvető döntésünkből fakadóan szüntelen Reá tekinteni, Benne bízni, szívet és ajtót tárnunk előtt!

III. Ellenkező látszatban

Heródest fia Arkhelaus követte. Nemcsak a trónon, hanem a zsarnokság gyakorlásában is. Így, amikor Józsefék számára megnyílt a hazatérés útja, nem volt más lehetőségük, mint meghúzódni a hegyek között, Názáretben. Ezért lett Jézus egyik neve is később a „Názáreti” megjelölés. Ez sokakban akadályozta a hitrejutást. Kegyes zsidók nem is vélekedhettek másként mint Nátánáél: „származhat-e valami jó Názáretből?” Az ÚR érkezését senki sem várta ennyire kéteshírű és ennyire szegényes helyről. Nemzedékről nemzedékre akadályt jelent a hitrejutás dolgában az előítélet, saját elvárásunk és ún. „vallásos koncepcióink”. Mégis ez Isten útja. Nemcsak azért, hogy egy szunnyadó és érthetetlen prófétai ígéret is beváltódjon, hanem azért, hogy már eleitől mindenki tanulja meg Isten szokását. Kinyilatkoztatja magát, de ugyanakkor elrejtőzik eszünk, tudásunk, tapasztalásunk, látásunk és igényeink elől. Csak a hit ismeri fel és ismerje fel (!) az elrejtett Názáretiben az ígéret Krisztusát! s ez azonnal drága evangélium az induló egyház számára. Királyi gyermekek — koldusgúnyában. Győztes ÚR katonái még mindig folyó harcban, vereségek és győzelmek váltakozásában, gazdag nép, bár mindenkinél szegényebb, felmérhetetlen örökség birtokosai s ugyanakkor semmijük sincs, teljes öröm ajándékozottjai és mégis naponta sírják a bűnbánat könnyeit, örök életük van s naponta a halál révén állnak. Minden az övék a Krisztusban. Most rejtetten hit által. Majd színről-színre!

Balikó Zoltán

VÍZKERESZT ÜNNEPE

Ézs 60,1—6

1. A „tritóezsaiási prófécia” szempontjai textusunk megértéséhez.

a) „Sötétség és sűrű homály” — nemcsak a történeti szituáció visz-
szatükröződése a próféciaiban, hanem annak a „lelki-hitbeli” szituációnak

is, ami a fogság utáni Izraelt eltöltötte. De vessünk mindegyikre egy pillantást:

Már a hazatérés sem volt egy „diadalmenet”, mint ahogyan azt a fogság népe várta. Az új honfoglalás akadályait pedig nemcsak a birodalmi helytartóknak való kiszolgáltatottság, hanem az otthonmaradtaktól való idegenség, létszámbeli megfogyatkozás, (nem mindenki jött haza az első csoportokkal) és anyagi erőtlenség is jelentette.

Legalább ilyen aggasztó volt a „belső erőtlenedés” állapota. Csüggedés, kétségbeesés rákfenéje mérgezte a közhangulatot, s a hitét, reményességét veszített nép lemondott a templom építéséről, csak saját egzisztenciájának biztosításával volt elfoglalva.

530 körül, a hazatérés utáni, de még a templomépítés előtti idők korrajza, illetve próféciája textusunk.

b) „Jön világosságod...” — vagyis Isten nem késik, hanem jön, „érkezik”. S ezzel a próféciával a pusztulás „végvárása” helyett, „ádventi néppé” formálta Izraelt, amelyik Jahve iránt megújult bizalmáért „tenni tudott” a jövődjéért, Isten szolgálatáért.

c) „Világosságodhoz népek jönnek...” — itt nemcsak a diaszpórában élő zsidóság „felindulásáról” van szó, — amit „látatni enged” a prófécia, az Izraelnek—Jeruzsálemnek eschatologikus dicsősége, ami a Krisztusban „érkező Istenben” lett és lesz állandóan valóság. Tudniillik az a dicsősége „Sionnak”, hogy történelem során mindig megújul a Krisztus által Isten szeretetének melegére és világosságára talált emberek sokasága. — Ehhez járul még textusunk üzenetének az a vonása is, hogy a hálás gyülekezet „leiturgiája” teljes életáldozattal hirdeti „az Úr dicsó tetteit.”

2. A mai „vízkereszt szituáció” szempontjai az „üzenet” kiformalásához.

a) *Egyházi gyakorlatunkban vízkereszt nem lesz egyhamar „nagyünnep”.* Még sokan emlékezünk rá, hogyan próbáltak apáink és nagyapáink romantikus missziói történetekkel „életet pumpálni” a vízkereszt üzenetbe. Persze azóta nagyot változott a világ, s a „sötétséget” ami a világra nehezedik mi nem azonosíthatjuk „fekete Afrikával”, sem a „világosságot” az európai kereszténység „missziójával”. — Marad erre az ünnepre valami „lényeges mondanivalónk”? — s ha igen akkor azt szerdán kell elmondanunk, amikor a templomos hiveinknek is csak a töredéke van jelen?

b) *Történelmi és egyháztörténeti szituáció szempontjából a mai igehallgatókban mélységes rezonanciára számíthatunk textusunk üzenetének megszólaltatásakor:* „sötétség borítja a földet...” A pesszimizmus világunk, egyházunk jövőjét illetően sokunktól nem idegen, néha még „sikk” is. Az optimista: „naiv”, vagy „kincstári szöveget mond.” — De a komoly felelősséget hordozók is érzik egyházban és egyházon kívül a „holnap terhét”, a „kilátásainkat” keresztelő „sűrű homály” átsuhanó árnyait. — Elképzelhető, hogy a felelősséggel felhangzó — nem pesszimizista, — de őszinte, komoly szó talál „halló füleket” mai igehallgatókban is. — A mai „korszerű igehirdetés” kulcsa: felnőtnék tekintem az igehallgató gyülekezetet. Ez egyrészt azt jelenti: „érzékenyvé kell tennünk”, hogy „szinkronban lássák” hallgatónk a mai realitásokat. Másfelől pedig azt, hogy bátran konfrontáljuk ezt a gyülekezetet Isten kinyilatkoztatásával, a prófétai üzenettel.

3. Az igehirdetés körvonalai:

„Ébredésre várunk”?

a) *A lelkiismeret ébredése.* Hányszor mondtuk már évtizedek óta: „ébredésre lenne szükségünk”. Hányszor imádkoztunk érte forrón, zörgetve. Mennyiszer „vártuk”: mikor jön el? Aztán a várakozásunkba belefáradtunk, s maradt a rezginált „beletörődés”: ha nem jön, hát nem jön, — mi vártuk...

Szentigénkben pedig azt üzeni az Isten: az „ébredést” Ő várja! S a prófétai imperatívuszok parancsszavával kiáltja felénk: „kelj föl!” Ez nem a mi nyavalygásunk ébredés után, ez Isten „ébredő szava!”

Először is a lelkiismeretünket szeretné felébreszteni: hogy lehet az, hogy „Jeruzsálemben” a magánpaloták épülnek, csak a város falai, meg a templom oltára hever romokban? Ez a „Jeruzsálem” mi vagyunk, a mi világunk, a mi egyházunk, s benne mi evangélikusok, — de általában „Isten népe”, — mivel van elfoglalva? Egy teljesen „közösséginek” elképzelhető XXI. század fundámentumát kellene már építenünk, amikor jelen századunk végének körvonalait sem látjuk tisztán! Izzag ez minket, és törődünk ezzel, — ha nem akkor mivel törődünk!? — A statisztikai adatokkal lehet zsonglórködni, — nem akarom ezt tenni, de minden gyülekezetben felmérhetjük: hány evangélikus vesz évente úrvacsorát?, — hány hal meg úgy, hogy előtte évtizedekig nem is vágyódott utána! Milyen „aratás érlel” holnap ez a magvetés? — És ez izgat minket, és törődünk ezzel, — ha nem, akkor mivel törődünk? Lakás, nyaraló, autó, ékszer, külföldi utazás, mai, holnapi, holnaputáni igényeink maximális kielégítése és sok kikapcsolódás, és sok szabadidő és felelősség, és szolgálat minimális, vagy semmi? — Isten ébredést vár, — a „lelkiismeretünk ébredését”.

b) *A bűnbánat ébredése.* Nem jó, amikor a „bűnbakot” keresni kell. Az a jó, amikor bevalljuk, ha valamit vétettünk, vagy rosszul tettünk. — Isten népének nem az a feladata sem a világban sem az egyházban, hogy mások bűneit regisztrálja, hanem, hogy a *sajátjából térjen meg!* Ezért gyülekezeti gyakorlatunk „munkastílusává” kell tenni az őszinteséget, udvariaskodás helyett, meg a becsületes töredelmet, magunk ügyeskedő mentegetése helyett. — Ha minden jelentésünk, minden presbiteri, gyülekezeti beszámoló: „virágzó”, „eredményes”, „őszintén családi” gyülekezeti életről szól csupán, attól a „romok” megmaradnak, meg a felelősség is, hogy nem tettünk meg mindent, a romok eltüntetéséért. Mert igaz, hogy sok mindent tettünk hazánkért, egyházunkért, de mennyi mindent el is mulasztottunk?! Mert igaz, hogy jó „teológiai alapvetést” raktunk le, de evangélikus életgyakorlatunkban mi lett abból máig valóság?! — a munkahelyen és a betegágyak mellett? a családunkban és az istentiszteleteinken?

„Jön világozásod...” — Isten maga indul el értünk, mert Ő ébredést akar. — A „tevékeny Isten szeretete” ébressze fel bennünk a bűnbánatot tétlenségünk, hanyagságunk és felelőtlenységünk miatt; hogy ne tudjunk nyugodni, hogy „csontjainkba rekesztett tűz” legyen minden meg nem bánt vétünk, minden be nem vallott tartozásunk.

c) *A hit ébredése.* Isten azonban nem önmarcangolást akar, hanem igaz megtérést, nem üres mellverést, hanem valódi engedelmességet. Ehhez kínálja a prófécia ígérete a „talpra állító”, új embert teremtő hitet és reménységet: „az Úr dicsősége ragyogott rád.” — Azért „hihető” az élet megváltozása, az ember „megváltozása”, mert a golygotal kereszten

„világunk Napja” lett az emberszeretet ragyogása; — s ezért reménykedhetünk békétlen világunk békéjében, mert Krisztusban a kiengesztelődés és megbékélés Istene járható utat jelez a föld, a nemzetek, s benne saját népe számára: „dicsősége meglátszik rajtad.” — Annyi kételkedés, kishitűség után: Isten ébredést akar! — hitünk ébredését. Higgyük, hogy lehetséges megbékélni Istennel és egymással, mert a Kereszt kiengesztelése erre bőségesen elég. Higgyük, hogy a „jövő” nem „mindenek harca minden ellen”, hanem a békesség az — ideig és örökkévaló „hétköznapok,” — mindennapi kenyerévé” válhat. Higgyük, hogy megbékélt emberekkel lehet csak építeni „világot” és „egyházat” is.

d) *A hálás istentisztelet ébredése.* Aki a bűnbocsánatban „mindent” megkapott, ami az ideig és örökkévaló élet számára elegendő, annak hátralevő élete már arra szolgál, hogy hálás istentiszteletben töltsse el napjait. Atyánk azonban a feléje mozduló hálát az élet „szegényei”, az Ó „kicsinyei” felé irányítja: „Az igazi istentisztelet... meglátogatni az özvegyeket és árvákat az ő nyomorúságukban...” — Isten ébredést akar, — az „élet istentiszteletére” való ébredést: amikor magam, családom, eszem, hitem, szeretetem, s még az anyagiaim is „mindenes-tül az Urat szolgálja” — *a felebarátban.*

Isten „ilyen ébredést” akar! — S ahol szeretete Napja rajtunk csak „gyertyalánggal” is világol, ígérete igaz: „Világosságodhoz népek jönnek...”

Csizmazia Sándor

VÍZKERESZT UTÁN 1. VASÁRNAP

Rm 12,1—5

Isten dicsősége — köztünk

A mai vasárnap agenda szerinti témáját azért toldottuk meg a „köz-tünk”-el, hogy mondanivalónkat leszűkítsük. Isten dicsősége mindent betölt térben és időben. Mindenek kezdete és vége, de dicsőségebe mi is bevonatunk és most azt vizsgáljuk, ahogy ez köztünk megy végbe. A Római levél első 11 fejezetében Pál biznyságot tett Isten igazságáról, Jézus Krisztus irgalmas szeretetéről. Most a 12. fejezettel új üzenet kezdődik: az evangélium ereje megragadja, betölti és újjáformálja életünket. Különösen fejezetünk első 2 verse valóságos kincsesbánya, melyben az új élet eligazítása vár mindazokra, akiket megragadott Isten irgalmas-sága. Különös kifejezés: „hé logiké latreia”, melyet Luther „vernünftiger Gottesdienst”-el fordít, Nygren azonban „Geistlichen Gottesdienst”-el fordítja, hangsúlyozva, hogy óvakodjunk a spirituálizálástól, mivel itt test—vér emberekről, a „test” tagjairól van szó, akik Istent szolgálják. Jézussal új korszak kezdődött, mely változást, „metamorfózist” hoz életünkben. Radikális ez a változás, mely a *testet* alárendeli, odaáldozza az Úrnak, az *életvitel* is megváltozik, mert nem alkalmazkodik a világ sémájához (schéma) és az *értelem* is új funkciót tölt be azzal, hogy a konkrét esetekben megvizsgálja mi az Isten akarata? Ez a változás nemcsak az egyesek életében megy végbe, hanem a közösség, a *gyülekezet* életében is. Mert a gyülekezet Jézus Krisztus teste, mi pedig egyenként egymásnak tagjai vagyunk.

Túl gyakran és megszokottan ismételtjük minden igehirdetés után a Kis Glóriát: „Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek, miképpen volt kezdetben, most és mindenkor és mind örökkön örökké.

Ámen." Ideje, hogy egyszer már igehirdetés előtt zavarjon minket az, hogy nem tudjuk hirdetni Isten dicsőségét. Nem, mert még az angyalok sem értik Isten szeretetét, mely Jézus Krisztusban a földre jött. Az ördögök is csak félnék és rettegnek. Mi magunk pedig éppen szét-nézhetünk itt a földön, melyből az imént vétettünk, és rögvest vissza is térünk oda. Hogyan fogadhatnánk be Isten nagyságos dolgait. Nem alkalmas Isten dicsőítésére ez a textus sem, mely egy apostoli buzdítás. Nem alkalmas ez a vasárnap sem, mely egy nap a napok között és mint ilyen biztosan ez is meghozza a maga gondját és fájdmát. A most megkezdett új év eseményei sem indítanak Glóriára. Isten dicsőségét azonban nem úgy kell kicsiholdunk és kioroltatnunk! Isten dicsősége köztünk van az élő Jézus Krisztusban! Köztünk van, de rejtve van. Mint ahogy rejtve volt Isten dicsősége a jászol körül, a véres kereszt körül és az üres sír körül is. Rejtve van mai igénkben is, a mai vasárnapon is és ebben az új esztendőben is.

Az Isten dicsősége, hogy irgalmas Urunk van! Minden azzal kezdődik hogy Isten szeret minket Jézus Krisztusban! Hogy bűneinkre van bocsánat, halálunkban pedig van menlevél az örök életre. Mert él Jézus, a mi irgalmas Urunk, azért él jó híre is 2000 éve ezen a világon.

Mindig volt és van, akit megragad, foglyul ejt ez a jó hír. Isten dicsősége az, hogy éppen a Jézust lihegve üldöző Saul lesz Pállá, akinek szívébe kitöltetett Isten nagy irgalmassága, úgyhogy az ki is csordult ebbe a levélbe is.

Gyülekezetek keletkeztek és ma is keletkeznek, ahol az embereket Jézus irgalmasságával megszólítják és kérlelik. A „térjete meg” kérése éppen úgy, mint igénk kérése: „Szánjátok oda”, egyformán Jézus hatalmát hirdetik, mint akinek népe régen és most is ott volt és ott van a zsúfolt fővárosokban és magános településeken egyaránt. Az igehirdetés sikerének titka: Isten irgalmasságáért kérni!

Istent az odaszánt áldozatok dicsőítik! Jézus óta már nem a levágott, elvértetett, elégetett áldozatok, hanem az élők dicsőítik Őt, az odaszánt életünk. Igénk hangsúlyozza, hogy testünk is hozzátartozik az éléhez! Nem az a nagy kérdés, hogy igazak-e azok a csontrelikviák, melyek a világ sok templomában vannak, hanem az, hogy az élő keresztyének szerte a világon odaszánták-e tagjaikat, egész életüket Isten szolgálatára. Az idegenek az ilyen áldozat láttán tájékozódznak Jézus irányába.

Soha ne fogyjunk ki Isten dicsőítéséből azért, mert van okos istentisztelet is. Mit jelent? Ne magyarázzuk és bele se magyarázzunk. Csak ismerjük el örömmel és hálával, hogy van istentisztelet, mely más mint a megszokott. Legyen ez a megszokott, a régi zsidó istentisztelet, vagy a mi gyakorlatunk, mely beszédben és hallgatásban merül ki. Az igénk által meghirdetett istentisztelet más, mert mozgósítja a gyülekezetet a másokért való szolgálatra. Ahogyan Károli fordította Jakab levelét: „Tiszta és szeplő nélküli való istentisztelet ez: meglátogatni az özvegyeket és árvákat az ő nyomorúságukban...” A kulcsszó itt a nyomorúság. Ezért ez az istentisztelet nem fejeződik be soha, mert a nyomorúság enyhítése szédítően nagy feladat. Egy türelmesen meghallgatott panasz is enyhít, de van úgy, hogy vagontételekben kell szállítani a segélyt ahhoz, hogy enyhüljön a fájdalom. Amikor rossz érzés fog el a templomosok létszámát emlegetve, gondoljunk arra is, hogy az ég kupolája alatt a hét minden napján és a nap minden percében folyik ez a másik istentisztelet is Jézus dicsőségére és a felebarát megsegítésére.

Futószalagon készülnek az emberi „sémák”, a kaptafák és ott az ajánlat is, hogy ezekhez igazodjunk. Ilyen sémák: a modern ember vilá-

gában már nincs helye Istennek... A rohanó világban érthető, hogy csak elfutunk egymás mellett... Mindent az életszínvonalért... stb. Isten józanságot ad övéinek, hogy lássák: a világ mércéje nem a mi mércénk, céljai nem a mi céljaink. Szabad nekünk nem igazodnunk a szeretetlenséghez, közönyhöz, mértéktelenséghez és önzéshez.

Egész életünk nagy feladatát és áldott lehetőségét bizza reánk Urunk: „Változatok meg értelemetek megújulásával.” Jézussal megváltozott a bűn, halál, ítélet korszaka és beköszöntött a szabadulás, a feltámadás és az örök élet korszaka. Luther szerint ebből az örömhírből ki-ki annyit meríthet, amennyire hite képesíti. Meríthet pohárral, de meríthet vödörrel is. Halálunk napjáig új meg új változás, megújulás lehet osztályrészünk Krisztus által, aki mindenedet újjá tehet.

Azért is Istent illeti a dicsőség, hogy képessé tesz megítélni: mi az Isten akarata? Egyikünkben sincsen meg természetünkéből folyóan ez a képesség. Nem hozzuk ezt a jó és gonosztudásának fája alól sem. Isten akarata akkor tárul fel, amikor lemondva saját akaratunkról mint gyermekek Atyánk akarát szeretnénk tudni és teljesíteni. Isten minden akarata Jézusban lett igenné és ámenné. De éppen azért, mert Jézus a világ megváltója, tudjuk, hogy akarát sokféleképpen kívánja érvényesíteni. Más volt az akarata a középkorban és más napjainkban. Más az akarata Afrikában és más Európában, más egyikünk életében és más a másik életében. Mivel Jézuson könnyű eligazodni, ezért Isten akarát is könnyű megítélni.

Istené a dicsőség a gyülekezetért is. Azért a közösségért, melynek tagjai oly sokfélék, hogy a különbségek fel sem sorolhatók, de egyben mégis mind találkoznak, abban hogy mind ugyanazon test tagjai. Minden gyülekezetben jól látható helyen kellene felfüggeszteni Kempis Tamás mondását: „A legfontosabb és legszükségesebb feladatunk az, hogy helyesen ismerjük önmagunkat, és hogy ne tartsuk sokra magunkat. Önmagunkra nem sokat adva, másokról mégis jó véleménnyel lenni, ez a bölcsesség.” Ez ugyanolyan józan gondolkodás, mint az igénkben közölt: „Ne gondolja magát többnek, mint amennyinek gondolnia kell!” Önmagunkra és emberre nézve képtelenek vagyunk erre a józanságra, mivel a különbözőségek számbavétele mindig rangsorolást is jelent. Ám a hit Jézusra tekint. Őreá, aki az elveszettet megkeresi és megtartja. Az elveszettek között pedig nincs versengés, és a megmentettek együtt örülnek a szabadulás örömével.

A harcias írekről maradt fenn, hogy amikor kereszteléskor alámerítkeztek, úgy merültek a vízbe, hogy jobb kezüket nem engedték elmerülni. Mert a jobb kéz forgatja a kardot. Ez a kéz nem kerülhet Isten kegyelmének hatása alá. Isten dicsőségének azonban köztünk kell lennie, köztünk kell megnyilvánulnia. Kegyelme áradása hadd legyen teljes. Érje el testünket-lelkünket, ünnepnapunkat és mindennapunkat.

Józsa Márton

VÍZKERESZT UTÁN 2. VASÁRNAP

Róm 12,6—16

Megjegyzések az alapigéhez

A kijelölt óceyházi epistolában két nagyobb igazsakas kapcsolódik egybe. Az elsőben az apostol a karizmákkal kapcsolatban azt akarja tisztázni, hol van az egyes keresztyén ember helye és szolgálata a gyüle-

kezetben. A másik összefüggő szakaszban (9. verstől) arról beszél: milyen érzülettel kell végezni a szolgálatot.

Intelmei egy konkrét gyülekezet életének kérdései, problémái közé engednek bepillantást. Valószínű, hogy a zsidó- és pogánykeresztyének közt adódtak a gyülekezetben ellentétek. Egymás lenézése, lelki gőgje bomlasztotta a gyülekezet közösségét. Figyelmeztetései arra irányulnak, hogy a gyülekezet rendje helyre álljon, benne a széthúzások megszűnjenek, a gyülekezet tagjai megújuljanak az egymásnak való szolgálatra. A gyülekezet konkrét kérdésein túl azonban az apostol szavai rámutatnak arra: a Jézus Krisztusban való hit ajándéka hogyan formálja át a keresztyén ember életét, teszi alkalmassá a másoknak való szolgálatra, s hogyan terem igazi közösséget a gyülekezetben.

Az írásmagyarázók véleménye szerint Pál nem járt még a levél megírása előtt a római gyülekezetben. Másutt szerzett gyülekezeti tapasztalatai alapján mégis világosan rátapint azokra a pontokra, melyek különösen is veszélyeztetik a gyülekezet közösségét és szolgálatát: önteltség, lelki gőg, képmutatás, hatalomvágy, hiúság.

Nem kísértenek-e ezek a romboló erők ma is gyülekezeteinkben?

A textus — különösen a második fele — világos, rövid, mellérendelt mondatokból áll. A prédikáció számára azt a nehézséget jelenti, hogy mindegyikről szinte külön lehetne beszélni. Gazdag, sokirányú mondani-valóját nehéz egy prédikációba tömöríteni. Nyilván minden lelkész a maga gyülekezetének ismeretében érzékeli, mire kell nagyobb hangsúlyt tennie.

A gyülekezetben: egymással — egymásért

Az elmúlt év egyik lelkésziktatásán a gyülekezet presbitere így köszöntötte az új lelkészt: „sokszínű” közösségbe jöttél. S gyülekezetének ismeretében felsorolta, milyen sokféle, iskolázottságában, társadalmi helyzetét illetően, lelki igény tekintetében az a közösség, melyben a lelkész megkezdi szolgálatát.

Vajjon van-e a Magyarországi Evangélikus Egyházban a szó szoros értelmében vett homogén gyülekezet? Vajjon nem sokféle összetételű tulajdonképpen minden gyülekezetünk? Úgy is feltehetném a kérdést: nem természetes velejárója ez a sokszínűség a gyülekezetnek, Jézus Krisztus tanítványi közösségének? A gyülekezet életképességének jele, ha benne különböző tanultságú, társadalmi helyzetű, korú és nemű emberek otthonra találnak.

Az együttélésnek azonban megvannak a maga nehézségei gyakran. Kívánságok, igények keresztezik egymást, nem tudunk vagy nem akarunk egymáshoz alkalmazkodni, sőt fölénytel inkább rá szeretnénk erőltetni akaratainkat a másokra.

Nem így van-e sokszor gyülekezeteinkben is?

Pál szavain keresztül Isten ígéje arra akar tanítani bennünket: hogyan élhetünk a gyülekezetben együtt-egymásért, hogyan válhat a gyülekezet igazi közösséggé, melyből Isten szeretete sugárzik a gyülekezet határain túlra is.

1. *Józanul kell látnunk magunkat és másokat* a gyülekezetben. „... a nekünk adatott kegyelem szerint különböző ajándékaink vannak, eszerint szolgálunk is...” Isten szuverén jogának elismerése van emögött a megállapítás mögött: ajándékait saját jótetszése szerint osztogatja. Benne van Isten bölcsességének felismerése, aki a különböző értékű és mértékű

kegyelmi ajándékokkal szerénységre akar nevelni és meg akar óvni a lelki gögtől. (A karizma egyéni adottság, ellentétben az alapvető lelki adományokkal szemben, mint a hit és szeretet. Egyaránt érti rajta a Szentírás és Szentlélek által adott új adományokat, de azokat a természetes, vele született adottságokat is, melyek a Szentlélek munkája nyomán megnőnek vagy megszentelődnek az emberben.)

„Senki sem elegendő önmagának, hanem mindenki kénytelen másoktól kölcsön kérni... senki sincs úgy ellátva az ajándékok teljességével, hogy testvéreit büntetlenül megvetethné.” (Kálvin)

Ha mi nem lennénk, ha mi nem segítenénk, mi lenne akkor? — mondják sokszor a gyülekezet legbuzgóbbjai köztünk is. Minden jó szándék, segítőkészség mellett, nincs ebben egy bizonyos túlértékelése magunknak? Nem rejtőzik mögötte mások megvetése, lenézése?

2. *Ez a sokféleség a gyülekezet építésének sokféle lehetőségét hordozza magában.* Jó dolog, ha a gyülekezet lelkése sokoldalú ember. Sok mindenhez ért, sok mindent el tud végezni a gyülekezetben. De jó, ha a lelkész csinál mindent? Ez azt jelentené, hogy nincsenek munkatársai vagy nem igényli, hogy munkatársai legyenek a gyülekezetben? Pedig éppen abban rejlik a gyülekezet építésének, Isten köztünk való munkálkodásának nagy lehetősége, hogy különböző adottságú embereket, különböző módon, különböző szolgálatokra tud felhasználni a gyülekezetben. Akiknek együttes munkája olyan szerves egységet, csodálatos szimmetriát alkothat, melyhez hasonló csak az emberi test organizmusa.

Az a jó gyülekezet, ahol a gyülekezet tagjai felismerik és végzik Istentől kapott részfeladataikat!

3. *A gyülekezetben, másoknak végzett szolgálat mindig áldozattal teljes odaadással jár.* „Az Úrnak szolgálni” — nem titkolja az apostol — teljes odaadást követel. Felhozott példáival is ezt támasztja alá. A testvérszeretet nemcsak udvariasságot kíván, hanem szívbeli szeretetet, önmagam odaszánását a testvérnek. Aki örülni akar az örülőkkel és sírni a sírókkal, annak a saját gondjait, ügyeit kell sokszor félretennie.

Ez a szolgálat egész embert kíván, amit úgy végezhetünk, ha mindig újra feltesszük magunknak a kérdést: hol és mikor akar Isten engem használni? Hol és mikor gyümölcsöztethetem Istentől kapott ajándékaimat?

A szolgálat közben Isten *rajtunk is* végzi újjáteremtő, megszentelő munkáját. Másoknak prédikálok, engem is erősít hitemben Isten ígéje. Mások terhét segítik hordozni, a magamé is könnyebb lesz tőle.

4. *A gyülekezetben, másoknak csak Jézustól nyert erővel tudunk szolgálni.* Felvetheti valaki a kérdést: nem túl sok, amit az apostol itt kér? Hiszen amit „kíván” mind olyan, ami szinte „természetellenes”. Ki tud-e egy ember, mégha keresztyén is, bújni a bőréből, s homlok egyenest ellenkezőt tenni, mint ami természetes érzés, indulat, reakálás az emberben? Pál a hit józanságával tudja, hogy nem. Az ő etikája nem keresztyének szuperetikájára épít, hanem Isten erejére. Aki el tudja végezni rajtunk, hogy ne igazodjunk „e világ sémájá”-hoz, tudniillik ahhoz, ami ebben a világban rossz, ami a másik embernek bántást, gyötrelést okozhat. Éppen a Tőle kapott lelki ajándékokon keresztül megújított életünket használja fel mások szolgálatára.

Ennek egyik fontos eszköze az imádság, melynek segítségével naponta Isten elé járulhatok: szeretetet és hitet, világosságot és erőt kérek szolgálatom hűséges végzésére.

Sárkányné Horváth Erzsébet

VÍZKERESZT UTÁN 3. VASÁRNAP

Rm 12,17—21

Nehéz parancsok

Harmadik vasárnapon kerül elénk a Római levél 12. fejezete. Bizonyára tartjuk magunkat egy belső felépítéshez és ezt a gyülekezettel is érzékeltethetjük. Az Istennek odaszánt élet, a megújult szív és egészen új típusú életmód okos istentisztelete, valamint a kinek-kinek nem egyformán adatott kegyelmi ajándékok kamatoztatása és a testvérek (egy-ház, gyülekezet, egyképpen gondolkodók) iránti őszinte szeretet megélésének parancsa után a harmadik szakaszban — tehát a mostani vasárnap igéjében — az élet válsághelyzetei kerülnek elő, azok a helyzetek, amelyekben a keresztyén ember és közösség is könnyen elbukhat, feledve „odaszánást”, „kegyelmi ajándékokat”, „szép szeretet-parancsolatot” ... A krisztusi etikának az egyik legizgalmasabb és legmagasabbrendű tanításáról van itt szó: jóval viszonzni a rosszat, jóval legyőzni a gonoszt.

Előre kell még bocsátanunk azt is, hogy ez a magatartás és gondolkodásmód nem tűr meg semmiféle rajongó tehetetlenséget, kegyes mosollyal és mindent eltűrő mártír-arccal kifejezett passzivitást, hanem erőt és aktivitást, gondolkodást és derűs arcot igényel és nem utolsósorban azt a meggyőződést, hogy mi magunk Istennek Jézus Krisztusban megmutatott igazsága, irgalma és szeretete (a vasárnap mottója!) nélkül képtelenek lennénk minden jóra, érdemtelenek minden kegyelemre. Verjtekezve „kiizzadni” az ellenségszeretetet, alapvető viszonzás-reflexeinket legyőzni kilátástalan erőfeszítés lenne. Hitünknek és Krisztushoz tartozásunknak (amelyek önmagukban láthatatlan valóságok!) mégis az ígénkben jelzett magatartás lehet a látható bizonyossága. Ezért sem lehet a hit soha „magánügy” a mi számunkra.

1. Viszonzásaink

Aki idegen nyelvet tanul és még nem teljesen sajátította el, ismeri azt az érzést, hogy csak addig érzi biztonságban magát, ameddig ő irányítja a beszélgetést az idegennel, ameddig ő veti fel a témákat, ti. azokat, amelyeket ő ismer. Akkor kezdődnek a problémák, ha a másik kezd kérdezni, vagy vita alakul ki és a beszélgetés irányítása kicsúszik a kezéből... Gyakran történik ugyanez a keresztyén ember életében is. Amíg én lehetek a kezdeményező, amíg én „adagolhatom” a kegyes ajándékokat, szavakat, jöcselekedeteket — addig nincs semmi baj. A nehézségek akkor kezdődnek, amikor belekerülök az élet sűrűjébe, amikor nem az én feltételeim szerint kapom a kérdéseket, esetleg számonkéréseket, esetleg támadásokat. Amikor hiába próbálom a saját szavaimat, nyelvezetemet használni — nem értik. Amikor bántás, igazságtalanság, bírálat ér (akár méltán, akár méltatlanul!) és nem nyújthatok be panaszt sehová: nekem kell válaszolnom, cselekednem valamit. Amikor az indulataim és igazságérzetem magásra csapnak, amikor megvillan a szemem és felszökik a vérnyomásom.

Ígénk nem arra tanít, hogy ilyenkor uralkodjunk magunkon és próbáljuk visszatartani indulatainkat és meghunyászkodni. Arra tanít, hogy mindezt viszonznunk kell valamivel! A rosszat nem hagyhatjuk annyiban — jóval kell viszonznunk. Mégpedig nem azzal a „jóval”, amit mi tartunk annak, hanem, amit ők is, ellenfeleink, ellenségeink is jónak

kell, hogy elismerjenek! Egy másik fordítás szerint: olyan céljaitok legyenek, amelyeket mindenki tisztelőben tarthat!

Vannak ilyen célok? Van olyan jó, amit mindenki annak tart? Aki közülünk megpróbált már látogatások, kazuális szolgálatok során, alkalmi beszélgetések során akár magas képzettségű nem hívőkkel, akár az élet válsághelyzeteiben vesztelő és a hitkérdések iránt közömbös emberekkel szót érteni, az tudja, hogy bizonyos különbségek megmaradása ellenére vannak közös nevezők, olyan pontok, amelyek mindenkit tisztelőt ébreszthetnek, indulatokat szüntethetnek. Jézus életében is számtalan példát találhatunk arra, hogyan hozta elő az emberi szívekből az ott szunnyadó jót, akár vezető farizeusról volt szó, akár megvetett samáriai asszonyról, latorról vagy római századosról. Ő sem tudott mindenkit barátjává tenni, de soha nem viszonzta a rosszat rosszal, a gyűlöletet gyűlölettel.

Viszonyásaink között igen elgondolkodtató lehet a 20. vers mondanivalója is. Hiszen ellenségeinknek nemcsak szegszással békejobbot nyújtani mégcsak hajlandók vagyunk. Még talán tetszik is nekünk ez a nagylelkűségünk, hősiességünk, önmagunk. Igénkben azonban kenyér és ital adásáról van szó. Vagyis szolgálatról, áldozatvállalásról. Az már nem rám tartozik, hogy ő megváltozik-e az én szolgálatom nyomán. Rám csak az tartozik, hogy javaimból, időmből, erőmből adjak azoknak is, akik testvéreim, de azoknak is, akik lelkileg, fizikailag távol vannak tőlem. Az egyház társadalmi felelőssége, az egész világban és világért hordozott felelőssége, a más vallásokhoz tartozó vagy semmilyen valláshoz nem tartozó éhezők és szomjazók sorsáért vállalt felelősség és nyújtott segítség szerves része a Krisztus nevében végzett szolgálatnak. Ez vonatkozik, sokszor kisebb méretekben, de ugyanilyen konkrét módon, az egyes keresztény emberekre, szeretetszolgálatokra is.

A „rossz legyőzése jóval” mutatja, hogy ha gyakran nem is látható ennek a szolgálatnak azonnali eredménye, mégis van eredmény. Szegénységnek, testi vagy lelki éhezésnek és szomjazásnak, keserűségeknek, reményvesztettségeknek ördögi körei szűnhetnek meg az ilyen szolgálat nyomán. „jó fa jó gyümölcsöt termése és a rossz fa rossz gyümölcsöt termése” — kérlelhetetlen bibliai igazság is, ám a rossznak jóval való „legyőzése” azt a lehetőséget villantja fel, hogy a fák állapotát is meg lehet változtatni, nem kívágni kell a megromlott fát, hanem megtrágyázni, megöntözni, nemes vesszővel beoltani, türelmesen várni és a szolgálattal soha nem leállni...

Külön is ki kell térnünk az ígértetésben erre a betét-félmondatra: „amennyire töleket függ”. A jó átadása, a másokkal való békeségben élés, a békeség előmozdítása, holtportokról való kimozdulás és kimozdítás sokkal nagyobb mértékben függ legtöbbször tőlünk, mint ahogyan azt mi szeretjük elismerni. Ahhoz, hogy ezt csendes alázattal végig gondoljuk, minden egyes esetben meg kellene tanulnunk a másik, vagy mások helyébe képzelni magunkat és az ő szemükkel, az ő oldalukról látni a békétlen vagy elromlott helyzetet is és a mi szerepünket is. Jézus egyébként soha nem mondta az elrontott életű embereknek ezt: nem én oktatom a bajotokat, nem én vagyok a hibás — hanem segítette! A keresztény embereknek családi, munkahelyi, lakóhelyi közösségekben, de az egyházban, gyülekezetben is és a nagy világkérdésekben is sokkal nagyobb az Istentől kapott felelőssége, semhogy azt latolgathatnák, hogy ki itt a hibás, kinek kellene először lépnie... Ez a béketeremtés is „viszonyásaink” közé tartozik, akár van részünk a rossz létrejöttében, akár nincs.

2. Helyet hagyni Istennek

Különös gondolat ez. Hiszen Istennek mindenütt van helye és az nem függhet tőlünk sem, másától sem. Csakhogy Isten azt a tényt, hogy minket is munkatársainak tekint, nagyon komolyan gondolja. Nem lát-szatfontosságú a mi közreműködésünk, hanem döntően fontos. Isten tud nélkülünk is, ellenünk is munkálkodni, de Ő rajtunk keresztül akar! És a bosszúállás, Isten haragjának meghirdetése, lángpallosként való villogtatása végképpen nem tartozik a mi hatáskörünkbe, hanem az, amit Jézus Krisztus által ránk bízott: az evangélium meghirdetése, a bűn elítélése, de a bűnösnek mindenek fölött való isteni szeretet-hirdetése a mi dolgunk. Az „Isten nem ver bottal” kétes értékű, sokszor enyhén kárörvendő hajtogatása nem méltó hozzánk. A büntetést és ítéletet Isten magának tartja fenn! Ezért kell „helyet hagynunk” Istennek emberek szívében, életében. Ezen a ponton találhatunk kapcsolópontot a vasárnap mottója: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban — Isten szeretete”, vagy a szószéki és oltári ige között. Mert amíg mi már lemondanánk egyesekről, amíg mi már „torkig lennénk” egyes helyzetekkel és emberi nyomorúságokkal, addig Isten talán még mindig vár a „bosszúállással és megfizetéssel” és az emberi szívekben támadó helyet, bűnbánatot, kétségbeesést, sóvárgást betölti irgalmával, jó-ságával! Az Ő jósága győzte le a legnagyobb rossz-at, az ördög hatalmát, a halál erejét.

Nehéz parancsokat ad mai igénk. Az élet sűrűjébe mutat bele legbenső indulatainkat, mentség-kereséseinket, határhelyzetekben való magatartásunkat kéri számon tőlünk, azért, hogy még ezek által és ezekben a nehéz helyzetekben is jót hozzon elő, az ember megmaradását, békességét, életét szolgálja.

Szirmai Zoltán

A LELKIPÁSZTOR

1981. ÉVI TARTALOMJEGYZÉKE

CSENBEN ISTEN ELŐTT

A lelkész hite és élete (Dr. Hafenscher Károly) — — — — —	1
Ajándékozó Isten, ajándékozó ember — Rádiós igehirdetés (Dr. Káldy Zoltán) — — — — —	65

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Az Ágenda új kiadása felé II. (Dr. Pröhle Károly) — — — —	10
Az Úrnak átadott élet szolgáló élet (Sárkány Tibor) — — — —	69
Szolgálatunk gyülekezeteinkben és a világban — Püspöki jelentés a Déli Egyházkerület közgyűlése elé (Dr. Káldy Zoltán) — — — —	71
Elkötelezettek vagyunk — Püspöki jelentés az Északi Egyházkerület közgyűlése elé (D. Dr. Ottlyk Ernő) — — — — —	83
Hálaadás és egyházunk szolgálatát meghatározó tervezés — Püspöki jelentés az Országos Közgyűlés elé (Dr. Káldy Zoltán) — — — —	91
Együtt — tovább — Esperesi beköszöntő (Táborszky László) — — — —	129
Luther a világ és a társadalom kérdéseiről (D. Dr. Ottlyk Ernő) — — — —	356
Lelkészi szolgálat előtt (Nagy László) — — — — —	364
Felelősségünk a világért — Dékáni jelentés (Dr. Groó Gyula) — — — —	449
Emberként élni — másokért — Esperesi székfoglaló (Fehér Károly) Gyülekezetünkben és otthonainkban szeretettel várunk — Köszön- tés (Dr. Kneffel Pál) — — — — —	559
Lelkészképzésünk mai távlatai — Dékáni székfoglaló (Dr. Nagy Gyula) — — — — —	641
Diakóniai felelősségünk ma — egyházunk teológiai felismerésének tükrében (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — —	645
Tájékoztató az Evangélikus Országos Levéltár történetéről és levél- tári anyagáról (Vető Béla) — — — — —	655

TANULMÁNYOK

Az elmaradt országok fejlődésének előfeltétele a társadalmi igazsá- gosság megvalósulása (E. J. M. de Carvalho — Ford.: Véghelyi Antal) — — — — —	22
A lovászpatonai gyülekezet százéves évkönyve (Németh Tibor) — — — —	31
Nógrádi evangélikus gyülekezetek élete a XVIII. század második felében és a XIX. században három gyülekezet számadási könyvei tükrében (Révész László) — — — — —	104
Egyházi önismeret egy magyar Bonhoeffer recepció tükrében (Le- hel Ferenc) — — — — —	134
A diakónia mint az egyház küldetése és életformája Európában (Dr. Nagy Gyula) — — — — —	140
Az egészségügyi gyermekotthoni nevelőmunka gyakorlati kérdései (Bálint Éva) — — — — —	150
A Carolina Resolútióról (Dr. Barcza Béla) — — — — —	159

A Türelmi Rendelet előzményei a magyarországi evangélikusság történetében (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	193
Fogyatékos emberek az egyház szeretetközösségében (Muncz Frigyes) — — — — —	203
Az Ágostai Hitvallás és a 16—17. századi ortodox tantételek (Dr. Dorothez Wenderburg — Ford.: Dr. Selmeczi János) — —	210
A pápa Mária kegyessége (Werner Völker — Ford.: Ifj. Szentpétery Péter) — — — — —	221
A modern ember és a halál valósága (Ribár János) — — — —	225
Jób megváltó Istene (Dr. Muntag Andor) — — — — —	237
Becsületes munkával a munka becsületéért (Bánfi Béla) — —	242
A jövő bibliai teológiájának feladatai (Claus Westermann — Ford.: Ifj. Szentpétery Péter) — — — — —	257
Az egység és a béke hívő munkása (Keveházi László) — — —	264
A Prédikátor könyvének etikája (Véghelyi Antal) — — — —	270
Az 1681. évi soproni országgyűlés és az „artikuláris korszak” I. (Magassy Sándor) — — — — —	281
A teremtő Isten (Szabó Gyula) — — — — —	321
Teremtéshit az Ószövetségben (Ifj. Seben István) — — — —	327
Isten Atya — gondviselő (Ittész János) — — — — —	334
Augsburg 1530 — 1980 (Dr. Szedressy Pál) — — — — —	340
Az 1681. évi soproni országgyűlés és az „artikuláris korszak” II. (Magassy Sándor) — — — — —	348
A megtérés és életújulás a keresztyének életében (Missura Tibor)	385
Világfenntartó és kormányzó Isten (Sárkány Tibor) — — — —	391
A megváltó Isten (Detre János) — — — — —	396
Mindent megújító Isten (Ribár János) — — — — —	406
Isten munkatársa az ember (Keveháziné Czégényi Klára) — —	411
Ember és emberiség (Zászkaliczky Pál) — — — — —	416
Egyéni, csoport-, társadalmi és közérdek (Reuss András) — —	423
Isten teremtménye, az ember (Pintér Károly) — — — — —	455
A család közössége (Varga György) — — — — —	461
Áldás, vagy átok a gyermek? (Magyar László) — — — — —	468
Fogyatékosok a gyülekezet szeretetközösségében (Csizmazia Sándor)	568
Az általános kinyilatkoztatás és a vallástörténeti vallások (Bánfi Béla) — — — — —	577
Az ósatyák: Isten emberei a világban (Dr. Muntag Andor) — —	582
Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere I. (Nagy László) — — — — —	597
A diakónia teológia, mint Luther teológia crucisának mai interpretációja (Véghelyi Antal) — — — — —	659
Felelősségünk Isten teremtett világáért (Szimon János) — — —	669
Thomas Mann „Doktor Faustus” című regényének teológiai háttere II. (Nagy László) — — — — —	677
„Emberré lettél, hogy ember legyél!” Keveházi László) — — —	705
A katechetika égető kérdései a modern pedagógia tükrében (Sárkányné Horváth Erzsébet) — — — — —	711

VALLÁSELMÉLETI SZIMPOZION

Kibontakozóban van a közvetlen párbeszéd (Miklós Imre) — —	718
A marxisták és a protestáns teológusok dialógusának helyzete és lehetősége (Kónya István) — — — — —	720
Együttműködés és együttgondolkodás (Dr. Pröhle Károly) — —	725

Párbeszédünk és együttműködésünk fejlesztésének ökumenikus és nemzetközi távlatai (Dr. Nagy Gyula) — — — — —	734
A kereszténység ember- és személyiségfelfogásáról (Dr. Poór József)	739

KÖNYVSZEMLE

Evangéliumi szemelvények (Szabó Gyula) — — — — —	115
--	-----

FÓRUM

Köszönet a Lelkipásztor Szerkesztőségének és az azt fenntartó Magyarhoni Evangélikus Egyháznak (Brachna Gábor) — — — — —	568
--	-----

SZEMLE

Énekek éneke (Dr. Szigeti Jenő) — — — — —	294
---	-----

FINN—MAGYAR—ÉSZT LELKÉSZKONFERENCIA

Nyitás a holnap felé (Dr. Nagy István) — — — — —	513
Az egyház a mai Magyarországon, teológiai sajátosságok (Dr. Káldy Zoltán) — — — — —	516
Mit jelent evangélikus keresztyénként élni a mai világban? (Paavo Kortekangas) — — — — —	523
Mit jelent evangélikus keresztyénként élni a mai világban? —	
Korreferátum (Dr. Nagy Gyula) — — — — —	527
Az egyház a mai Finnországban (Aimo T. Nikolainen) — — — — —	531
A megigazulás teológiája ma (Dr. Tapio Saranava) — — — — —	537
Megigazulás ma (Dr. Pröhle Károly) — — — — —	543
Az Úr szent vacsorája, mint a gyülekezeti közösség szentsége, valamint istentiszteleti jelentősége (Arvi Seppänen) — — — — —	546
Az Úr szent vacsorája, mint a gyülekezeti közösség szentsége, valamint istentiszteleti jelentősége — Korreferátum (Keveházi László)	551
Egyházaink eddigi kapcsolatai (Mertti Voipio) — — — — —	553

HALOTTAINK

Dr. Rapp Károly (Dr. Koren Emil) — — — — —	33
Schád Ottó (Jakus Imre) — — — — —	34
Gosztola László (Sümeghy József) — — — — —	290
Szentgyörgyi Ferenc (Pásztor Pál) — — — — —	293
Stovíček Gusztáv (Sólyom Károly) — — — — —	434
Túrmezei Sándor (Szebek Imre) — — — — —	477

REFORMÁCIÓI SOROZAT

Istent félnünk és szeretnünk kell, hogy... — — — — —	479
A keresztységben házhoz szállított kincset és orvosságot meg ne vessük (Tekus Ottó) — — — — —	479
Csak benne bízunk (Győri Gábor) — — — — —	481

Mindent atyai kezéből vegyünk (Ifj. Kendeh György) — — —	484
Felelős barátta és embertársra legyünk (Povázszy Mihály) — — —	486
Megvalljuk bűneinket és elfogadjuk kegyelmét (Ferenczy Zoltán)	488
Az új embert életető és erősítő eledellel éljünk Dr. Groó Gyula) —	490
Az Atyával beszédes viszonyban legyünk (Ittész Gábor) — — —	492
Féljünk haragjától és bízunk ígérétében (Fehér Károly) — — —	494

ADVENTI SOROZAT 1981-ben (Bolla Árpád) — — — — —	631
---	-----

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Ballagi Mór és a Protestáns Egylet (Dr. Barcza Béla) — — — —	I
Zwingli a reformátor (Dr. Barcza Béla) — — — — —	II
Száz éve született Vértesi Zoltán (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	III
Ihász Dániel emlékezete (Németh Tibor) — — — — —	IV
„... Nemcsak az oltár előtt...” (Dr. Barcza Béla) — — — — —	V
Tinódi Lantos Sebestyén emlékezete (Görög Zoltán) — — — — —	VI
Húsz éve halt meg Deák János professzor (Huley Alfréd) — — — —	VII
A szabadság és szolgálat szellemében (Kovács Pál) — — — — —	VIII
Ünnepel a Pápai Alma Mater (Németh Tibor) — — — — —	IX
Szelényi Ödönre emlékezünk (Jankovits Béla) — — — — —	X
A fáradhatatlan gyülekezetépítő (Keveházi László) — — — — —	XI
Hétszázötven éve halt meg Árpádházi Erzsébet (Ferenczy Erzsébet)	XII

AZ IGEHÍRDETŐ MŰHELYE

Vízkereszt utáni utolsó vasárnap (Dr. Muntag Andor) — — — — —	36
Hetvened vasárnap (Dr. Cserháti Sándor) — — — — —	38
Hatvanad vasárnap (Keveházi László) — — — — —	41
Ötvened vasárnap (Szabó Gyula) — — — — —	45
Böjt 1. vasárnapja (Tóth-Szöllös Mihály) — — — — —	48
Böjt 2. vasárnapja (Balikó Zoltán) — — — — —	50
Böjt 3. vasárnapja (Józsa Márton) — — — — —	53
Böjt 4. vasárnapja (Zászkaliczky Pál) — — — — —	56
Böjt 5. vasárnapja (Szabóné Mátrai Marianna) — — — — —	59
Böjt 6. vasárnapja (Csizmazia Sándor) — — — — —	62
Böjti alternatívák — igehirdetés-sorozat (Ittész János) — — — —	117
Hálát adni és szétosztani (Ford.: Dr. Bodrog Miklós) — — — — —	126
Nagycsütörtök (Bohus Imre) — — — — —	164
Nagypéntek (Benczúr László) — — — — —	166
Nagyszombat (Balicza Iván) — — — — —	169
Húsvét ünnepe (Dr. Hafenscher Károly) — — — — —	170
Húsvét 2. napja (Fehér Károly) — — — — —	174
Húsvét után 1. vasárnap (Zászkaliczky Péter) — — — — —	175
Húsvét után 2. vasárnap (Keveházi László) — — — — —	177
Húsvét után 3. vasárnap (Káposzta Lajos) — — — — —	181
Húsvét után 4. vasárnap (Sárkányiné Horváth Erzsébet) — — — —	183
Húsvét után 5. vasárnap (Táborszky László) — — — — —	186
Menybemenetel ünnepe (Sólyom Károly) — — — — —	188
Húsvét után 6. vasárnap (Keveháziné Czégényi Klára) — — — — —	190
Aratási Hálaadó istentisztelet (Győri Gábor) — — — — —	248
Templomszentelési ünnep (Ponicsán Imre) — — — — —	250

Temetési igehirdetések — — — — —	253
Nem hagyod el... (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — —	253
Egymondatos életrajz (Brebosvzky Gyula) — — — — —	254
Nem vagy esseze Isten orszáगतól (Győr Sándor) — — — — —	255
Pünkösöd ünnepe (Józsa Márton) — — — — —	296
Pünkösöd 2. napja (Schreiner Vilmos) — — — — —	299
Szentháromság ünnepe (Csizmazia Sándor) — — — — —	301
Szentháromság után 1. vasárnap (Kalácska Béla) — — — — —	303
Szentháromság után 2. vasárnap (Varga György) — — — — —	306
Szentháromság után 3. vasárnap (Detre János) — — — — —	309
Szentháromság után 4. vasárnap (Kertész Géza) — — — — —	311
Szentháromság után 5. vasárnap (Benzúr László) — — — — —	314
Szentháromság után 6. vasárnap (Botta István) — — — — —	317
Szentháromság után 7. vasárnap (Balikó Zoltán) — — — — —	370
Szentháromság után 8. vasárnap (Szabó Gyula) — — — — —	373
Szentháromság után 9. vasárnap (Bohus Imre) — — — — —	376
Szentháromság után 10. vasárnap (Bárány Gyula) — — — — —	378
Szentháromság után 11. vasárnap (Ifj. Foltin Brunó) — — — — —	381
Szentháromság után 12. vasárnap (Dr. Muntag Andor) — — — — —	436
Szentháromság után 13. vasárnap (Szirmai Zoltán) — — — — —	438
Szentháromság után 14. vasárnap (Gáncs Péter) — — — — —	441
Szentháromság után 15. vasárnap (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — —	444
Szentháromság után 16. vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna) — — — — —	446
Szentháromság után 17. vasárnap (Szimon János) — — — — —	497
Szentháromság után 18. vasárnap (Keveházi László) — — — — —	500
Szentháromság után 19. vasárnap (Dr. Nagy István) — — — — —	503
Reformáció ünnepe (Pintér János) — — — — —	506
Szentháromság után 20. vasárnap (Józsa Márton) — — — — —	509
Szentháromság után 21. vasárnap (Baranyai Tamás) — — — — —	511
Szentháromság után 22. vasárnap (Dr. Nagy István) — — — — —	607
Szentháromság után utolsó vasárnap (Ittész Gábor) — — — — —	610
Advent 1. vasárnapja (Bolla Árpád) — — — — —	613
Advent 1. vasárnapja (Kapi Zoltán) — — — — —	615
Advent 2. vasárnapja (Szabó Gyula) — — — — —	613
Advent 2. vasárnapja (Göllner Pál) — — — — —	621
Advent 3. vasárnapja (Szebek Imre) — — — — —	622
Advent 3. vasárnapja (Rác Miklósné) — — — — —	626
Advent 4. vasárnapja (Gáncs Péter) — — — — —	627
Advent 4. vasárnapja (Asbóth Lászlóné) — — — — —	629
Elő reménység emberei — Rádiós igehirdetés (Dr. Hafenscher Károly) — — — — —	636
Karácsony este (Keveházi László) — — — — —	685
Karácsony ünnepe (Dr. Cserhádi Sándor) — — — — —	689
Karácsony ünnepe (Bozóky Éva) — — — — —	691
Karácsony 2. napja (Táborszky László) — — — — —	693
Karácsony utáni vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna) — — — — —	695
Óév este (Bárány Gyula) — — — — —	697
Újév (Botta István) — — — — —	700
Újév (Gáncs Péterné) — — — — —	703
Újév utáni vasárnap (Balikó Zoltán) — — — — —	751
Vízkereszt ünnepe (Csizmazia Sándor) — — — — —	753
Vízkereszt után 1. vasárnap (Józsa Márton) — — — — —	756
Vízkereszt után 2. vasárnap (Sárkányné Horváth Erzsébet) — — — — —	758
Vízkereszt után 3. vasárnap (Szirmai Zoltán) — — — — —	761

Egyháztörténeti évfordulók

Hétszázötven éve halt meg Árpádházi Erzsébet

„A tiszteletre méltó és Istennek oly drága Erzsébet, előkelő család szülöttje, úgy ragyogott föl ennek a világnak ködhomálya közepette, mint a hajnalcsillag.” — Így kezdi a ciszterci szerzetes, Heisterbachi Caesarius Árpádházi Erzsébet, vagy ahogy második hazájában nevezik: Thüringiai Erzsébet életrajzát. Halálának 750. évfordulója alkalmából emlékezünk meg róla, és ez az emlékezés másokkal is összeköt bennünket. Élete nemcsak a magyar, hanem a német keresztyénség történetébe is beletartozik. A római katolikus egyház a legnagyobb szentjei közé sorolja, mi más értelemben emlékezünk rá.

Árpádházi Erzsébet 1207-ben Sárospatakon született II. Endre és Gertrudis leányaként. Négyéves korában Thüringiába vitték és eljegyezték a thüringiai örgróf fiával. A wartburgi udvarban nevelkedett fel, 14 évesen Lajos örgróf felesége lett. Férje azonban, aki őszintén szerette őt, és védelmezője volt 1227-ben kereszteshadjáratba vonult, és rövidesen járvány áldozata lett. Erzsébet kálváriája ekkor kezdődött, férje rokonsága az utcára kergette három gyermekével együtt. Nehéz körülmények között élt Eisenachban, majd hamarosan Marburgba került, ahol 24 évesen, 1231. november 17-én halt meg.

Árpádházi Erzsébet mind a német, mind a magyar, mind a római katolikus, mind az evangélikus keresztyénség számára a férjükért, családjukért és a rászorulókéért élő asszonyok példaképe. Az Isten, a házastárs, és az emberek iránti szeretet csodálatos összhangját valósította meg életében. Férjének, akit őszintén, odaadóan szeretett, azt is tudomásul kellett vennie, hogy Erzsébet szeretete ugyanúgy fordul a szegények, betegek, elhagyottak felé is. Árpádházi Erzsébet radikálisan Jézus evangéliuma szerint élt. Jólét, gazdagság vette körül, de ő tudatosan a szegénységet választotta, mindenét a szegények támogatására fordította. Sokszor éhesen ült a terített asztalnál, mert fogadalommal kötelezte magát, hogy semmit sem eszik abból, amiről nem biztos, hogy nem az alattvalóktól vették el igazságtalanul. Az 1225-i éhség idején megnyitotta a grófi kamrákat, csűröket, hogy a szegényeket táplálja. Nemcsak az éhezők táplálásával, a szegények segítségével, hanem a belpoklosok ápolásával is Isten iránti szeretetét fejezte ki. Előfordult, hogy férje távollétében egy belpoklost fogadott be a kastélyba, és férje ágyába fektette, csak hogy éjjel-nappal ápolhassa. Assisi Ferenc mozgalmának hatására kórházakat is alapított, ahol maga ápolta a betegeket. Férje korai halála után harmadrendi ferencesként már csak a betegeknek, szegényeknek élt.

Árpádházi Erzsébet élete példát ad nekünk az Ágostai Hitvallás XXI. cikkének értelmében: „A szentekről megemlékezhetünk azért, hogy kövessük hitüket és jócselekedeteiket...” Az Apológia XXI. cikkében pedig ezt olvassuk: a szentek tisztelete elsősorban azt jelenti, hogy „Istennek hálát kell adnunk, hogy irgalmasságát ilyen példákön mutatja meg...” Így adhatunk hálát Istennek Árpádházi Erzsébet életéért is.

Ferenczy Erzsébet